Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

ORAȘ REGAL

Anul XIV ■ Nr. 10 (155) ■ Octombrie 2023

Monumentul eroilor din Techirghiol

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Urmuz şi Eminescu

Gheorghe PĂUN

Presupun că vor exista cititori care vor fi contrariaţi de această alăturare cu tentă comparativă, dar mă grăbesc să precizez că intenţia rândurilor de faţă este mai degrabă de a semnala o temă de cercetare şi că între cei doi *mari* există mult mai numeroase legături, asemănări chiar, decât ne putem imagina la prima vedere. Evident, putem distinge un număr de paliere diferite ale discuţiei.

La modul exterior, neliterar, biografic – dar cu referiri psihologice, sociologice etc. – putem face o lungă listă de asemănări-corespondenţe, unele cu adevărat semnificative. Nu intru în amănunte, întrevăd o teză de doctorat cu această temă…

Au trăit amândoi puţin, cam acelaşi număr de ani – ba chiar exact 40, dacă plasăm naşterea lui Eminescu în 1849, conform menţiunii din Psaltirea familiei. Au venit pe lume în familii cu mulţi copii, cu o bună stare materială şi bună educaţie. Nu au fost căsătoriţi, au avut sau au fost bănuiţi că au avut mai multe „amoruri”, nu neapărat fericite. Amândoi au avut legături strânse cu teatrul, prieteni buni printre actori. Moartea amândurora comportă o doză de mister, în ambele cazuri sunt sugerate probleme de sănătate, depresii, ba chiar şi posibile agresiuni.

Inteligenţă, curiozitate ştiinţifică şi putere de muncă ieşite din comun. Caietele lui Eminescu ne stau dovadă, în cazul lui Urmuz, ne bazăm pe mărturiile familiei, mai ales pe cele ale sorei sale Eliza. Lada de aproximativ un metru cub, pusă în 1930 la dispoziţia lui Saşa Pană, Geo Bogza şi Ilarie Voronca de mama lui Urmuz, aminteşte de lada cu manuscrise eminesciene donată de Maiorescu în 1902 Bibliotecii Academiei Române. Probând puterea de muncă a lui Urmuz, ea conţinea multe versiuni „trudite” ale manuscriselor, peste zece de multe ori, plus două caiete cu cugetări şi, jumătate din volum, partituri ale unor compoziţii muzicale – pierdute încă din anii 1930. Aş extrage de aici şi aş sublinia cu deosebire respectul amândurora faţă de textul scris, respectul pentru limba română.

O cultură impresionantă la amândoi: limbi străine, literatură, arte, mitologie, filosofie (mai ales germană) etc. Ambii au fost precoci, conştienţi de *menirea* lor încă din copilărie-adolescenţă. În ciuda frapantei diferenţe de amploare a operei, posteritatea celor doi este (la fel de) impresionantă. Cu multe sincope, perioade de „uitare” în cazul lui Urmuz, dar, în comparaţie cu numărul de pagini pe care le-a publicat, considerată în mai multe locuri ca *uluitoare.* Două argumente recente, numerice, despre care s-a mai vorbit în revistă: numărul de traduceri şi numărul de portrete realizate de graficieni din toată lumea.

Mai adaug, pe acest palier, oarecum exterior, că biografiile celor doi încă mai suportă discuţii, interpretări, investigaţii – iar pentru Urmuz (şi familia lui) mai avem lucruri de aflat şi chiar mai apar din când în când detalii inedite.

Legături-comparaţii între Urmuz şi Eminescu s-au mai făcut.

Primele referiri ţin, cum este de aşteptat, de poziţia lui Urmuz vizavi de Eminescu. Eliza Vorvoreanu o spune pentru prima dată: „Dintre poeţi era în admiraţia lui Eminescu şi a poeţilor simbolişti francezi”. Nicolae Balotă, în monografia *Urmuz,* Editura Dacia, Cluj, 1970, preia informaţia: „Ar fi vrut să călătorească pe urmele exploratorilor, să cunoască întreg globul, să cerceteze obiceiurile tuturor popoarelor [asta, apropo şi de curiozitatea ştiinţifică – n.m., GP]. Se mulţumea, deocamdată, să iasă la plimbare, cu poeziile lui Eminescu la subsu-oară.”

O primă comparaţie directă Urmuz-Eminescu o face însă Geo Bogza, în *Urmuz premergătorul*, articolul de fond din revista *unu* din noiembrie 1930. Paragraful cu pricina este reprodus de Marin Mincu în antologia *Avangarda literară românească. De la Urmuz la Paul Celan,* Ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, Editura Pontica, Constanţa, 2006 (pag. 17): „Astfel, dintr-o meditaţie care-l va fi dus cine ştie peste câte graniţe ale realităţii şi din violenţa necesităţii de a fi prezent într-un concret pe care-l dispreţuia şi din care s-ar fi vrut evadat, s-a născut arta acestui straniu Urmuz, care, *alături de Eminescu,* prin zbuciumul şi sfârşitul lor tragic, prin încăpăţânarea de a nu găsi în viaţă vreun confort oarecare, sunt singurii la noi care *au ridicat pulsaţiile literaturii până acolo unde peste ocean le-a dus Edgar Poe şi în Franţa galeria ciudată, de panopticum, a poeţilor blestemaţi.*”

Îl aprobă Marin Mincu şi-l întăreşte pe Geo Bogza: „Din aceste rânduri, atât de decise, se constată că lecţia avangardistă este deja definitiv clasicizată, întrucât numele lui Urmuz va fi asociat în mod curajos celui al lui Eminescu, ilustrându-se astfel valoarea sa *modelizantă* pentru constituirea noii tradiţii. În fapt, Geo Bogza nu exagera. Într-adevăr, cu puţină îndrăzneală, pentru un cercetător avizat, *într-o istorie posibilă a evoluţiei formelor poetice româneşti, valoarea lui Urmuz poate fi comparată cu aceea a lui Eminescu. Prin Urmuz se poate observa cum, pentru prima dată în Europa, criza profundă a conceptului de literatură devine o achiziţie românească.*” (Toate sublinierile îi aparţin lui Marin Mincu – care chiar era *un cercetător avizat…*)

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Încă din sesiunea trecută se ascundea în cutele evenimentelor vestita lege privitoare la consiliile judeţene, acest fidel pandant al proiectelor care au de ţintă introducerea votului universal în România. Prin această lege, fragmentară şi *ad-hoc* ca şi cea comunală, se dispune şi pentru personalul menit a administra judeţul metoda de alegere sancţionată deja pentru comune. Acesta este al doilea pas spre demagogia autoritară, căci mai suntem încă în poziţiunea de-a putea număra aceşti paşi.

Nu vorbim aci de inechitatea sufrajului universal, mai ales în forma propusă de dl C.A. Rosetti. Oamenii sunt o dată din natura lor inegali, unul prin muncă şi merit se ridică pe scara socială, un altul rămâne pe loc, şi poate că trecerea din colegiu în colegiu, înălţarea politică a unui om într-o sferă din care să poată determina cu mai multă greutate voinţa publică să se fi considerat ca o răsplată datorită meritului sau, ca-n vremile vechi, ca o datorie pe care calităţile superioare să fie obligate a le presta statului. În vechime, aproape toate prerogativele, câştigate prin lupte şi muncă, erau în realitate datorii, era obligaţiunea celui ce o merita de-a servi statul mai mult şi mai bine decât altul care nu se distinsese. Votul universal le confundă toate acestea într-o apă; omul ce ar avea putinţa de-a se ocupa cu afacerile publice se confundă cu cel pentru care alegere şi eligibilitate sunt o belea, toţi sunt puşi pe aceeaşi linie: cel ce nu caută câştig în politică e pus în acelaşi rang cu cei ce, prin industria aceasta modernă, nu au nimic de pierdut, ci totul de câştigat. Interesele claselor celor mai vechi şi mai importante ale poporului nostru se pun pe-o linie cu votul imigraţiunii de ieri, de alaltăieri; şi cu toate acestea inechitatea e poate defectul cel mai mic al legii. La imputarea cum că e nedrept de-a se şterge prin măsuri politice deosebirile dintre oamenii, rezultate din natura şi aptitudinile lor, ni s-ar putea răspunde că politica nu are a face nimic cu morala, că nu echitatea, ci rezultatele practice ale unei legi este ceea ce se are în vedere. Care însă vor fi rezultatele acestei reforme, ce bine pentru ţară şi pentru instituţii poate rezulta din ea? Decretată pentru comună şi judeţ şi în curând pentru Cameră, ea şterge până şi urma independenţei de caracter în colegiile electorale; colegiul al IV-lea, devenit majoritar, al tuturor alegătorilor, pururea guvernamental, ne va conduce la un despotism pseudoparlamentar lipsit de orice control.

Chiar acum, când o mână de oameni independenţi tot mai găsesc mijlocul de-a pătrunde în Adunări, controlul nu este nimic mai puţin decât eficace; miniştri şi partid guvernamental trec peste întâmpinările cele mai justificate cu câte un sofism calculat după uşurinţa auditorului sau cu câte-o contra-acuzare vulgară. Ce va deveni însă controlul ce are a-l exercita puterea legiuitoare când atotputernicia guvernamentală nu va mai avea a se teme nici de criticile cuviincioase ale unei opoziţii moderate?

Abatele Galiani, o figură cunoscută în saloanele din vremea lui Ludovic al XV-lea, zicea între altele: *În ţări neroditoare găseşti datini republicane şi guvern republican, navigaţie şi industrie, pace, linişte, economie, gol istoric şi urât; în ţări roditoare afli inegalitate de clase, glorie, onoruri, biruri mari, mult zgomot, mari răsturnări şi o istorie care are haz la citit.*

Fără îndoială România cată a se număra între ţările roditoare şi, deşi poate promiscuitatea etnică şi nestatornicia climei nu ne predispun la mari răsturnări, nici ne lasă s-ajungem la mare glorie – dar haz are istoria aceasta, mai ales cea modernă, şi veacurile viitoare nu vor putea să treacă fără un zâmbet de dispreţ peste uşurinţa cu care aruncăm de la noi bunuri morale pentru care un alt popor, mai aspru, mai primitiv şi mai tânăr, ar risca liniştea publică chiar. Ei bine, prin proiecte fragmentare şi votare *ad-hoc*, se escamotează în România Constituţia şi regimul electoral şi această răsturnare cu susu-n jos a sorţii politice a ţării, această desfiinţare prin subrepţiune a libertăţilor publice nu mai are puterea de-a tulbura apatia în care am căzut.

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Ce ne mai interesează pe noi, ce mai e în stare a ne mişca? S-ar părea că ne-am săturat de spectacolul inegalităţii, decretate oficial, între nulitate şi merit. Atâtea nulităţi s-au ridicat în cei din urmă ani, atâţia cavaleri de industrie s-au îmbogăţit încât spectacolul nu ne mai interesează şi pare c-am voi să vedem ceva nou, fie chiar cu preţul libertăţilor publice, fie chiar sub absolutism.

Nu mai e îndoială pentru nimenea că reformele ce se operează acum constituie începutul dictaturii d-lui I. Brătianu; nu e îndoială că colegiul său al IV-lea ne va majoriza pe toţi, ne va închide gura tuturor. Pare c-am voi s-o vedem şi asta, pare c-am voi să asistăm la spectacolul ridicării unei pături de noi comedianţi politici, unei noi serii de păpuşi dătătoare din mâini, unor noi speculanţi ai intereselor şi banului public.

Şi care e scopul măreţ pentru care sacrificăm cu uşurinţă ceea ce greu va fi de recâştigat? O mare acţiune în afară, mari îmbunătăţiri înlăuntru, cărora li s-ar opune cineva? Această lovire de stat, pe care o aprobă Parlament şi Coroană, are un scop superior actualităţii, o menire providenţială, o justificare istorică? Nimic din toate acestea. Singura menire este perpetuarea la putere a unor ambiţii bolnăvicioase şi a unor nulităţi atât de comune şi atât de maloneste precum nicio ţară din Europa nu le mai poate produce.

(*Timpul*, 12 noiembrie 1882)

(Urmare din pag. 1)

Nu elaborează aici Marin Mincu, nu ştiu dacă a făcut-o în altă parte, dar Geo Bogza adaugă nuanţe/argumente în cartea *Eu sunt ţinta. Geo Bogza în dialog cu Diana Turconi,* Editura Du Style, Bucureşti, 1996: „Prin zbuciumul lăuntric, prin curajul de a nu-i cere vieţii vreun confort oarecare, prin sfârşitul tragic şi puritatea aspiraţiilor, Urmuz stă lângă Eminescu." (pag. 53) Iar mai jos, pe aceeaşi pagină: „Cred că neobişnuitul vieţii lui [Urmuz] l-a dus la o tensiune pe care n-a mai putut-o suporta. El a plătit cu viaţa literatura pe care a scris-o – şi de aceea este atât de autentică."

Merită subliniat că şi Nicolae Balotă, în monografia amintită, menţionează apropierea pe care Geo Bogza o face între Urmuz şi Eminescu, justificându-l pe Geo Bogza: „El e, poate, singurul avangardist care putea face o asemenea legătură, fiind cel care nu se lepădase nicio clipă, chiar în anii acelui anarhism poetic, de Eminescu."

Geo Bogza se referă la *existenţa* celor doi, Marin Mincu se referă şi la *evoluţia formelor poetice româneşti.* Pe terenul celor de pe urmă, al gândirii şi filosofiei, subiectul este repus în discuţie, pe un ton şi mai tranşant (cu şi mai multă *îndrăzneală,* ca să punctez precauţia lui M. Mincu), recent, de poetul-filosof (existenţialist la rândul său) româno-francez Sorin Cerin. Este vorba despre articolul *Urmuz şi pertinenţa sinuciderii,* apărut în numărul din septembrie 2023 al revistei. Nu reiau, amintesc doar dinspre final că dl Cerin îl consideră pe Urmuz „cel mai important poet-gânditor român al secolului al XX-lea şi unul dintre cel mai mari poeţi-gânditori ai naţiunii române, care să poată sta alături de Eminescu". Formulările sunt categorice, argumentele sunt explicite. Important de subliniat: fiecare cu secolul lui, nu o comparaţie directă, care în literatură/cultură este în general un lucru delicat, nerelevant – cu un detaliu care merită remarcat: Urmuz este considerat *poet. Poet-gânditor, poet-prozator-gânditor*, dar de fiecare dată *poet.*

Aceasta este o afirmaţie care merită o discuţie separată, pe care nu o abordez aici (ea este parţial întreprinsă în prezentarea cu acelaşi titlu ca textul de faţă pe care am făcut-o la Congresul Mondial al Eminescologilor, ediţia a XII-a, Chişinău, 31 august-1 septembrie 2023).

Iar luna viitoare, noiembrie, aminteşte chiar de *acel* noiembrie, al transformării în *cenuşă de stele…*

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: DeaPrint, Bucureşti, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Glose la fenomenologia barocului românesc

Horia BĂDESCU

La începutul anilor şaptezeci ai veacului trecut, atunci când remarcabilul om de cultură Edgar Papu, o personalitate luminoasă, prinsă fără de voia sa între ireconciliabilele tabere din „războiul celor două roze” care măcina lumea literară românească, îşi publica admirabilul studiu *Barocul românesc*, în deja pomenitul meu *Jurnal imposibil* m-am nevoit să încerc câteva reflecţii iscate de supunerea unor aspecte ale culturii noastre, cu precădere a celei populare, mai de îndelungă vreme purtătoare de valori spirituale specifice, la radiografia valorilor şi motivelor definitorii ale barocului. Mă iluzionez a crede că ele pot fi de interes şi astăzi.

Barocul apare în ţările europene cele mai adânc fecundate de spiritul Orientului (Spania, Portugalia, Italia). Prin urmare, nu este el cumva realizarea în orizontul spiritual a veşnicei încercări a Orientului de a cuceri Occidentul!? Nestatornicia, relativitatea, gustul spectacolului, strălucirea excesivă, torsada, proteica mişcare a nisipurilor şi a hoardelor nu sunt caracteristici prin excelenţă ale Orientului? Conştiinţa tragică barocă nu este tocmai cezura iscată din suprapunerea relativismului oriental peste pozitivismul european şi a Nirvanei peste frământatul lad creştin?

Nu este exclus ca dominanta spiritualităţii româneşti să fie barocă. Cel puţin istoric există toate premisele specifice trăirii baroce în acest spaţiu de interferenţă a celor două orizonturi.

Istoria a însemnat pentru noi un permanent *tête à tête* cu moartea. Generatoare în spirit a unei străluciri manifestate printr-un panteism de o nuanţă aparte. Dorul românesc, cumpănirea trăirii abisale în strălucirea unei dulci sfâşieri, a sentimentului acut al rănii, fie că e vorba de trăirea thanatică, erotică sau familial-socială (înstrăinarea).

De remarcat că acel „siglo d’oro” al barocului românesc despre care vorbeşte Edgar Papu este cel imediat următor ultimei şi celei mai grandioase manifestări a ideii imperiale la noi, *Magna Valahia* lui Mihai Viteazul.

Fenomenul este vizibil şi în dans. Nu numai în profuziunea formală a dansului popular, o diversitate spectaculoasă pentru un spaţiu etnic redus (niciun alt popor nu are o varietate atât de mare de dansuri populare), ci şi, şi mai ales, în spectaculosul pasului şi în acea vitalitate îndârjită, în acea ţâşnire bruscă şi strălucitoare, obstinat sfidătoare, compensând o trăire naţională permanent ameninţată în suveranitatea ei. Este semnificativ faptul că o asemenea expresivitate a dansului mai apare în Irlanda şi Spania decadenţei sau în sirtaki-ul unei Grecii trăind sentimentul decăderii Imperiului de Răsărit.

Această trăire barocă, convertită artistic, este şi mai profundă în zone precum Maramureşul, scaun voievodal născător de descălecători, trăind decăderea lentă a măreţiei istorice, sau, în ansamblul Transilvaniei, mai accentuată fiind expresia unei trăiri defensive, datorată unui sentiment sporit al ameninţării fiinţei naţionale.

Trăgănarea, tremolo-ul, „nodul” doinei nu este decât torsada transpusă melodic.

O privire atentă a costumului popular surprinde acea invazie a materialului asupra formei, caracteristică barocului.

Costumul popular românesc este o expresie tipic barocă. Explozia de forme şi culori, fantezia, toate par a converge către stârnirea acelei *maraviglia* baroce. Supus unei pronunţate relativităţi a monumentalului, ne putând să se exprime deplin arhitectural, pictural sau sculptural, românul mută compensatoriu dorinţa de fast în lucrătura costumelor şi în spiritul oral.

Cunoscutul „spaţiu mioritic” al lui Lucian Blaga, acel deal-vale legănător nu este decât dulceaţa curbei care taie asperităţile unghiului.

Expresia paradisului baroc o dă în folclor grădina minunată a basmelor.

Nimic mai aproape de acea aparenţă înşelătoare, de acea dualitate esenţă/aparenţă, de acea disimulare barocă decât lumea basmului românesc. Lumea mârţoagei care ascunde în sine un vitalism debordant şi miraculos, a strălucirii care se transformă în tern şi a insignifiantului aparent, purtător al valenţelor rare (vezi cele două fete din *Fata moşului şi a babei* şi darurile lor), a vârstelor feminine convertite prin magie, a dezacordului între frumosul moral şi cel fizic, între benevolenţia interioară şi gestul aspru, între viziune şi realitate.

Miraculosul, fantasticul basmului românesc este unul al strălucirii, al uimirii, al încărcăturii fastuoase şi percutante, al înminunării cum ar zice cineva, nu al groazei, al spaimei, al terifiantului. Bosch ar fi de neconceput pe tărâm spiritual românesc.

Motivul Circe este de o impresionantă frecvenţă în creaţia populară românească, poate nu străină de statornicul contact cu elenismul, cu Bizanţul şi cu Grecia post-bizantină. Şi zic acum, peste ani, deloc străin de eternul feminin şi de acea latură obscură a dominantei carnale care bântuie lumea modernă.

Condiţia frecvent proteică a vrăjitoarei, în basmul românesc. De reţinut şi episodul succesiunii de forme despicate de sabia voinicului aflat pe urmele răului: mistreţ, iepure, potârniche etc. Poate şi o sugestie a faptului că răul se află până şi în cea mai neînsemnată alcătuire, în însăşi celula viului.

Fata din dafin nu este decât o autohtonizare a mitului lui Daphne şi Apollo, îmbogăţit cu perspectiva barocă a fluidităţii formale.

Obiceiurile româneşti nu sunt decât nişte strălucitoare spectacole, nişte magnifice montări, începând de la nuntă până la înmormântare, răspunsuri baroce la relativismul lucrurilor.

Mitologia thanatică, aşa cum e ea ilustrată în credinţele populare, în basm, în bocet, face un racursiu spectaculos şi baroc de la religia oficială. Nimic din Hadesul elenic sau latin, nimic din dantescul medieval. Călătoria în celălalt tărâm ia forma unui spectacol fabulos, dar lipsit de terifianţă, o înminunare în solitudine şi incertitudine prin convergenţa spaţiului cosmic şi vegetal spre raporturi de o acută intimitate cu eul, prin redimensionarea spaţiului, a peisajului habitudinal la nivelul infinităţii. Singurul semn prin care se decodifică acest spectacol este ireversibilitatea drumurilor, direcţionarea univocă, fără întoarcere, a fiinţei. *Mioriţa,* capodopera acestui tip de spectacol permanent, este o strălucită creaţie barocă, o transcendere a trăirii defensive, thanatice prin strălucirea spectacolului cosmic.

Nietzsche, sihastrul din noi (II)

Ion FERCU

Pierde prietenia lui Richard Wagner, a altora, îşi cauterizează rănile „cu piatra iadului”, dar salvează sinceritatea, chiar şi cu preţul unei sihăstrii în care tăcerile îi mistuie puţinele bucurii terestre. Câţi argonauţi ai spiritului au mai avut tăria de a urma cursul învolburat al acelui *Amicus Plato sed magis amica veritas,* mărturisit de Aristotel în *Etica nicomahică*? Nietzsche nu vrea niciodată să fie fericit, ci doar veridic. Nu este, aidoma lui Goethe, un tolerant, un diplomat. Conflictul cu lumea e deschis. Operează fără anestezie; reţeta pentru etapa post-operatorie nu conţine calmante. Nu-l interesează decât acea parte a viului care poate supravieţui natural suferinţei. Are o predispoziţie tragică pentru sfidarea primejdiilor mari, deşi ştie că în această atitudine se poate ascunde glasul de sirenă al sinuciderii. „Clădiţi-vă casele pe Vezuviu!” Asta ne striga el. „Gradul de primejdie în care un om trăieşte cu el însuşi” este unica măsură a valorii sale.

Când ajunge pe un pisc, Nietzsche simte că în genunea care-i face cu ochiul se piteşte un adevăr mult căutat şi se aruncă după el fără plasă de siguranţă. Are credinţa că adevărul nu ucide, ci doar doare, deşi istoria omenirii l-a contrazis de multe ori. Părăseşte totul – patria, profesia, prietenii, confortul, sănătatea – pentru a-şi asigura libertatea gândirii. Şi-a schimbat destinul în mit; poate că şi de aici vine o mare parte a strălucirii sale. Are gena unei libertăţi primitive, cu o mărturisită voinţă de putere. Spaima cenzurii nu l-a locuit niciodată. A preferat, din instinct, să trăiască periculos, nu vegetativ. A sfidat mereu sabia lui Damocles. Nu i-a plăcut nimic din ceea ce e călduţ, ocrotitor. A fost fericit doar atunci când, după mari dispute, a putut exclama: „Mi se pare că am revenit dintr-o expediţie în Groenlanda!” Când cineva spune că vede seninul vieţii, parcă îl auzi exclamând: „Orbule, mereu este un senin mai înalt!”

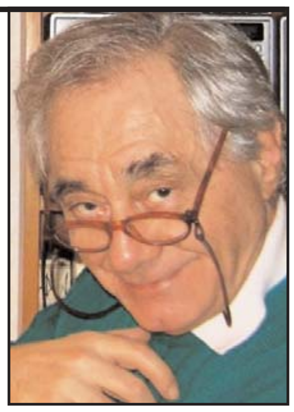
Este un mare risipitor. Pentru cea mai mică şoaptă a libertăţii se lasă mistuit de orice flacără. Meniul supravieţuirii sale s-a născut din reţeta ticluită de primejdii. Vrea să fie „prinţ în afară de lege”; şi reuşeşte. E o specie de om „esenţialmente supranatural şi nomad”. Se simte strâmtorat, ca într-o carceră, între graniţele unei ţări uniforme, şablonizate, cu o singură limbă. Nu vrea în jurul său pereţi, ziduri, limite, lacăte, gardieni. Tânjeşte după condiţia de a fi a păsării fragile care este îndrăgostită de cer, chiar dacă ştie că vulturul stă la pândă. Poate că din acest nicăieri al văzduhurilor primejdioase vine Nietzsche. Poate că în laboratoarele mitice ale acestei vieţuiri a prins formă strălucirea sa.

Când priveşte din aceste înalturi ale libertăţii, Germania („un popor care buchiseşte”) îi pare a fi împopoţonată cu nişte caraghioase „coloane ale victoriei”, dragul lui Schopenhauer este perceput ca un spirit cu stomacul stricat, Kant ca un moralist oficial, de stat, ipocrit, Goethe însuşi este geniul încarcerat între limitele unor orizonturi care i-au furat libertatea. Realizezi că el a evitat toate deşerturile spiritului în care sunt lanţuri, atunci când strigă: „Am săltat!... Am evadat!”

Nietzsche ştie însă care este mercurialul pe această piaţă a libertăţii în care orice cuvânt este dezrobit, niciun gând nu se mai teme de arşiţa oficială a valorizării. Ştie că „un om mare e împins, covârşit, hărţuit, martirizat, până ce se retrage în singurătatea sa”. („O, Singurătate, patria mea Singurătate!”) În această visată patrie nu mai este apatrid; e la el acasă. Rătăceşte precum Zarathustra, după voia inimii, căutând chei pentru decriptări ale misterelor jinduite de multă vreme.

→

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Citesc în *România literară* nr. 46 o evocare a primului Festival Enescu, 1958, şi-mi amintesc că în acel septembrie am ascultat la micul aparat rusesc, de ebonită, *Concertul în Re minor pentru două viori şi corzi* de Johan Sebastian Bach, interpreţi Yehudi Menuhin şi David Oistrach, dirijor George Georgescu. Apoi opera *Oedipe*, sub bagheta lui Constantin Silvestri, cu baritonul David Ohanesian în rolul titular, mezzosopranele Elena Cernei şi Zenaida Pally, basul Nicolae Secăreanu, soprana Valentina Creţoiu… Am avut o invitaţie de la ziar, am stat în picioare pe culoarul din dreapta (ajunsesem mai târziu?) şi am ascultat cu emoţie o muzică pe care nu o prea înţelegeam. Apoi, amintire clară: al doilea *Concert în Si bemol major* de Johannes Brahms, interpretat de Claudio Arrau, văzut la televizorul din holul apartamentului în care locuia Trudi R. Era una din primele emisiuni TV pe care le vedeam şi am fost grozav de impresionat atât de marele talent al pianistului, cât şi de efortul interpretării: picăturile de sudoare care i se prelingeau pe faţă, pe nas, în prim-planuri cum nu mai văzusem. Nici nu pot crede c-au trecut de-atunci 53 de ani!

(26 noiembrie 2011)

Într-o revistă din Franţa, un scriitor algerian, Aziz Chouari, evocă cu nostalgie sărbătorile copilăriei şi adolescenţei sale. Printre altele: *Ziua Portocalelor* la Boufarik, *Sărbătoarea Cireşelor* la Miliane, *Serbarea Strugurilor* la Médéa. Lectura îmi aminteşte minunatele după-amiezi petrecute la Constanţa, în grădina domnului Nicolau. Întârziam acolo în lungi taifasuri până înnopta, sorbind din licoarea dulce şi înmiresmată pe care stăpânul locului o distila cu dragoste şi artă din caisele pomilor sub care şedeam. Era acel lichid oranj-auriu, o băutură catifelată, creată printr-un savant echilibru între tărie şi aroma în care se întâlneau carnea, dar şi sâmburele amărui al caisei. Aşa încât nu m-am mirat aflând, câţiva ani mai târziu, că un înalt oaspete, urmaş al unei civilizaţii străvechi, a făcut o pasiune pentru această licoare, descoperită de el în ţara noastră. Caisata îşi câştiga astfel un titlu de nobleţe.

Au trecut mulţi ani de atunci, au trecut câteva decenii şi mă întreb acum, trăind pe alte meleaguri, care a fost soarta acelui delicios nectar degustat în tinereţe. Mai există, oare, aidoma domnului Nicolau din Constanţa, împătimiţi ai blândului lichior de caise? Şi de ce n-am putea avea şi noi o sărbătoare a culesului din vii, a prunelor brumării, a merelor domneşti...?

(22 aprilie 2019)

Căldura pătrunzând în oase, mirosul de sudoare proaspătă, senzaţii pe care n-am crezut niciodată că le voi încerca aici. Impresia de plenitudine pe care ţi-o dau soarele şi căldura. Redescopăr voluptatea de a bea cu poftă un pahar de bere, un şpriţ. Plăcerile simple: pantaloni scurţi, cămaşa fără mâneci îmbrăcată direct pe piele, fără maiou, sandale de plajă. După câţiva paşi, iau sandalele în mână şi merg în picioarele goale prin iarbă, pe asfaltul aleilor. Aş fi făcut aşa ceva în România? Nu cumva Suedia m-a ajutat să privesc cu alţi ochi micile bucurii pe care ţi le oferă natura, să preţuiesc un măr, o salată verde, o tomată... Şi soarele. Mai ales soarele. Iar seara, plimbările cu foxterierul nostru se transformă în adevărate beţii ale simţurilor: ciripitul abia auzit al păsărilor care se pregătesc de culcare, umbrele tot mai lungi şi mai sumbre ale copacilor, adieri calde şi înmiresmate. Libertatea? O chestiune de temperatură. Soarele? Generatorul democraţiei. (Democraţia? O mai justă repartiţie a razelor solare. Să fie, oare, întâmplător că ideea democraţiei s-a născut în sudul însorit, în Grecia antică?)

Dacă vremea ar ţine tot aşa încă vreo două luni, aş putea spune că m-am întors în *vara mea.*

(Stockholm, 26 iunie 1988)

Când pentru cele 40 de exemplare din capodopera *Aşa grăit-a Zarathustra,* editată cu resurse financiare personale, nu găseşte decât vreo şapte suflete cărora să le trimită cartea, începe să se simtă străin şi în această patrie a Singurătăţii atât de mult râvnită. Golul din jurul său creşte neîncetat. Peste tot cresc şi tăceri. A fost o vreme în care golul era prezent doar între opera sa şi lume. Spre finalul supravieţuirii, prăpăstiile se aşază şi între omul Nietzsche şi lume. El, cel dur ca un diamant, e bulversat („…să nu auzi niciun răspuns, niciun ecou, nimic, nimic, ci numai muta şi mereu înmiita singurătate"). E o tortură care-l poate arunca pe orice om pe calea unei Golgote. Atunci, ocolit chiar şi de prieteni, i s-a părut că este rănit de moarte. Simte cum mândria îi sângerează; curge de acolo un sânge care otrăveşte singurătăţile. A năruit toate altarele lumii şi-şi vede în mare primejdie propriul altar. El, care n-a ştiut niciodată ce este frica, acum tremură că nu va supravieţui succesului operei sale. Scrie *Ecce homo,* un fel de dans deasupra prăpăstiilor. Din genuni aude muzica fostului prieten, Wagner. Şi zice mereu: „Când te uiţi îndelung în abis, abisul se uită la tine". Nu cade însă în prăpăstii. E doborât ca un muritor de duzină. E o mistuire imperială: cade pradă propriei sale lumini, propriei străluciri. În mijlocul unei înfiorătoare părăsiri a avut tăria surprinzătoare de a nota: „Eu sunt un eveniment din istoria universală, care despică în două istoria omenirii". Ştia, era convins că mitologia păsării Phoenix se mutase în el. Experimentase în fel şi chip autoincendierea periodică şi regenerarea din propria cenuşă. Acum miza pe strălucirea cea mare a acestei incendieri.

De unde atâta strălucire, atâtea onoruri comparabile cu ale unui star al secolului nostru? Poate că Jacob Burckhardt, unul dintre cititorii săi cei mai buni, a ghicit răspunsul când a spus că toate scrierile lui Nietzsche „sporeau independenţa în lume". Poate că şi Nietzsche a întrezărit răspunsul, atunci când a dat cu bobârnacul peste toate gândurile ofilite ale savanţilor: „Nu există epoci istorice, există numai oamenii eroici". Poate că acest hulit/admirat eroism l-a lipit de strălucire pe acest venit de nicăieri. Libertatea a fost sensul vieţii, sensul prăbuşirilor, reînvierilor şi strălucirii sale. A distrus totul, s-a nimicit şi pe el însuşi, pentru a ne oferi sensul unei alte lumi; una mai bună, zicea el. Sculptor de Univers, Nietzsche nu ne-a înghesuit niciodată în lumile lui: doar ni le-a propus. A simţit şi pericolul otrăvirii acestui Univers, atunci când, inevitabil, opera sa a plecat în lume fără ca el s-o mai poată apăra. Poate că şi aceste premoniţii i-au aşezat străluciri la butoniera moştenirii sale spirituale.

În cea de a zecea carte a *Metamorfozelor,* Ovidius, ştim, deapănă povestea unui sculptor cipriot,

Pygmalion, îndrăgostit de propria operă. Singuraticul sculptor a zămislit din fildeş chipul unei femei. S-a rugat apoi, cu succes, de Afrodita, zeiţa frumuseţii şi a dragostei, ca să ofere viaţă acestei sculpturi. Din uniunea lui Pygmalion cu femeia sculptată a rezultat un fiu: Pathos. Suferinţă, după cum ştim, în greacă. Nietzsche, îmi place să cred, este un Pygmalion al filosofiei. Mă mai poartă gândul şi către *efectul Pygmalion*. Robert Rosenthal şi Lenore Jacobson, doi venerabili psihologi americani, trăitori printre noi, au propus acest efect psihologic (*Efectul Pygmalion şi mecanismele sale de mediere în îmbunătăţirea rezultatelor academice: impactul factorilor psihologici asupra educaţiei*). Pygmalion devine cel care poate genera valoare adăugată unei personalităţi. Aşteptările ridicate investite într-o persoană conduc la îmbunătăţirea performanţei lor într-un anumit domeniu. Rosenthal şi Jacobson au aplicat principiile acestui fenomen la aşteptările profesorilor faţă de elevi. Poate că şi Nietzsche, prin investiţia de mari aşteptări în viitorul cititor, a generat o încredere mare în opera sa. Poate… Poate că, gândind eminescian la această perspectivă, aruncând anatema asupra criticilor săi, o fi rostit şi el, prevestitor, şi cu alte înţelesuri: „Ei au doar stele cu noroc/ Şi prigoniri de soarte,/ Noi nu avem nici timp, nici loc,/ Şi nu cunoaştem moarte".

Nimeni nu este profet în propria patrie. Nici Nietzsche n-a fost profet în Germania. Un evreu danez, Georg Brandes, i-a sesizat fiorul genial. El l-a adus, de nicăieri, în atenţia publicului; chiar şi în cea a mofturoasei lumi academice. Un evreu care n-a simţit nicio tresărire de rasism în opera nietzscheană. Astăzi, după ce evreii au căzut victime prioritare ale nazismului, mai ales ei îl apără pe Nietzsche de tot felul de atacuri. Strălucirea discursului său îşi poate avea şi aici sursa. Practic, Nietzsche a fost martirizat. Trimis de unii în lada cu deşeuri toxice a istoriei, a revenit, aidoma păsării Phoenix, la viaţă. În 1889, cu un an înaintea morţii, Nietzsche îi scria lui Brandes: „Dragul meu prieten Georg! După ce m-ai descoperit, nu a fost mare ispravă să mă găseşti. Acum, problema este cum să mă pierzi. Răstignitul."

Enciclopedia Universală Britanică spune că „a fost cel mai mare autor de proză din literatura germană". Max Scheler, Karl Jaspers, Albert Camus, Jacques Derrida şi Michel Foucault îl susţineau. Existenţialismul şi deconstructivismul i se datorează în mare parte. Teologi precum Paul Tillich, Lev Şestov şi Thomas J.J. Altizer au recunoscut valoarea scrierilor sale. Martin Buber, care a şi tradus din *Aşa grăit-a Zarathustra,* a recunoscut că l-a influenţat. Psihologi precum Sigmund Freud, Carl Jung şi Alfred Alder au cunoscut, şi ei, influenţa lui. Thomas Mann, Herman Hesse, André Malraux, André Gide, John Gardner, George Bernard Shaw, Rainer Maria Rilke sau William Butler Yeats s-au inspirat din lucrările sale sau au scris despre el. Giovanni Papini, care nu-l agrea pe Nietzsche, a spus că *Aşa grăit-a Zarathustra* este a doua carte din literatura germană, după *Faust* de Goethe. Nietzsche mi-ar da, desigur, în cap cu aceste argumente, ştiut fiind că nu avea niciun respect pentru principiul autorităţii.

De unde vine strălucirea sa? Nimeni n-a mai stat cu mâinile la beregata noastră, a lumii, aidoma lui Nietzsche. La beregata tuturor, fără excepţie: credincioşi, atei, iubitori de minciună, de adevăr sau de prejudecăţi. Ne-a sfidat, ne sfidează mereu şi sincer; fără ură. Îi seduce nu doar pe cei care-l admiră, ci şi pe cei care ar vrea să-l arunce în prăpăstii, întrucât ştiu că o victorie împotriva lui Nietzsche ar fi nu doar cireaşa de pe tortul vieţii lor, ci şi de pe tortul întregii lumi. Şi marii conducători de oşti ai lumii îi respectau pe eroii adversarilor, chiar dacă, în cele din urmă, decideau să le ia viaţa, nu? Această atitudine o au, cred, şi adversarii lui Nietzsche faţă de acesta. Cum să nu-i răsară strălucirea şi de aici? Toţi filosofii lumii răspândesc lumina în jurul lor. Unii au însă statutul unui licurici. Nietzsche a fost o Lumină. Ştiu: orbitoare pentru mulţi, dar binefăcătoare pentru alţii. Este demonul şi îngerul cugetării. E un Prinţ deposedat de toate moştenirile; chiar şi de patrie. Dar este un Prinţ care a primit apoi paşaport pentru toate lumile. Unii îl primesc mereu cu onoruri rare, alţii pentru a-l ostraciza. Un asemenea Prinţ străluceşte mereu; chiar şi atunci când unii îl fac prizonier. E un fel de Gulliver al contemporaneităţii. Se plimbă peste tot şi are când statut de uriaş, când de pigmeu. Or fi toate acestea argumente care încearcă să explice de unde vine strălucirea sa?

→

Homo sapiens

De la Jupâneşti, pe Râul Doamnei

Nicolae GEORGESCU

Primitul care „primeşte". La noi, în Muscel, de unde vreau să vă împărtăşesc câteva experienţe lingvistice pe care vă las să spuneţi singuri dacă sunt etimologii populare (paronomasii) ori, cum doresc eu, proze filologice – sau, mă rog, pot ţine chiar de ştiinţă grea – există multe enclave de ardeleni trăind de-a lungul timpului în bună armonie cu valahii. Găsesc, însă, câteva cuvinte şi expresii de limbă care îmi arată că nu a fost mereu aşa. Scriu despre cuvinte şi expresii pe care dicţionarele nu le cuprind (înregistrează), sau nu le explică, după caz, dar vă rog să mă credeţi pe cuvânt că ele există – sau să mergeţi pe teren, să vă interesaţi. În Jupâneşti, de pildă, circulă o tradiţie locală (nu se mai întâlneşte nicăieri), aceea a „primitului". Primitul este un om sâlhui, după alţii o arătare jumătate om, jumătate cal sau ţap, care trăieşte în adâncul zăvoaielor celor mari, iese câteodată la prundul râului alergând dezbrăcat şi foarte păros, dar mai ales fură copiii când îi prinde singuri. De spaima Primitului, toţi copiii ocolesc cu grijă zăvoiul cel mare de la Păcuraru, în nordul văii.

Or, sinonimia aceasta, *primit* = *nebun*, spune multe despre cel primit, acceptat în colectivitate, în sat, cătun etc. – şi care apoi înnebuneşte sau este făcut să înnebunească. La noi mai sunt ciupercile „primite", adică nebune sau otrăvitoare. Mai este şi expresia „primit la cap", sinonimă cu *nebun.* Foarte des oamenii îşi zic între ei: „Ce-ai, mă, ai primit la cap?" (sau „ai mâncat ciuperci primite, ai mâncat laor, te-ai opăcit la cap" etc.). S-a creat chiar forma substantivată „primeală", cu sensul *nebunie*. Dovadă că cei primiţi nu aveau o viaţă tocmai uşoară; şi hidronimul Valea Rea, cum se numeşte Râul Doamnei în munţi, spune acelaşi lucru.

Altfel, valea ca atare este de un pitoresc fără egal. Râul Doamnei înaintează în Masivul Făgăraş până sub Moldoveanu, fiind cel mai adânc râu ce urcă în munte, şi strânge apele de pe cea mai largă arie montană (Cernatul, Zârna etc.). El nu este însă locuit în partea de sus. De la Nucşoara ori Zbughiţeşti, ultimele localităţi (la vreo 20 km în sus de Domneşti; pe aici Regele Ferdinand şi-a construit un foişor de vânătoare devenit, între timp, palat, iar apoi cabană a statului), valea continuă vreo 30 de kilometri până la locul în care se şi formează (de la trei izvoare care curg în cascade peste stânci, zdrumicându-se câteva sute de metri că ţi-e milă de ea privind-o).

Ce ţi-e scris… Tot în Jupâneşti mai găsesc expresia „te cunoşti după sabaş": se spune despre un copil a cărui înfăţişare, mai ales chipul, seamănă cu al părinţilor. Sensul este: ştiu din ce neam te tragi, aduci cu neamul tău, dar nu ştiu exact al cui eşti. Or, sabaşul este şi un semn heraldic, o floricică ori un cap de cocoş etc. cusut de femei pe feţe de pernă, pe cearşafuri etc. – şi chiar pe ii şi cămăşi: se zice „cămaşă cu sabaşe" (în alte zone, săbace). Când îşi pun rufele la uscat pe malul râului, aceste sabaşe se recunosc uşor, iar femeile ştiu să le adune pe proprietari.

Am încercat să aflu dacă semnele pe care le fac tăietorii de lemne în trunchiurile mari înainte de a le da drumul din munţi pe albia râului la vale (aceste trunchiuri erau aşteptate la Domneşti de către oameni cu căngi, puse împreună, iar apoi veneau proprietarii să şi le recupereze – asta de mult, înainte de a ne fi luat râul la hidrocentrală) au vreun sens heraldic, dar nu-mi mai poate spune nimeni astăzi. Destul, însă, că termenul *sabaş* este unguresc: *szabo* înseamnă *croitor,* deci cel care face (şi) *sabaşul.* Nu poate fi decât un transport ardelenesc – dacă nu cumva, cum încerca să-mi explice bunicul meu din partea tatii, cu care mai discutam asemenea lucruri, după bătălia atât de des invocată de la Posada, din 1330, nu vor fi rămas, prin păduri ori văi ascunse, şi enclave de unguri care cu timpul s-au dizolvat în masa valahă, purtând, însă, unda limbii şi a obiceiurilor lor. În fine, ca să încheiem „ecumenistic", mai amintesc toponimul Valea Băroaiei, tot din Jupâneşti, şi evoc Turnul Bărăţiei din Bucureşti şi maghiarul *barath* care înseamnă *frate*. Sunt destule dovezi de legături strânse dintre valahi şi ardeleni pe Râul Doamnei.

Multe „regionalisme de centru" se păstrează în limba vorbită, dar nu sunt consemnate de dicţionare (care glosează doar ce e scris; or, pe la noi au fost cam puţini scriitori-tipăritori). Unele dintre ele au (cel puţin) dublă posibilitate de înţelegere. Iată, de pildă, adjectivul „mierliu". Se spune despre apa râului la câteva zile după ploaie, când s-a mai limpezit: apa este *mierlie,* adică nici tulbure, dar nici foarte limpede. Ai zice că vine de la *mierlă*, cu penele ei cenuşii, şi-ţi vine să faci legătura cu expresii precum „ai mierlit-o!", pentru o nenorocire iminentă, chiar constatarea morţii proprii. Dar… este mierla pasăre funerară la noi, duce ea sufletele, este, adică, „psihopompă"? Nu-mi vine a crede. Mai degrabă înclin spre altă explicaţie: aş trage termenul de la *mel, melis*, în latineşte, miere, *melleus* fiind adjectivul: de miere. Nu e greu de presupus existenţa unui alt adjectiv, de tipul *melluleus*, din care se poate trage uşor românescul *mierliu.* Sensul ar fi, aşadar, *ca mierea* – adică nu tocmai limpede, dar consistent. Un *cer mieriu,* de pildă, este cerul cu scame de nori albi, „alburiu" – iar ochiii mierlei nu sunt albaştri, ci mai degrabă vineţi. Aducerea în discuţie a mierii, apoi, rezolvă şi expresia *ai mierlit-o:* pomana mortului se face neapărat cu miere (şi nucă, colivă etc.). Sensul ar fi, deci, ţi-ai mâncat coliva, vezi *ţi-ai trăit traiul, ţi-ai mâncat mălaiul.*

Da, dar mai există posibilitatea ca termenul nostru, *apă mierlie*, să se refere la *ouăle* de mierlă, care sunt, într-adevăr, albăstrii, uşor pătate… Îmi aduc aminte că toate (cele câteva) cuiburi de mierlă pe care le-am găsit în copilărie erau prin răchiţi, pe malul râului… Aici lucrurile devin, dar nu se mai leagă: e prea complicat, nu poţi face nodul. Rămâne să vedem ce funcţie funerară a avut mierla în popor – şi de ce s-a pierdut această funcţie într-o expresie de limbă. Numele ei latinesc: *turdus merula,* poftim de vezi, pică „mierea" dintr-un foc. Pentru că, da, sturzul nu e mierlă, vorba lui Odobescu (în *Pseudokinegetikos*) – dar acesta are semnificaţii psihopompe mai pronunţate, putând fi alăturat de păsările prevestitoare (cârstei, huhurez etc.), pe care le vedem, de pildă, pe crucile din Gorj. *Ai mierlit-o* poate să însemne *ţi-a cântat huhurezul* sau ciuvica, să zicem. Dulcele glas al mierlei care i-a furat sturzului numele şi instinctul de prevedere…

Un om este o lume. *Lumea* lui este centrul *Lumii*, al Universului. Sau poate că aşa ar trebui să fie. Soarta devenirii are chipul prăbuşirii şi ivirii *lumilor omului.* Ascult glasul Duhului care-i şopteşte lui Faust (J.W. Goethe, *Faust,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2015, p. 40): „În valul vieţii şi-al faptei durez,/ Mă ridic şi cobor,/ Pretutindeni în toate lucrez./ Naştere sunt şi mormânt,/ O veşnică mare,/ Mereu schimbătoare lucrare,/ Viaţă în toate arzând/ Pe pământ şi-n văzduh"... Nu-l pot ocoli nici pe Mefistofel. Îl găsesc trudind, în felul lui, spunându-i tot lui Faust: „...tot ce naşte şi devine/ E vrednic să se prăpădească" (*ibid.*, p. 68). Omar Khayyam mă îmbogăţeşte cu o interogaţie care mă atinge în esenţele d*eşertăciunii deşertăciunilor:* „Ivirea mea n-aduse niciun adaos lumii,/ Iar moartea n-o să-i schimbe rotundul şi splendoarea./ Şi nimeni nu-i să-mi spună ascunsul tâlc al spumei:/ Ce sens avu venirea? Şi-acum, ce sens plecarea?"... Din miezul fierbinte al secolului al XIX-lea, părintele Pietro Angelo Secchi, astronom, pionier în spectroscopia astronomică, se întreabă ce se va întâmpla dacă sistemul solar îşi va încheia viaţa şi va avea soarta a tot ceea ce este finit, adică va muri? Cadavrul Soarelui îşi va continua drumul la nesfârşit, ca un... cadavru, sau?... Sau poate că există în natură forţe capabile să readucă sistemul mort în starea iniţială de nebuloasă incandescentă şi să-l trezească iarăşi la o nouă viaţă?, îndrăzneşte, prin 1887, iezuitul italian îndrăgostit de ştiinţă. Din oftatul tragic al lui 1601, după ce a fost aruncat pe rug de către Inchiziţie, Giordano Bruno, invitându-mă la *Cina din miercurea cenuşii,* îmi vorbeşte despre „infinit, univers şi lumi", „cauză, principiu şi unu", „alungarea bestiei triumfătoare", „cabala calului pegasian", „eroicele avânturi", pentru ca în final să-mi ofere, ca favoare specială, un tichet pentru spectacolul ideatic al piesei sale de teatru, *Lumindrarul...* Iar Nietzsche, ca Nietzsche... Priveşte olimpian către toate aventurile mele şi, zâmbind enigmatic, în cheia aforisticii sale, mă trimite către *Omenesc, prea omenesc:* „Nimeni nu moare azi de adevăruri mortale: există prea multe antidoturi"... Apoi mă invită la o vorovă despre prăbuşirea şi ivirea lumilor... *Lumile altora* se prăbuşesc; *lumile lui* se ivesc...

„Gott ist tot!" „Dumnezeu a murit!"... Se iveşte *o lume* sub aura acestei mari îndrăzneli, din această prăbuşire? Se iveşte *o nouă lume*, dacă îmi lasă rigorile pleonasmului puţină libertate?... „Gott ist tot!"... Un gând care la Nietzsche nu este prezent doar în *Aşa grăit-a Zarathustra.* Cred că este perceput exagerat mesajul aruncat în sufletele celor care cred în Dumnezeu, mesaj potrivit căruia Friedrich Nietzsche, cu acest „Dumnezeu a murit!", ar fi un adevărat demolator al Acestuia. În fapt, Nietzsche vorbeşte mai ales despre moartea lui Dumnezeu în sufletele multora dintre noi, nu atât despre o moarte... fizică. Sesizăm în glasul acestui... ateu furibund chiar şi o anumită durere raportată la această moarte: „Dumnezeu a murit! Dumnezeu rămâne mort! Şi noi l-am ucis! Cum să ne consolăm noi, ucigaşii ucigaşilor? Cel mai sfânt şi mai puternic din tot ce-a avut lumea până acum şi-a pierdut sângele sub cuţitele noastre – cine ne spală de acest sânge? Cu ce apă ne-am putea curăţa? Ce ispăşiri, ce jocuri sfinte va trebui să inventăm? Nu este oare dimensiunea acestei fapte prea mare pentru noi? Nu trebuie să devenim noi înşine zei pentru a părea cel puţin demni de ea?" (*Ştiinţa voioasă,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2019, p. 140)

Nietzsche aşază, în aceeaşi lucrare, afirmaţia „Dumnezeu a murit!" în gura unui „nebun", însă foloseşte expresia şi ca afirmaţie proprie. În „pasajul nebunului", omul este descris ca alergând printr-o piaţă cu un felinar în mână şi strigând: „Îl caut pe Dumnezeu! Îl caut pe Dumnezeu!" El stârneşte râsul trecătorilor; nimeni nu-l ia în serios. Unii îi răspund în batjocură, spunându-i că Dumnezeu a plecat într-o călătorie pe ocean, a emigrat sau se ascunde, deoarece s-ar teme de necredincioşi. Deranjat de batjocura oamenilor, nebunul aruncă felinarul pe jos şi strigă: „Unde a plecat Dumnezeu? [...] Am să vă spun eu! Noi l-am ucis – voi şi eu! Noi toţi suntem ucigaşii lui!" (*Ibid.*) Văzând că spectatorii au rămas uimiţi şi încă nu pot înţelege ce a spus, *nebunul* a adăugat: „Vin prea devreme, [...] nu mi-a sosit încă timpul". El a continuat: „Această faptă uriaşă mai este încă pe drum şi umblă – nu a pătruns încă până în auzul oamenilor. Fulgerul şi tunetul au nevoie de timp, lumina stelelor are nevoie de timp, faptele au nevoie de timp, chiar şi după ce au fost înfăptuite, pentru a fi văzute şi auzite. Această faptă le este încă mai depărtată decât cele mai depărtate stele – şi totuşi au făcut-o!" (*Ibid.*) Cel mai cunoscut pasaj despre „moartea lui Dumnezeu" se află la sfârşitul părţii a 2-a a Prologului lui Zarathustra, unde, după ce-şi începe călătoria sa alegorică, Zarathustra întâlneşte un ascet bătrân, care-şi exprimă mizantropia şi dragostea faţă de Dumnezeu. Zarathustra, când rămase singur, grăi astfel în sinea sa: „Să fie cu putinţă? Acest prea sfânt unchiaş încă n-a auzit, acolo în pădurea lui, că *Dumnezeu a murit!*" (*Aşa grăit-a Zarathustra,* Bucureşti, Editura Antet, 2009, p. 5). (Va urma.)

Pamfil Şeicaru: Între camarilă şi *Dotla* asiatică (4)

Theodor CODREANU

Întoarcere la Cuza

Pamfil Şeicaru avertizează, în amplul său studiu *Constituţia şi partidele*, care este adevărul privitor la detronarea lui Cuza. Istoricilor partizani le-a fost mai uşor să compare „lovitura de stat” din 1864 cu aceea a lui Carol al II-lea din 1938. Cuza voia, pur şi simplu, să împlinească prevederile constituţionale privitor la legislaţia care reglementa relaţiile dintre ţărănime şi boierime, intenţie care s-a ciocnit de opoziţia privilegiaţilor. *Interesele de castă* au produs detronarea (Pamfil Şeicaru, *Scrieri*, 3, p. 15). La scurt timp de la detronare, privilegiaţii (pătura superpusă, cum a numit-o Eminescu) s-au grăbit să voteze (18 martie 1864) legea învoielilor agricole, cu art. 13, care reglementa *munca obligatorie pentru ţărani* în beneficiul boierilor şi arendaşilor. Invocarea prinţului străin a fost „o simplă deghizare a unor interese precise”: „Dacă domnia lui Cuza nu ar fi fost întreruptă, România ar fi evoluat spre o democraţie reală, de structură ţărănească, şi ar fi realizat un stat similar Danemarcei. Interesele unei clici au zădărnicit opera naţională întreprinsă de cel mai autentic interpret, nu numai al idealismului generaţiei de la 1848, dar şi al sensului de dezvoltare istorică a poporului român” (*Idem*).

Aşadar, în pseudo-democraţia românească a biruit conceptul de „pătură superpusă” înfierat de Eminescu, supravieţuind însă până în zilele noastre. Uzurpatorii de atunci, simulând democraţia, au tradus, la repezeală, constituţia belgiană, inaugurând era *formelor fără fond,* obstaculând trecerea la o modernitate organică, singura compatibilă cu structura ţărănească a societăţii româneşti, axa gândirii lui Eminescu, confirmată şi de Şeicaru, dar şi de Stere.

Constituţia belgiană era una democratică de tip liberal, dar detronatorii lui Cuza au început s-o aplice printr-o lege electorală împotriva spiritului ei, prin desfiinţarea Consiliului de Stat, reînfiinţat abia în 1924 de guvernul Ionel I.C. Brătianu. Şeicaru invocă înţelegerea organicistă a unui ţăran din Tecuci, chestionat în 1910 privitor la explicarea cauzei răscoalelor ţărăneşti din 1907: *detronarea lui Cuza care voia să construiască o democraţie ţărănească în spiritul natural al naţiunii* (*Idem*, p. 19). Grăitor: abia în 1909 a fost posibil, în România, să i se ridice o statuie lui Cuza. Tot atunci, a devenit posibil să i se ridice o statuie lui Eminescu, idee realizabilă din 1910, la Galaţi, statuia, operă a lui Frederic Stork, fiind dezvelită la 16 octombrie 1911! Şi asta după ce Dimitrie A. Sturdza a părăsit scena publică, internat la casa de nebuni!

Dar mai înainte, în 1908, tot legat de drama răscoalelor ţărăneşti, Constantin Stere a publicat în *Viaţa Românească* studiul său *Social-democratism sau poporanism?*, fundamentat tot pe structura ţărănească a naţiunii noastre, înţeleasă profund de Alexandru Ioan Cuza şi de Eminescu. Stere, cunoscător al turbulenţelor care anunţau revoluţia bolşevică, avertiza, în studiul său, nevoia de a evita o asemenea schimbare brutală a societăţii româneşti în favoarea căii organice, paşnice, primând emanciparea celei mai năpăstuite clase, cea zdrobitor majoritară. Studiul său, coroborat cu lupta pentru reîntoarcerea Basarabiei la patria-mamă, i-au rezervat un destin asemănător cu al lui Cuza şi al lui Eminescu.

Şi în 1914-1918 o parte a minorităţii conducătoare a fost în divorţ cu spiritul naţiunii profunde, cu „potenţialul ei istoric imens” (Şeicaru). Intervalul neutralităţii a fost folosit de goana după îmbogăţire, trafic de influenţă, obţinerea de permise de export etc. Înarmarea armatei neglijată. Scadenţa s-a produs la Turtucaia şi în dezastrele viitoare. Spiritul popular a reacţionat atunci prin proiectarea în figura generalului Averescu a tuturor năzuinţelor din tranşee, în pofida faptului răcelii reginei Maria, el devenind „ostracizatul Marelui Cartier General”. Încercarea de a crea, paralel, o legendă în figura generalului Ieremia Grigorescu a dat greş. Guvernul a impus fuga în Moldova, exceptându-i pe câţiva politicieni. Ba, s-a dat ordin ca toţi tinerii de la 16 ani să se refugieze în Moldova, fiind lăsaţi de izbelişte. Aşa ar fi murit, fără niciun rost, aproximativ 60 000 de flăcăiandri, din cauza bolilor, foamei şi frigului din iarna grea 1916-1917. Privilegiaţii, în schimb, îşi refugiau rudele la Odessa, cu schimburi valutare convenabile, de unde se-ntorceau cu mărfuri pentru speculă. S-a încercat o reacţie de protest în sânul Partidului Liberal, creându-se Partidul Muncii, în frunte cu dr. Nicolae Lupu, George Diamandi, Grigore Iunian ş.a. Rezistenţă au opus Nicolae Iorga şi A.C. Cuza. Lui Iorga i se reproşează că s-a lăsat captat, abil, prea uşor de Brătianu. Şeicaru îl caracterizează antinomic: „A fost cel mai înzestrat om politic şi în acelaşi timp cel mai slab om politic” (*Idem*, p. 30). Incendiar în atitudinile publice, fricos în intimitate – iată cauza eşecurilor sale politice.

Carol I, modernitatea organică

Carol I a încercat să înţeleagă hăţişurile politicii româneşti. De aceea, a meditat îndelung asupra detronării lui Cuza, trăind cu umbra acestuia toată viaţa, precum Napoleon I s-a măsurat toată viaţa cu spectrul lui Ludovic al XVIII-lea. Prin reflex, s-a temut să devină un rege popular, precum prinţul Cuza. A înţeles că tocmai *popularitatea* l-a detronat pe Cuza. S-a ferit să dea credit camarilei regale. Spirit aplecat spre studiu, nu s-a lăsat la cheremul miniştrilor. Îi supunea, la audienţe, la veritabile examene de competenţă. A întreţinut la curte o atmosferă austeră, aproape monahală, după model englezesc.

„Carol I, consideră Şeicaru, nu era un rege prin accident de naştere, era predestinat să fie rege. El, ca valoare, a fost mai presus de domnia lui care reflecta foarte redus, în realizările unei jumătăţi de veac, valoarea lui” (*Idem*, p. 36). Mai mult, respecta riguros limba română (chiar dacă n-a reuşit să elimine accentul german) şi istoria naţională. În 1898, i-a dat o lecţie de demnitate lui Eudoxiu Hurmuzachi, care, în drum spre Viena, l-a salutat în germană. Carol i-a răspuns în română şi l-a întrebat dacă mai este descendent din vechea familie Hurmuzachi!

S-ar părea că Al. Tzigara-Samurcaş a fost copil nelegitim al regelui Carol I. Legenda a fost alimentată de asemănarea cu regele, de faptul că, în tinereţe, a fost secretar regal, iar mai târziu director al Fundaţiei Universitare „Carol I”. (În această legendă au mai crezut, recent, Z. Ornea şi Lucian Boia.) Am fost, în tinereţe, un apropiat prieten cu fiul criticului de artă, poetul poliglot, pianist, Sandu Tzigara-Samurcaş. Ca şi ilustrul său părinte, se mândrea cu originile vechi aristocratice ale familiilor Tzigara şi Samurcaş, spulberând legenda descinderii din spiţa Carol I. Un Ioan Samurcaş a fost prieten cu Eminescu.

În 1907, în judeţele Iaşi şi Fălciu nu a fost împuşcat niciun ţăran. La Iaşi, era prefect C. Stere, la Fălciu, dr. Nicolae Lupu.

Carol I a păstrat sobrietatea şi faţă de cei care-l criticau dur în presă. A respins şi condamnările de *lezmajestate* propuse justiţiei de către guvernele liberale (Constantin Mille, Gh. Panu ş.a.), respectând libertatea presei. Văduvei lui Gh. Panu i-a acordat, din veniturile personale, o pensie. Mai greu a fost cu perioada bolii lui Eminescu.

Şeicaru explică rezultatele „mediocre” ale domniei lui Carol I prin hibele constituţiei de la 1866, care limita rolul regelui în societatea românească. Apoi, nu voia să fie acuzat, precum Cuza, că urmăreşte instituirea unei monarhii autoritare. El avea, totuşi, o altă concepţie despre monarhie decât i-o îngăduia cea de la 1866. (Vezi scrisoarea publicată în *Algemeinge Ausburgeher Zeitung,* la 27 ianuarie 1870, în care critică aspru clasa politică şi constituţia.) Faptul absolut surprinzător e că acuzele aduse seamănă perfect cu ale lui Eminescu, faţă de „pătura superpusă”: „Aceşti oameni care şi-au făcut educaţia lor politică şi socială în străinătate, uitând cu desăvârşire împrejurările lor, nu caută altceva decât a aplica aici ideile de care s-au adăpat acolo, fără a cerceta dacă se potrivesc sau nu ţării lor” (*Apud idem*, p. 42). Nu e de mirare că a încercat să abdice, la scurt timp de la întronare, îndemnat şi de abdicarea lui Napoleon al III-lea în 1870.

1 octombrie 2008. Curtea Supremă de Justiţie din Rusia a reabilitat familia ţarului Nicolae al II-lea, masacrată în 1918, la Ecaterinburg.

Americanii compensează incompetenţa directorilor care au adus băncile la faliment, cu zeci de milioane de dolari drept prime de intrare în vacanţă. Iată de ce Congresul a respins planul de „salvare” propus de administraţia Bush jr.

Carol I împărtăşea filosofia constituţională organică de esenţă englezo-germană (în biblioteca sa, la loc de cinste, se găsea cartea lui Adam Müller, *Elementele artei de a guverna*), în vreme ce Constituţia României era croită pe gândirea franco-belgiană a contractualismului lui Rousseau. Altfel spus, regalitatea, în România, era prada unei dedublări, a unei conştiinţe sfâşiate. Junimiştii, la fel ca regele, au fost puternic influenţaţi de ideile lui Adam Müller. Eminescu aducea, la rându-i, particularismul românesc, altul decât cel germanic al lui Hegel, pe care-l respinge încă din vremea pregătirii doctoratului la Berlin. Germanii se ghidau după legitimismul de ordin divin teoretizat de universitarul berlinez F.J. Stahl. Carol I considera că principiul puterii emanate din parlament nu se potrivea României, ducând la un monarhism „republicanizat”. Altminteri, fruntaşul liberal C.A. Rosetti era un militant pentru republică, devenind principalul politician adversar al lui Eminescu.

Una dintre cele mai contradictorii consecinţe, defavorabile lui Carol I: prin Constituţie, acesta era *rege al românilor* (delegat de români ca putere). Pe moneda naţională, la început, scria *Carol I, Domnitorul Românilor,* dar la intervenţia Austro-Ungariei s-a scris *al României,* creând o antiteză cu Constituţia, blocând ţara în limitele geopolitice dorite de Austro-Ungaria, vizându-i pe românii din Transilvania, din Bucovina răpită în 1775, dar şi pe cei din Basarabia, în raport cu Rusia. Abia în 1930 a fost readusă, în plan constituţional, pe monedă, sintagma *Rege al Românilor!*

Moartea regelui Carol I a dat libertate deplină lui Ionel I.C. Brătianu, care a ales soluţia neutralităţii în Primul Război, soluţie pe care opinia publică o atribuie eronat regelui defunct. Ferdinand era prea timid, „poetic”, fragil, indiferent la teoriile politice. Regina Maria a dominat viaţa publică din 1914 până-n 1930. Era nepoată a reginei Victoria a Angliei şi rudă cu familia imperială rusă. A înclinat spre alianţa cu acestea, spre nemulţumirea lui Constantin Stere, din pricina Basarabiei. Ferdinand şi-a călcat pe inimă şi, ca german, a trăit o dramă prin declaraţia de război (scrisoarea din 15 august 1916 către Martha Bibescu), sfâşiere între *datorie* şi *afinităţile personale*. Pe acest fond al fragilităţii regelui a devenit posibilă ascensiunea camarilei regale prin Barbu Ştirbei, pe atunci simplu administrator al domeniilor regale.

Homo sapiens

Câteva cuvinte despre partea privatizată a războiului

Georgel RUSU

Trecând peste butada „Războiul este un loc în care tinerii, care nu se cunosc şi nu se urăsc, se ucid, prin decizii ale unor bătrâni care se cunosc şi se urăsc, dar nu se ucid", atribuită lui Erich Hartmann (1), violenţa maximă ascunde şi mari afaceri care presupun transferul unor valori fabuloase.

Putem avea în vedere o seamă de cheltuieli care se consumă în pregătirea „activităţii", nu numai pe tranzacţii cu armament şi muniţii sau activităţi specifice structurilor militare, ci şi pe multe altele. Între acestea se numără inclusiv plata mass-mediei pentru „mesajul orientat", a persoanelor din tabăra adversă dispuse a săvârşi acţiuni sau să aibă atitudini care să folosească plătitorului etc. Un loc aparte îl ocupă „plata acceptării precum şi aceea a abţinerii" terţilor pentru a nu-şi manifesta poziţia cu privire la conflict.

Mai departe, mercenariatul, ca demers violent (individual sau de grup) în serviciul unui terţ (stat sau grup politic, administrativ, economic etc.) nu reprezintă o noutate. Istoria oferă nenumărate exemple. Există menţiuni asupra fenomenului care este prezent încă din antichitate (luptătorii „medjay" din rândul triburilor nubiene, folosiţi de faraonul Ramses al II-lea în sec. XII î.Hr.). (2)

Lefegiii, aşa cum erau cunoscuţi mercenarii în spaţiul românesc, însoţeau pe domn sau pe cei care îi plăteau pentru diverse servicii care presupuneau violenţa şi utilizarea armelor. Ei puteau ajuta la cucerirea tronului sau la menţinerea pe tron şi tot ei erau cei care uneori se ocupau de strânsul dărilor ş.a.m.d. Lucrurile se petreceau în mod similar în alte areale geografice europene şi nu numai.

Evenimentul istoric care a dus la trecere în umbră a mercenariatului a fost Revoluţia Franceză, cea care a adus ridicarea maselor la luptă, acţiune care făcea din fiecare cetăţean un luptător şi care a impus *conscripţia,* adică serviciul militar obligatoriu. Statutul luptătorului cetăţean devenea un titlu de nobleţe, iar cultura, artele în mod special preamăreau atitudinea, statura morală a celui care punea mâna pe armă şi îşi risca viaţa pentru apărarea conaţionalilor şi pentru salvgardarea patriei. *Liberté, égalité, fraternité* aducea la 1792 şi votul universal (cu limitările specifice).

În secolul următor, caracterizat de afirmarea naţiunilor-stat, dar pe fundalul unor confruntări tot mai sângeroase, apar şi formele de limitare a violenţei, de angajare a răspunderii pentru aceasta. Statele creau organizaţii în care se recunoşteau ca subiecte de drept internaţional acele entităţi capabile de diplomaţie (instrumentul diplomatic de putere), cele care să aibă justiţie menită să garanteze funcţionarea statală, să aibă armată condusă şi funcţională pe bază de norme etc.

În acest nou context, mercenariatul avea să primească „lovitura de graţie" nu mult timp mai târziu.

Textele convenţiilor de la Geneva referitoare la protecţia vieţii şi cele de la Haga referitoare la instrumentele şi modalităţile de purtare a războiului au în vedere *violenţa controlată* şi aflată în răspunderea statelor. Lucrul se baza pe „confiscarea" dreptului la violenţă de la cetăţean şi pe acţiunea „în compensaţie" a statului (instrumentul militar de putere). Degetul de pe trăgaciul armei este acela al statului. Acest aspect ne face să vedem că semnatarii acordurilor (statele/ţările) admiteau ca fiind „valabilă" violenţa exercitată doar de structurile investite de stat cu prerogativele acţiunii de acest gen.

În continuare, însă, există o seamă de „lucruri de făcut" care menţin piaţa serviciilor specifice asemănătoare *manu militari.* Atât în timp de război, cât şi pe timp de pace, sunt mai ieftine şi mai operative soluţionări private ale unor astfel de situaţii. Acest fenomen a dus la apariţia şi dezvoltarea unor agenţii de securitate cu profil special. „Societăţile militare private sau companiile militare private se pot defini ca întreprinderi comerciale cu capital privat, care oferă, în totalitate sau parţial, servicii ce, în mod obişnuit, ţin de securitate şi apărare". (3)

De altfel conform documentelor oficiale încheiate în ţările pe teritoriul cărora se întemeiază aceste societăţi militare private, ele au ca obiect de activitate prestarea unor servicii de pază şi protecţie, de consiliere specifică, de transport de valori sau materiale cu regim special, de logistică sau de culegere/furnizare de informaţii pentru diverse entităţi, inclusiv cele militare care ţin de instrumentul militar de putere (4) al statului generator sau al terţilor care recurg la servicii de gen.

Se înţelege că pentru a presta eficient şi profesionist astfel de servicii, entităţile în cauză apelează la serviciile persoanelor care provin din instituţiile de forţă.

E vorba de a administra o activitate într-o manieră militară. Această activitate nu presupune desfăşurarea de acţiuni ostile, ofensive împotriva civililor, a unor grupuri înarmate şi cu atât mai puţin împotriva unor forţe armate constituite în subordinea unui stat.

Şi totuşi, de ce sunt preferaţi contractorii, aşa-numitele armate de mercenari?

Motivele sunt multiple, probabil cam tot atâtea câte situaţii contractuale. Mai întâi ar fi costurile, care de regulă sunt mai mici decât cu o armată regulată. Apoi, operativitatea acţiunilor. Acestea nu se împiedică într-o seamă de paşi de natură birocratică sau de succesiune, interconexiune, condiţionare şi aliniere instituţională. Pe „circuitul" rezolvărilor specifice pot exista şi aspecte „deranjante", „murdare", care ar pune într-o lumină defavorabilă componenta statală a instrumentului militar de putere. Nu însă şi atunci când e vorba de o activitate privată, desfăşurată fără comunicate oficiale, iar rezultatele sunt rapide şi de multe ori spectaculoase. Mai mult, consecinţele vizate pot însemna că „dacă recursul la societăţile militare private răspunde unei logici raţionale a externalizării misiunilor neluptătoare ale armatei, aceasta este, de asemenea, rezultatul mizelor politice mai puţin mărturisite". (5)

Contractorul are de regulă un contract limitat. Finalmente, funeraliile unui contractor înseamnă altceva decât cele ale unui militar, iar asigurările au niveluri diferite.

Dincolo de obiectivitatea cererii de gen se află sume impresionante de bani. Departamentul Apărării al SUA a încheiat între 1994 şi 2002 aproximativ 3000 de contracte cu societăţile militare private, pentru o sumă de 300 de miliarde dolari. (6) În mai 2013, *Business Magazin* ne vorbea despre banii din arealul specific, care, la nivelul acelei perioade, însemna „o piaţă de 100 de miliarde". (7)

Dimensiunile fenomenului au condus şi la adoptarea de acorduri specifice respectării drepturilor omului şi a legislaţiei internaţionale. Cu un deceniu în urmă, numărul companiilor private semnatare era de 592. (8) Serviciile oferite s-au diversificat şi nuanţat. Cele mai vizibile par să fie structurile înarmate chiar şi cu armament greu, serviciile de deminare, colectare de informaţii şi mai ales cele de instruire. Unele dintre societăţi au în dotare şi folosinţă mijloace blindate, ambarcaţiuni şi platforme de zbor dintre cele mai performante. De regulă, acestea se achiziţionează pe baza competenţei militare, în absenţa procedurilor greoaie de licitaţie publică. Serviciile oferite au ajuns la o diversitate şi amplitudine greu de descris. Ar fi de amintit cel puţin cele oferite de mijloace mass-media în diverse limbi sau intervenţii pe cale cibernetică ocazionate de diverse evenimente (v. alegeri etc.) ale unor naţiuni.

Cazul activităţilor Wagner este un fragment reprezentativ. Este de aşteptat o dezvoltare a ceea ce se petrece în momentul de faţă în unele areale geografice din Africa, continent pe care se află în acţiune probabil cea mai mare densitate de societăţi militare private. De altfel, de curând, ministrul rus al Apărării, Serghei Şoigu, susţinea că „Ministerul rus al Apărării este pregătit să contribuie la creşterea potenţialului militar al forţelor armate algeriene". (9)

Cu privire la fenomenele de mercenariat şi servicii de securitate, ţările au reglementări diferite. Unele interzic şi sancţionează cetăţenii proprii care practică mercenariatul (cazul Marii Britanii, al Franţei etc.).

Dezvoltările cunoscute de fenomenul societăţilor de securitate, dar şi unele derapaje ale acţiunilor, inclusiv unele condamnări de genul celor petrecute pentru acţiunea BlackWater în Irak, au generat nevoi de reglementare internaţională. În anul 2016, Centrul pentru Control Democratic al Forţelor Armate (DCAF), Geneva, Elveţia, a adoptat şi transmis un *Ghid legislativ pentru reglementarea companiilor militare şi de securitate private de către state.* (10)

Între timp, s-au extins acţiunile ofensive ale unui nou tip de agresiune, cea cibernetică. Şi în această zonă persoane sau structuri implicate par să aibă zone de activitate similare mercenariatului. Este şi acesta unul dintre motivele pentru care Jens Stoltenberg afirma în martie 2022 că atacurile cibernetice pot activa prevederile Articolului 5 al Convenţiei de la Washington, care permite statelor NATO să intervină în apărarea membrilor afectaţi. (11) Poziţia reprezintă o reiterare a sublinierilor prilejuite de adoptarea Conceptului strategic de la Lisabona (2010), dar şi de alte summit-uri NATO. Riscurile de securitate generate de atacurile de natură cibernetică pot provoca pagube şi pierderi de vieţi omeneşti în aceeaşi măsură sau chiar mai mult decât loviturile cinetice.

Mai nou, există dezvoltări legate de proiecţia şi utilizarea de tehnologii noi în spaţiul cosmic. Vorbim acum nu numai despre cele trimise de puteri statale, ci de societăţi private, implicând decizii ale unor persoane fizice. În acest context, Jamie Shea, fost oficial NATO, spunea: „Poate să existe un război exclusiv în spaţiu, însă cine controlează spaţiul controlează şi ce se întâmplă pe uscat, pe mare şi în aer. Dacă nu controlezi spaţiul, nu controlezi nici celelalte domenii." (12)

În România, există un pachet normativ referitor la pază şi protecţie, asigurată inclusiv prin societăţi cu specific. Cu privire la înfiinţarea sau dezvoltarea de societăţi militare de genul practicat în alte areale geografice, Constituţia României prevede, la Art. 118 Alin. (2): „Structura sistemului naţional de apărare, pregătirea populaţiei, a economiei şi a teritoriului pentru apărare, precum şi statutul cadrelor militare, se stabilesc prin lege organică", iar, mai departe, Alin. (4) spune „Organizarea de activităţi militare sau paramilitare în afara unei autorităţi statale este interzisă".

Aşadar, statutul mercenariatului, ca loc în care contractorul derapează de la atribuţiile legale, pare să nu fie deloc comod în această perioadă. Dincolo de utilitatea şi necesitatea sprijinului pe care îl pot acorda societăţile militare private, graniţa mercenariatului (dincolo de care angajatul poate fi condamnat inclusiv la moarte) este labilă şi uşor de încălcat. Ne aflăm la locul în care forma *manu militari* beneficiază doar de o răspundere limitată a posibilităţii manifestării violenţei pe fondul asumării de către stat numai a violenţei adoptate legal de structurile instrumentului militar de putere.

→

Maşina de scris şi libertatea de a gândi

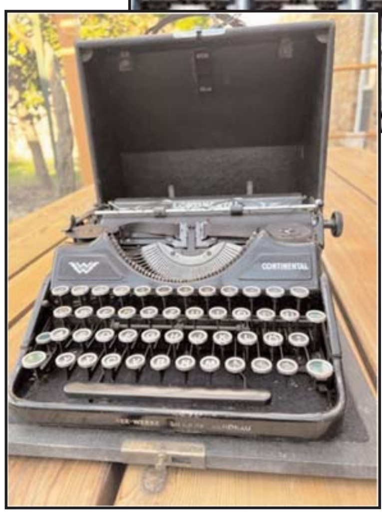

Mihai NADIN

În aceste vremuri în care inteligenţa artificială şi învăţarea automată (*Machine Learning*) au ajuns subiectul zilei (cel puţin pentru o vreme), m-am întrebat: Ce fac eu cu maşina mea de scris? Mi-a folosit în anii în care am început să scriu (proză, poezie, articole de tot felul, primele cărţi…). Este un produs al perfecţionismului german: *Continental,* fabricat de Wanderer Werke în Siegmar-Schönau, în pregătirea ocupării României de către Wehrmacht. Are diacriticele nemţeşti, dar le are şi pe cele româneşti. Ştiau ei, inginerii nemţi, cum se pregăteşte o campanie militară. Am cumpărat-o la Braşov, nou-nouţă, după terminarea facultăţii, şi am înregistrat-o la poliţie, aşa cum cerea regimul. Deh, maşinile de scris puteau fi folosite de duşmani, pentru propagandă anti-comunistă...

Deci, ce fac? Arunc obiectul care mi-a fost fidel la gunoi? Sau caut un colecţionar de tehnologie mecanică? Şi uite aşa mă ajunge gândul ciudat că maşina mea de scris a fost modernă la timpul ei în măsura în care astăzi „învăţarea automată" a devenit obsesia tuturor. Fiecare are întrebări pentru ChatGPT – şi uneori răspunsurile sunt convingătoare. Ştie tot, iar ceea ce nu ştie, inventează.

Dar înainte de maşina mea de scris – aceste maşini datează din 1714 (Henri Mill, în Anglia) – a fost Lemuel Gulliver, de fapt Jonathan Swift, care a descris în *Călătoriile lui Gulliver* o maşină care făcea cam ceea ce face astăzi tehnologia GPT. Pe scurt (îl citez pe Joe Manier): „Este ca şi cum ai avea un prieten robot foarte inteligent care poate înţelege ce spui şi răspunde într-un mod logic". Maşina lui Gulliver era din lemn; maşinile noi sunt de natură computaţională.

Această maşină computaţională, care va costa când va fi terminată peste un miliard de dolari, e menită, după cum îmi explica Elon Musk, să echipeze automobilul autonom, atât de „deştept", încât nu mai are nevoie de şofer. E vorba de o putere computaţională la nivelul unui exaflop, care e un milion de teraflops. Gândiţi-vă la un număr cu 18 zerouri după ultima cifră. Nici măcar astronomia nu foloseşte asemenea numere. Dar ele reprezintă ceea ce se numeşte forţa brută computaţională. Pentru ce? Ca să prelucreze un imens patrimoniu de date, culese de pe toate automobilele de marcă Tesla. Aceste date, de la senzori de tot felul şi de la vederea artificială, vor servi la antrenarea automobilului, care e autonom. Nu inteligenţă, ci imensitate de date.

Dar să revenim la GPT, marea modă a acestor zile şi speranţa că vom avea în curând inteligenţă în stare pură, nu numai inteligenţă concentrată pe o anumită aplicaţie (jocul de şah sau citirea radiografiilor). Această tehnologie a fost „instruită" de cei care au conceput-o folosind tot ceea ce se află pe internet, toată producţia de limbaj folosit de abonaţi. De fiecare dată când folosim calculatorul producem date pentru maşina care acum „scrie" de parcă ar fi unul dintre noi. Ştie şi româneşte, pentru că datele din România au fost folosite nu mai puţin decât cele din Insula Galapagos. Are un răspuns la aproape orice întrebare în orice limbă. Uneori e un răspuns potrivit; alteori răspunsurile sunt fictive – imitarea limbii profesioniştilor şi inventarea de autori e parte din producţia monstrului. Dacă vrei să-ţi compună un necrolog, introduci datele (numele celui care a murit, detalii biografice, numele rudelor, prietenii, ce-i plăcea să mănânce, ce glume povestea…). Dacă vrei un articolaş pe tema zilei (vremea, bursa, evenimentele etc.), îl generează (uneori fidel, alteori fantasmagoric). Joacă şah sau alte jocuri, rezolvă probleme matematice, scrie poezii la comandă, generează imagini care vor să fie artă. (Mulţi chiar cred că sunt artă, dar ăsta e un alt subiect.)

Dar înainte de Gulliver şi maşina lui au fost Raymond Lull, în secolul al XIII-lea, care a încercat, cu pârghii şi suprapuneri mecanice de imagini, să demonstreze validitatea unor inferenţe logice. Quirinus Kuhlmann a solicitat în 1674 proiectarea unui *Ars magna librum scribendi,* care să permită generarea tuturor cărţilor existente şi a tuturor cărţilor posibile. Mai apoi (1705), Daniel Georg Morhof a publicat o sinteză detaliată privind utilizarea algoritmilor pentru a genera şi combina discursuri, *De Arguta Dictione.* Aceste idei, şi mai ales tratamentul lor parodic în *Gulliver,* anticipează formularea

paradoxului maimuţei savante de către matematicianul Émile Borel în 1913: „Dacă aşezăm maimuţe la maşini de scris şi le cerem să bată claviatura, în cele din urmă vor scrie piesele lui Shakespeare". Deci, arta ca expresie a combinaţiei statistice – pe claviatura pianului, maimuţele ar „compune" Bach, Haydn şi Beethoven…

Poate maşina mea de scris să producă, de la sine, ceva similar scrierilor mele? Nu! Dar eu, cel care am folosit-o, am fost în stare să produc, de bine sau de rău, gânduri noi. Compozitorii, celebrii sau nu, au produs muzică; scriitorii au creat poeme şi romane, piese de teatru… Poate acest nou val de GPT, care este un produs al matematicii probabilităţilor, să formuleze noi legi ale naturii? Sau cel puţin să ne ajute în a face viaţa oamenilor mai plină de însemnătate? Sau să ducă la automobilul care ne transportă unde vrem? Înainte de a răspunde, trebuie să ne gândim la inteligenţa celor care au creat ştiinţa şi arta şi care continuă să contribuie la cultură. De aceea am formulat un nou criteriu al inteligenţei artificiale:

Un proces sau un produs poate fi considerat inteligent dacă pentru obţinerea aceluiaşi rezultat nu va consuma mai multă energie decât o fiinţă umană.

Oare automobilul autonom poate conduce fără să folosească mai multă energie decât un şofer care abia şi-a obţinut permisul de conducere? Elon Musk e de părere că de vreme ce avem energie disponibilă, nu contează cât costă, atâta vreme cât rezultatul seamănă cu ceea numim inteligenţă.

Energia consumată de Shakespeare sau Newton, de Mozart sau Brâncuşi în creativitatea lor este energia care îi menţinea în viaţă şi care i-a ajutat în ceea ce au creat. Animalele supravieţuiesc pentru că folosesc resursele de energie (mâncarea lor, expunerea la soare, apă etc.) în mod inteligent. Adică ele nu folosesc mai multă energie decât pot să găsească în natură. În acest moment al spectaculosului progres al inteligenţei artificiale, pentru a învinge la şah sau pentru a produce un text coerent (necrolog, articol de ziar, ştiri sportive etc.), inteligenţa artificială foloseşte o cantitate uriaşă de energie. Exemplu: DeepMind învinge la şah folosind energia echivalentă a unei localităţi de 120.000 de locuinţe. Un jucător de şah are nevoie doar de hrana zilnică. Pentru a genera un necrolog, ChatGPT foloseşte mai multă energie decât o întreagă familie într-o lună. E scump să mori dacă îţi doreşti un necrolog produs de „machine learning" în loc de unul scris de cei dragi...

Ei bine, maşina mea mecanică de scris trebuia curăţată, avea nevoie de panglici noi, nu accepta dictarea, dar nici nu producea din „mintea" ei felurite texte. Trebuia să corectez ceea ce am bătut la maşină, fireşte. Dar nu inventa pentru mine date bibliografice. Nu s-a pus niciodată întrebarea dacă maşina de scris mă va face inutil, dacă îmi va lua locul. Să o arunc? Dacă cineva doreşte maşina, va trebui să vină să o ia. Acum întrebarea este: câţi oameni îşi vor pierde locul de muncă, fiind înlocuiţi de inteligenţa artificială? Doctorii sunt candidaţi de frunte, avocaţii, contabilii – pe GPT-4, tot ceea ce face un doctor care se uită doar la analizele medicale, tot ceea ce face un avocat, care consultă legile în vigoare, tot ceea ce fac contabilii poate fi făcut automat. DAR – cu litere mari! – un doctor bun nu citeşte doar rezultatele de la teste; un avocat de calitate nu consultă doar legile, ci evaluează situaţia, un contabil bun ştie că jocul cifrelor în societăţile birocratizate se poate juca în multe feluri.

Nu cred că inteligenţa artificială, care sperie pe mulţi (mai ales pe cei care nu înţeleg cât este de simplă şi simplistă), va dori să achiziţioneze de la mine maşina mea de scris. Tot ceea ce „ştiu" maşinile, deci datele pe care au fost antrenate, vine de la noi, şi noi ne schimbăm, pentru că viaţa e schimbare şi nu repetiţie. Inteligenţa maşinilor, dacă putem vorbi de ea, reflectă inteligenţa noastră (alţii mai cinici ar spune: prostia noastră). La nivelul la care maşinile care se numesc „inteligente" consumă energie, ele ne submineazǎ viitorul. Dar automobilul autonom îşi va găsi locul în societate şi ne va face şi mai dependenţi de tehnologie decât am ajuns să fim. Ştiu că am depins de maşina mea de scris, dar nu atât cât am fost dependent de „maşina gânditoare" (*Thinking Machine*) pe care am folosit-o la catedra de *computational design.* În ziua în care m-am decis să o abandonez, am răsuflat adânc. E minunat să gândeşti liber de constrângerile maşinilor, chiar dacă îţi trebuie mai mult timp ca să ajungi la rezultatele dorite. Feynman, celebrul fizician, a observat că rezultatele pe care le obţinea în mintea lui erau diferite de cele obţinute de la maşina pe care o folosea la Livermore. Da, maşinile sunt rapide, dar ne schimbă modul în care gândim. Merită să cugetăm la observaţia lui, nu pentru că a obţinut un Premiu Nobel, ci pentru că nu a renunţat la obiceiul de a gândi liber.

Note

1. https://www.cuvantul-liber.ro/451695/razboiul-este-un-loc-in-care-tinerii/
2. https://ro.wikipedia.org/wiki/Mercenar
3. Petre Duţu, *Societăţile militare private şi securitatea umană*, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", Bucureşti, 2008, p. 7.
4. Georgel Rusu, *Noi perspective ale instituţionalizărilor statale fundamentale, Gândirea Militară Românească*, nr. 6/2012.
5. Petre Duţu, *Op. cit.*, p. 20.
6. Cf. Petre Duţu, *Op. cit.*, p. 13.
7. https://www.businessmagazin.ro/special/cele-mai-puternice-companii-de-mercenari-din-lume-10855583
8. *Idem.*
9. https://www.digi24.ro/stiri/externe/soigu-rusia-e-pregatita-sa-consolideze-potentialul-militar-al-algeriei-si-stabilitatea-in-africa-de-nord-2448921
10. https://www.montreuxdocument.org/pdf/Legislative-Guidance-Toolkit_ro.pdf
11. https://mindcraftstories.ro/tehnologie/nato-un-atac-cibernetic-poate-activa-articolul-5/
12. Ionuţ Mareş, Gabriela Ionescu, *Alianţa Nord Atlantică intenţionează să recunoască spaţiul cosmic ca domeniu de luptă în acest an, au afirmat patru înalţi diplomaţi, parţial pentru a arăta preşedintelui american Donald Trump că NATO este relevantă şi că se adaptează noilor ameninţări, după ce el a semnat crearea unei Forţe Spaţiale a SUA, 24.06.2019,* http:www.agerpres.ro/politica-externa/2019/06/24/reuters-nato-intentioneaza-sa-declare-spatiul-cosmic-o-noua-frontiera-in-aparare-330572

Istoria de lângă noi

Limba Română „în serviciul Moldovei Europene”

Ioan C. POPA

Apărută în tumultul evenimentelor care au marcat evoluţiile din spaţiul sovietic la începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea, mai precis, în 1991, când Moldova din stânga Prutului şi-a proclamat independenţa, iar imperiul URSS se destrăma bucată cu bucată, revista *Limba Română* din Chişinău a înregistrat, timp de mai bine de trei decenii, o afirmare cu totul remarcabilă în publicistica românească. Născută dintr-o mare nevoie sufletească a basarabenilor de a reveni, după mai mult de o jumătate de secol de înstrăinare, la limba şi vorbirea strămoşească, fixată în cronici de mari cărturari ai neamului, când „ţara era una şi nedespărţită” (M. Sadoveanu), revista *Limba Română* a devenit în timp o cronică vie a tuturor marilor transformări care au creionat, definit şi însoţit destinul noului stat independent desprins din colosul totalitar de la Est, fiind, totodată, o verigă de legătură spirituală cu fraţii din Ţară, într-un efort conjugat de refacere a unui spaţiu cultural comun, unic şi indivizibil.

Timp de 33 de ani, revista *Limba Română* a contribuit la revigorarea limbii române şi repunerea în circuit a valorilor culturale româneşti în spaţiul dintre Prut şi Nistru, a publicat un număr impresionant de studii, articole, comunicări şi documente despre identitatea etnică, lingvistică şi culturală a românilor basarabeni. În mod sigur, istoricii care vor căuta peste vremuri să stabilească adevărul despre ce s-a petrecut în acest spaţiu după colapsul Uniunii Sovietice vor găsi în revistă surse de documentare temeinice, scrise cu mintea, dar şi cu sufletul de inimoşii animatori ai unui proiect care s-a dovedit atât de prolific şi stimulator pentru cunoaşterea şi afirmarea valorilor culturale româneşti într-o provincie care părea definitiv pierdută.

Limba Română se confundă cu însăşi istoria tânărului stat Republica Moldova. Stat care, după numeroase frământări şi căutări, cu suişuri şi coborâşuri, în care s-au confruntat două falii geopolitice – una orientată spre reintegrarea în spaţiul românesc şi european, alta de reînviere a legăturilor de dependenţă cu fostul imperiu răsăriteano-asiatic –, se află astăzi pe cale să concretizeze opţiunea strategică de a deveni membru al marii familii a ţărilor democratice de pe continent. „Moldova Europeană” nu mai este doar un vis, ci a prins contururi consistente, mai ales în acest an 2023, în care am consemnat recunoaşterea unităţii şi identităţii „limbii moldoveneşti” şi a limbii române şi introducerea denumirii corecte a acesteia în Constituţia Republicii Moldova.

„Moldova Europeană” şi glasul raţiunii este, de altfel, titlul articolului semnat de redactorul-şef al revistei *Limba Română*, Alexandru Bantoş, în deschiderea unui grupaj de materiale dedicate perspectivelor europene ale republicii, în numărul 5-6 (283-284), mai-iunie 2023, din care cităm: „Lucrurile prind a se limpezi. Republica Moldova, parte a Basarabiei de altădată, are acum şanse reale de a se desprinde din îmbrăţişarea seculară

a Moscovei. Summit-ul de la Bulboaca, considerat cel mai important eveniment politic global găzduit vreodată de Republica Moldova, a demonstrat că Europa e mai aproape de noi ca niciodată şi că drumul Chişinăului spre Vest are nu doar un larg suport popular acasă, dar şi sprijinul masiv al statelor democratice. Întrunirea liderilor europeni de la Castelul Mimi a smuls Moldova din trecutul opac, în care nu a avut glas şi curaj de a ieşi din anonimat.”

Ce va însemna aderarea la Uniunea Europeană în viziunea autorului, dar şi a multora dintre conaţionalii săi? Avantajele vor fi „incontestabile pentru extinderea şi consolidarea relaţiilor cu ţările europene şi, înainte de toate, cu România”; „se va intensifica treptat colaborarea în domeniile politic, economic, cultural şi ştiinţific, graniţa de pe Prut va deveni simbolică, aşa cum se întâmplă în statele Uniunii Europene, iar comunicarea dintre instituţiile şi cetăţenii din Moldova şi România va stimula creşterea nivelului de organizare în unităţile economice şi culturale de la noi”; „această comunicare, mult mai frecventă şi mai eficientă decât acum, va avea, e lesne de presupus, un impact pozitiv asupra mentalităţii cetăţenilor, asupra conduitei, inclusiv asupra valorificării patrimoniului cultural şi lingvistic naţional şi, implicit, asupra vorbirii şi scrierii corecte a limbii române.”

Desigur, parcursul european nu este lipsit de obstacole şi provocări, amplificate de fluiditatea actualului context geopolitic regional şi internaţional. De aceea, autorul îndeamnă la „prudenţă în acţiuni, multă diplomaţie şi abilitate politică”, în condiţiile în care „conflictul din Ucraina, alimentat de Rusia, şi pericolul revenirii la putere a politicienilor proruşi continuă să fie o problemă de stringentă actualitate. Dar Moldova, cu sprijinul puternic al României şi al Uniunii Europene, are posibilitatea de a urma o cale de dezvoltare europeană, de a contribui la asanarea securităţii şi prosperităţii propriului stat şi a întregii regiuni.” Concluzia? „Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană este iminentă şi constituie, deocamdată, un proiect fără alternativă.”

Ilustrativă pentru evoluţia şi rolul revistei în viaţa publică a Republicii Moldova este şi expoziţia–eveniment cu genericul „*Limba Română*, revistă de ştiinţă şi cultură. 33 de ani în serviciul Moldovei Europene”, organizată la 29 august 2023 la sediul Bibliotecii Naţionale din Chişinău. Tot cu valoare simbolică ni se pare şi decizia autorităţilor ca prima oră din noul an şcolar 2023-2024, deschis la 1 septembrie, să aibă ca temă, pentru toate ciclurile de învăţământ, *Moldova Europeană.*

DIPLOMA DE RECUNOŞTINŢĂ
A ACADEMIEI DE ŞTIINŢE A MOLDOVEI

se conferă

Revistei de cultură „Curtea de la Argeş”

redactor-şef Gheorghe Păun, membru titular al Academiei Române, membru de onoare al AŞM, pentru contribuţii semnificative la promovarea ştiinţei şi artei pe plan naţional şi internaţional, valorificarea patrimoniului cultural, colaborare fructuoasă cu cercetătorii din Republica Moldova, precum şi cu prilejul Zilei Limbii Române

Academician Ion TIGHINEANU
Preşedinte a.i. al Academiei de Ştiinţe a Moldovei

Hotărârea Prezidiului AŞM nr. 177 din 29 august 2023

Cu prilejul sedinţei festive comune a Academiei Române şi Academiei de Ştiinţe a Moldovei dedicate Sărbătorii Naţionale „Limba Română” şi deschiderii Congresului Mondial al Eminescologilor (Ediţia a XII-a) de joi, 31 august 2023, o delegaţie a Academiei Române (acad. Mircea Dumitru, vicepreşedinte, acad. Mircea Martin şi Gh. Păun, prof Viorel Vizureanu, directorul Institutului de Filosofie şi Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române) s-a deplasat la Chişinău, prilej cu care acad. Ion Tighineanu, preşedintele AŞM, a înmânat revistei *Curtea de la Argeş* o Diplomă de Recunoştinţă, „pentru contribuţii semnificative la promovarea ştiinţei şi artei pe plan naţional şi internaţional, valorificarea patrimoniului cultural, colaborare fructuoasă cu cercetătorii din Republica Moldova, precum şi cu prilejul Zilei LImbii Române”. (Diplome similare au primit revistele *Academica,* a AR, şi *Akademos*, a AŞM.)

Poezie fără frontiere

Traducere de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Lobotomie

Rafael Carcelén (Spania)

Ei codrul nu-l doboară
fără a ne reteza
unul câte unul
ai noştri neuroni.

Ce sământă şi ce pădure
mai poate germina
în pustietatea
destrămată
ce a fost odată creier?

Poezie fără frontiere

Luis Cruz-Villalobos (Chile)

De-ar sfărâma poezia ale lumii hotare,
Lăsând în urmă ziduri surpate pe de-a-ntregul,

Pesemne lumea noastră ar coti pe altă cale
Iar poemele adunate în stradă ar ieşi.

Ne-am duce apoi cu toţii să facem o plimbare
Ca să aflăm în fine cine suntem de fapt:

O unică poezie complet descătuşată.

Galeş, un sat cu personalitate istorică şi culturală

Filofteia PALLY

Cercetarea documentelor vremii arată că apariţia acestei aşezări este legată de evenimentele istorice din perioada cuprinsă între secolele al XIII-lea şi al XIX-lea. Începând cu secolul al XIV-lea, în viaţa românilor din Transilvania se produc schimbări importante, regii şi nobilimea maghiară declarând iobăgia ca instituţie de drept. Diploma regală din 1324 a lui Carol Robert leagă iobagul de glie, lipsind de libertate o populaţie care a fost dintotdeauna liberă. Lipsiţi de protecţia legilor ţării, acestora li se impun taxe fiscale şi dajdii materiale împovărătoare, încununate, mai ales, de persecuţiile religioase: interdicţii privind construirea lăcaşelor de cult ortodox, interdicţia practicării cultului religios.

Consideraţi eretici sau schismatici, românii, ca şi preoţii lor, sunt alungaţi din Ungaria şi ţările supuse, fiind deposedaţi de întreaga avere. Astfel: „Preotul Marcu din Viştea de Sus, Ţara Oltului, trece, în 1765, la Mănăstirea Brădet. Preoţii au fost foarte dârzi în apărarea credinţei ortodoxe. Profesorul Floaşu Dumitru şi inginerul Floaşu Ion, din Galeş de Sibiu, arată că preotul Ioaneş Vărvarea, din satul lor, este socotit martir al credinţei, pentru că a stat 25 de ani în temniţele de la Viena, murind, în 1780, fără să renunţe la religia străbună.” (Florea State, Traian Uţă, *Galeşu de Sus, Istorie şi Contemporaneitate,* Bucureşti, 1984)

În urma acestor persecuţii, mulţi nobili români au trecut la catolicism, dar „poporul, în mare parte iobag, în ciuda tuturor împilărilor, şi-a păstrat legea strămoşilor”. (Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania, în secolele XIII – XX*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971)

Zeci de mii de emigranţi au plecat în America, ţările vecine, până în Turcia şi, mai ales, în Muntenia şi Moldova, unde domnitorii români îi primeau cu ospitalitate pe fugari, dându-le pământuri şi scutindu-i de dări şi dajdii lungi perioade.

Adresându-se emigranţilor, domnitorul Nicolae Vodă Mavrogheni le spunea: „Vă porniţi a veni cu bucurie şi fără nicio îndoială sau temere de ceva, cât şi pentru cei de ai voştri îndemnaţi şi vă înştiinţaţi unii pe alţii de orice tagmă vor fi, ca să ştie că domnia mea, după fireasca iubire de oameni ce avem, pe fiecare vă primim cu braţele deschise şi toţi veţi afla odihnă şi milostivirea de la domnia mea”. (*Idem*)

Condiţiile, incomparabil mai bune decât cele din Transilvania, erau determinate şi de interesul domnilor din Ţara Românească şi Moldova de a-şi popula ţinuturile întinse şi bogate, periodic depopulate de boli, molime, războaie.

Perioada cuprinsă între sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea s-a caracterizat, în special după ocuparea Transilvaniei de către austrieci, printr-o prigoană nemaiîntâlnită asupra românilor, obligaţi şi terorizaţi să dea contribuţii fiscale insuportabile şi, mai ales, să treacă la religia catolică. „Răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan din 1784 a fost o încercare disperată de a scutura jugul iobagilor şi de a elibera din robia feudală pe români.” (*Idem*) Înfrângerea răscoalei a adus cu sine persecuţii extrem de violente, care au determinat un val şi mai important de emigrări, în Muntenia şi Moldova întemeindu-se sate întregi de români transilvăneni, în special la sud de Carpaţi.

În acest îndelungat proces de emigrare a românilor din Transilvania se află şi originea satului Galeş din Argeş, simultan cu construirea aşezărilor de la Corbeni şi Zărneşti, precum şi a celei de la Poarta Albă, din judeţul Constanţa, care au luat fiinţă la sfârşitul veacului al XVIII-lea.

Abordând această direcţie de cercetări, Mara N. Popp (*Contribuţiuni la viaţa pastorală din Argeş şi Muscel,* 1933, în *Buletinul Societăţii Regale de Geografie*, Tomul LII) scria: „Refugiaţii din Ardeal, din a doua emigraţie, s-au aşezat în Băbeni şi Vaideeni, apoi pe Argeş, la Căpăţâneni, ca şi în alte comune de sub munte, ca Mihăieşti, Galeş, Zărneşti, pe Vâlsan, Domneşti, pe Râul Doamnei. …Când auzi de această comună (Galeş, n.n.), ţi se îndreaptă gândul spre Galeşul Sibiului şi spre Galeşul din Dobrogea, întemeiat de găleşenii sibieni. În adevăr, ca aspect, găleşenii sunt ungureni neaoşi, ca înfăţişare, port şi alte multe obiceiuri; apoi, păstoritul, care e o ocupaţie mai temeinică la ei decât la satele din jur, şi existenţa Galeşului Ungureni ne arată originea acestor locuitori. De altfel, pe Vâlsan, ca şi pe Argeş, în mai toate comunele de la poalele muntelui, se află numeroase familii de dincolo, stabilite din vremuri îndepărtate. Cei de pe Vâlsan şi Râul Doamnei au avut strânse legături, în trecut, cu cei din Făgăraş, pe drumul Clăbucetului, o simplă potecuţă care, de la un timp, se transformă într-o minunată şosea naturală, tăiată în piatră, fără niciun pic de noroi pe vreme de ploaie. Acesta era drumul presărat cu hanuri, din care, astăzi, abia ruinele de se mai văd, prin care se scurgeau fugarii spre Ţara Românească, până deasupra Nucşoarei, unde drumul se bifurca, îmbiindu-te mai mult către larga Vale a Doamnei.”

Părăsindu-şi în grabă gospodăriile, fugarii din

Transilvania, vestiţi crescători de animale, nu au luat cu ei decât averea mişcătoare: vite mari, cai, oi, mergând pe binecunoscutele poteci ale transhumanţei.

„În Principate, erau cunoscuţi cu numele de *mocani* sau *bârsani,* cei din jurul Braşovului; *ţuţuieni,* cei din satele dinspre munte, din jurul Sibiului, aşa-numiţi *mărgineni*. Toţi aceştia erau oieri, dar numele cel mai răspândit, sub care erau cunoscuţi, era cel de *ungureni,* în înţelesul de cei de sub stăpânirea ungurească. În secolul al XVIII-lea, se mai adaugă o altă numire a lor; *sudiţi,* adică supuşi ai austriecilor, fiindcă Transilvania ajunsese sub dominaţia austriacă începând cu sfârşitul veacului al XVII-lea. Satele întemeiate şi locuite numai de ei s-au numit Ungureni, în altele, s-au aşezat într-o parte a satului cu pământenii şi atunci partea lor se numeau cu numele vechi al satului adăugat şi cu Ungureni.” (Ş. Meteş, *op. cit.*)

Alături de emigranţii din Galeşul Sibiului s-au aşezat şi locuitorii din alte comune transilvănene, numele acestora derivând din toponimia de origine: familia Arpăşanu din Arpaşu, Viştea etc. La început, găleşenii au fost numiţi Brătienii de Sud (se învecinează, la nord, cu satul Brăteni, actual Brăduleţ), primul document în care erau menţionaţi datând din 7 martie 1787. Sidis Grigorie de la Mitropolia Bucureşti scrie economului Chis Ghenadie, de la Mănăstirea Aninoasa, relativ la cererea locuitorilor ce sunt pe moşia Mănăstirii Argeş de a lua venitul ierbii de pe moşiile Muşcelul, Scindilele şi Galeş. Numele de Galeş apare, pentru prima dată în acest act, confirmând astfel ipoteza venirii lor în zonă între anii 1760 -1780.

Mai târziu, în 14 aprilie 1801, o jalbă a locuitorilor din Corbeni, adresată domnitorului Alexandru Constantin Moruzi, împotriva ungurenilor Corbeni din Muşcel, precizează că aceştia din urmă le-au acaparat moşia Muşcel, pe care „au fost şezători moşii şi părinţii noştri şi numiţii ungureni, când au venit din ţara nemţească, au cuprins moşia Sfintei Episcopii toată pentru trebuinţa lor şi au cuprins şi moşioarele Sfintei Mănăstiri Aninoasa, Galeş şi Scindilele”.

La 20 august 1804, Iosif, episcop de Argeş, dă Cartea de blesteme lui Vintilă Sin Gheorghe, Stanciului şi lui Sandru din Galeş, pentru ca aceştia să arate cinstit hotarele dintre moşia Galeş a Mănăstirii Aninoasa şi moşia Galeş a Schitului Brădet, ca urmare a plângerii formulate de arhimandritul Chis Dasithie. Fiind interesant sub aspect religios şi psihologic, reproducem integral documentul (Arhivele Statului Bucureşti, Mitropolia Ţării Româneşti, orig. CCC VI):

Deci, după cerere, iată scriem această carte cu înfricoşat blestem şi groaznică afurisenie ca oricarele din aceşti numiţi (Vintilă Sin Gheorghe, Stanciului, Sandru) ce s-au aflat la acea hotărnicie din zilele răposaţilor egumeni şi vor fi având curată ştiinţă, de vor merge şi vor arăta adevărul în frica lui Dumnezeu precum vor şti şi va fi să fie iertaţi şi blagosloviţi. Iar oricarele, ori pentru răutate, ori pentru pizma şi zavistia sau pentru hatâr şi voie vegheate, având curată ştiinţă şi nu va vrea să arate adevărul, oricare va fi acela ca un netemătoriu de Dumnezeu şi de al său suflet (de va fi aşa) proclet să fie şi afurisit de Domnul nostru Iisus Cristos şi de 318 sfinţi părinţi de la Nicheia şi de toate Sfintele Soboare. Aşişderea şi de smerenia noastră: de unde va semăna să nu adune, boalele şi toate gubăviile să nu lipsească din casa lui şi din toate dobitoacele lui şi de toată agoniseala lui să nu se aleagă ca praful ce-l spulberă vântul pe faţa pământului, să umble cerând din casă în casă, ca să-şi agonisească hrana vieţii. Aceasta în viaţă trăind, să le pătimească iar după moarte trupul lui să rămână întreg, neputred, negru şi umflat ca o tâmpănă şi până nu va mărturisi tot adevărul precum va şti şi va fi, iertăciune nu va avea.

Aceasta scriem (ss. Iosif episcop Argeş)

Documentele din această perioadă ilustrează o stare economică pauperă a locuitorilor din Galeş, cele două moşii fiind, de regulă, arendate de aşezările vecine. De asemenea, aflăm şi despre preocuparea boierilor Brătieni de a acapara terenurile din Galeş, Bârlogu şi Ulieni, documentul din 15 septembrie 1819 fiind reprezentativ pentru relaţia conflictuală a Brătienilor cu Mănăstirea Aninoasa: *…iar pentru moşia de pe Vâlsan, numită Galeş, s-a cercetat tot hotarul Mănăstirilor Aninoasa şi Brădet şi nu s-a dovedit că neamul Brătienilor ar fi avut moşie acolo pe Vâlsan, urmând ca judecata să dea hotărârea ce va găsi cu cale.* (*Idem*)

Sărăcia clăcaşilor găleşeni este subliniată de numeroase documente care evidenţiază şi condiţiile împovărătoare care se impun stăpânirii moşiilor. O scrisoare din 7 decembrie 1820, scrisă de Meletie către episcopul de Argeş, cere *…ca să intervină la ispravnicii judeţului pentru a se da poruncă locuitorilor de pe moşia Ulieni să se supună a răspunde către Episcopie cele obişnuite ale moşiei.*

Între anii 1809-1810, Mănăstirea Aninoasa arendează moşia Ulieni, de pe apa Vâlsanului, clăcaşilor localnici, în condiţiile descrise de *Actul de arendă: Venitul unui petic de moşie ce-i zice Ulieni din Sud de Argeş din apa Vâlsanului, spre Răsărit după cum ştiu locuitorii semnele, ce este al Sfintei Mănăstiri Aninoasa, într-acest următor an ce s-au început de la Sf. Gheorghe, trecut ot leat 1809 şi până iarăşi la Sf. Gheorghe 1810, l-am vândut clăcaşilor de acolo, drept taleri 90, din care bani au dat acum înainte 50 taleri, iar pentru taleri 40 şi-au pus soroc să-i aducă la Adormirea Maicii Domnului.*

Departamentul Visteriei, la 1820, face referire, printr-un document, la populaţia satului Galeş, plaiul Arefului, moşia Episcopiei Argeş şi a boierilor Brătieni, din care cităm: „suma familiilor = 58”, împărţiţi în trei categorii sociale: fruntaşi (Radu Sin Simion, Stoica Sin Simion, Pătru Modrangu, Radu Modrangu), familii de mijloc (Pătraşcu Popescu, Ion Sin Stanciu, Sima Cojocaru, Din Olteanu, Dima Olteanu, Ion Cojocaru, Bucur Dănescu, Ion Cerbureanu, Păun Burticea), familii codaşe (45 la număr).

Istoria de lângă noi

Locuitorii Galeşului sunt, deci, urmaşii emigranţilor transilvăneni, care s-au aşezat pe terenurile nepopulate sau mai puţin populate, întemeind noi aşezări. În general, ei au beneficiat de unele înlesniri şi scutiri de taxe, pentru a-şi putea înălţa propria lor gospodărie, integrându-se rapid în viaţa obştii de adopţie. Departe de satele natale, ei au păstrat permanent legătura cu cei rămaşi în Transilvania, întâlnirile periodice cu aceştia fiind o constantă a existenţei găleşene, de o parte şi de cealaltă a Carpaţilor.

Biserica din Galeş. Actuala biserică a fost ctitorită în 1877, pe locul vechii biserici din lemn, înălţată de episcopul Iosif I, pe moşia Sfintei Episcopii. *Catagrafia Eparhiei Argeşului* din 1824 confirmă această ipoteză, oferind informaţii interesante. Astfel, aflăm că la acea vreme, Eparhia cuprindea Judeţele Argeş şi Olt cu 263 de biserici şi 986 de clerici, respectiv, 143 de biserici şi 456 de clerici, împărţite în plase (plaiuri) conduse de un protopop. Galeşul făcea parte din Plaiul Arefului Loviştii, unde protopop era Petru, numărul total de biserici fiind 46, cele mai multe ctitorii ale Episcopului Iosif I.

Vechea biserică de lemn din Galeş, cu hramul „Intrarea în biserică", era slujită de preoţii Filip (de 40 de ani) şi Păun (de 70 ani) – „oprit de răposatu" (ep. Iosif). În 1808, *Catagrafia Eparhiei Argeşului* menţionează că biserica era deservită de preoţii Brătieni (din nu se ştie care motiv), diacon fiind localnicul Dumitru.

Catagrafia din 1825, rămasă incompletă, afirmă că Biserica din Galeş este făcută de preotul Partenie Brădăţeanu. În *Obşteasca Catagrafie din 1838*, sunt precizaţi următorii preoţi: Constantin Popa Mihai (scutit de bir, în vârstă de 40 ani), Popa Păun, de 38 ani, văduv, scutit de bir.

Synodicon-ul, întocmit de Ion Preotu Alecu (fiul preotului Alecu), îl menţionează, la 1877, pe preotul Popa Alecu drept ctitor al primei biserici zidite din piatră. Se arată aici că biserica „s-au recladitu din nou înu anulu 1877 şi s-au terminatu în şapte luni de zile cu începerea de la 13 mai şi până la 13 noiembrie". Vechea construcţie din lemn, care fusese mistuită de incendiu, a fost înlocuită de noua biserică zidită în formă de cruce, cu două turle şi acoperiş de şiţă, la circa 1000 m altitudine faţă de albia Vâlsanului, fiind încadrată la sud de cimitir, iar la nord de drumul principal.

Locaşul a fost târnosit la 1 ianuarie 1878, de episcopul Argeşului, Ghenadie II, cu hramul „Intrarea Maicii Domnului în biserică" (21 noiembrie), la care s-au adăugat hramurile „Învierea Domnului" şi „Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena". Sunt nominalizaţi 53 de ctitori, începând cu preotul Alecu Popescu (1051 lei) şi Manole Brihăilescu (1368 lei), lista cu restul ctitorilor pierzându-se.

Însemnările preotului Gheorghe Minculescu nu menţionează numele pictorului-zugrav, dar precizează că, în interior, lângă uşa de la intrare, erau zugrăviţi episcopul Ghenadie II şi Manole Brihăilescu.

Gheorghe Minculescu a slujit biserica începând cu anul 1881. Fiu de preot din Brătieni, descendent, ca şi Popa Alecu, din familiile preoţilor descălecători ai Galeşului, el a trăit între anii 1859-1947, a urmat cursurile Seminarului din Curtea de Argeş, fiind preot şi învăţător, între anii 1879-1913, apoi, doar preot.

Un alt incendiu devastator, din vara anului 1920, va impune reclădirea edificiului, operă de reconstrucţie realizată sub conducerea preotului Minculescu şi finalizată, la 25 martie 1926, când a fost târnosită noua biserică, cu hramul principal „Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena", episcop al Argeşului fiind Nichita Duma.

A urmat preotul Marin Dana, care a slujit între anii 1935-1939. Căsătorit cu nepoata ctitorului Alecu Popescu, intelectual distins şi bun organizator, el a înălţat un monument al eroilor şi o clopotniţă din piatră, cu două camere, organizând primul grup coral de fete, din care se va afirma corul ţărănesc, cunoscut şi apreciat în întreaga ţară.

„Timp de 44 ani (1939-1983), slujitorul altarului din Galeş a fost preotul Teodor Manda (1911-1988), cel de-al treilea preot ctitor şi neobosit organizator şi dirijor al corului ţărănesc, despre care vom vorbi mai jos. Mistuită de incendiul provocat de un trăsnet, în 2-3 iulie 1978, biserica s-a transformat (pentru a treia oară, n.n.) într-un morman de piatră şi zgură. Îmbărbătându-se şi unindu-se, credincioşii şi preotul lor au rezidit biserica, pentru a treia oară, din temelie, de astă dată înălţând-o cu eleganţă, pictând-o în frescă, aşezând o nouă catapeteasmă. Aceasta s-a târnosit, la 31 august 1980, de către arhiereul vicar al Râmnicului şi Argeşului, Gherasim, fiind şi astăzi una dintre cele mai frumoase şi primitoare biserici de pe Valea Vâlsanului. Buna gospodărire, înfrumuseţarea patrimoniului parohial au continuat an de an, unind satul în spirit creştinesc, între ostenitori, din 1984, fiind şi preotul Nicolae Eftimie." (Preot Nicolae Eftimie, *Monografia Galeşului,* manuscris)

Profilul moral al credincioşilor găleşeni se remarcă prin hărnicie, răbdare şi toleranţă, înţelegere şi frică de Dumnezeu. Biserica a fost şi rămâne inima satului, în spaţiul ei sacru îndreptându-se nedreptăţile şi răsărind planurile de viitor ale comunităţii. Bucuria şi tristeţea, spiritul de întrajutorare, modestia în aspiraţiile materiale, dragostea faţă de copii şi păstrarea rânduielilor – toate se raportează la o credinţă neclintită în puterea lui Dumnezeu şi a valorilor morale creştine.

Marile sărbători de Paşti sunt, ca şi acelea de familie, adânc înrădăcinate în viaţa bisericii găleşene: *Masa împăcării (împăcăciunii) de la Paşti*, reuneşte întreaga suflare a aşezării în curtea bisericii, la aceeaşi masă încărcată cu bucatele tradiţionale, dar şi de blândeţea şi generozitatea sentimentelor faţă de semeni. Cele peste 373 de familii, cu peste 1000 de suflete, participă la liturghiile duminicale şi ale marilor Sărbători creştine: *Naşterea Domnului (Crăciunul), Botezul Domnului (Boboteaza), Pogorârea Sfântului Duh (Rusaliile), Naşterea Maicii Domnului (Sfânta Marie Mică), Intrarea în biserică a Maicii Domnului (Ovidenia), Adormirea Maicii Domnului (Sfânta Marie Mare), Zilele Sfintei Cruci, Zilele Sfântului Ioan Botezătorul, Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena* (hramul principal al bisericii), *Sfântul Gheorghe, Sfântul Nicolae, Sfânta Filofteia,* toate prăznuite cu evlavie, cu rugăciune de mulţumire, cu colivă, pâine, vin şi ţuică, împărţite tuturor, la poarta bisericii.

Remarcăm grija deosebită pentru memoria moşilor şi strămoşilor, prin pomeni şi parastase, mormintele simple, neîmpodobite cu cripte sau cavouri, ci doar cu frumoase cruci din lemn şi sfeşnice pentru lumânările recunoştinţei şi aducerii aminte. În spiritul aceloraşi valori, în sat au fost înălţate peste 20 de troiţe din lemn, împodobite cu icoane pictate şi candele – locuri sacre care impun evlavie şi respect tuturor.

Meşteşugurile. Ca pretutindeni în România, şi în arealul comunei Brăduleţ, nevoile de viaţă au determinat pe om să valorifice resursele naturale, atât de variate în întreg spaţiul românesc. Astfel, s-au dezvoltat cele mai diverse meşteşuguri pentru prelucrarea materialelor şi materiilor prime şi crearea de produse şi obiecte menite să satisfacă necesităţile traiului. Gama acestor îndeletniciri specializate este impresionantă, începând cu cele legate de hrană şi cele privind confecţionarea îmbrăcămintei, continuând cu cele pentru construcţia şi amenajarea locuinţelor, făurirea uneltelor propriu-zise sau a mijloacelor de transport.

Lemnul, metalele, fibrele animale şi vegetale, pieile şi toate celelalte materii prime, preluate din natură sau cultivate, au fost, întotdeauna, folosite pentru satisfacerea acestor nevoi elementare. În toate genurile de obiecte produse, utilul se îmbină cu frumosul, ce se afirmă prin forme elegant proporţionate, prin desenul motivelor şi coloritul lor armonios. Aplicarea, cu măiestrie, a legilor decorative (repetiţia, alternanţa, simetria etc.) sporesc latura estetică a acestor produse.

Meşteşugurile, în satele comunei Brăduleţ, au apărut şi s-au dezvoltat în strânsă interdependenţă cu ocupaţiile locuitorilor, cu condiţiile geografice şi pedoclimatice existente: forme de relief (munţi, dealuri), păduri, păşuni, ape, climă; munţii, dealurile şi păşunile au favorizat creşterea animalelor şi, în special, păstoritul, care, la rândul lor, au determinat dezvoltarea meşteşugurilor: cojocăritul şi industria casnică textilă; abundenţa pădurilor a influenţat lucrul la pădure şi prelucrarea artistică a lemnului: rotăritul, dogăritul, confecţionarea şiţei şi a şindrilei, dulgheritul, confecţionarea mobilierului ţărănesc şi a obiectelor de uz casnic, construcţia caselor, anexelor şi a troiţelor, executarea obiectelor şi a mobilierului de cult, confecţionarea mijloacelor de transport trase de animale etc.; cursul apelor repezi ale râului Vâlsan a înlesnit transportul, cu costuri minime, a lemnelor doborâte din pădure, spre centrele de prelucrare a acestora.

La toate acestea, se adaugă inventivitatea, talentul, actul creator ale locuitorilor din această zonă, transmise din generaţie în generaţie, îmbogăţite de urmaşi, până în zilele noastre.

Cercetări de teren au fost efectuate într-o perioadă în care, în ţara noastră, au avut loc însemnate transformări în viaţa materială şi spirituală a locuitorilor de la sate, marcând două etape mai importante: „primul val" a însemnat momentul puternicei industrializări, când industria solicita o masivă forţă de muncă şi când foarte mulţi locuitori au părăsit satele şi s-au instalat la oraş. Odată cu dislocarea lor, au avut loc însemnate mutaţii în modul acestora de viaţă şi port, alimentaţie, amenajarea locuinţei, folosirea uneltelor şi ustensilelor casnice etc. Aproape toate acestea erau de fabricaţie industrială, luând cu ei foarte puţine obiecte tradiţionale. În sate, au rămas doar cei mai în vârstă sau cei care aveau posibilităţi materiale continuării traiului, adică pământ şi animale.

„Al doilea val" a avut loc în momentul începerii procesului de restructurare în industrie, prin dispariţia unor unităţi industriale nerentabile sau prin automatizarea procesului de producţie, aspecte ce au condus la producerea fenomenului invers, adică la reîntoarcerea în sate a celor plecaţi de aici şi, deci, la revenirea lor la condiţia de ţăran, implicit, la reluarea vechilor ocupaţii, practicând, din nou, meşteşugurile pe care le-au cunoscut anterior.

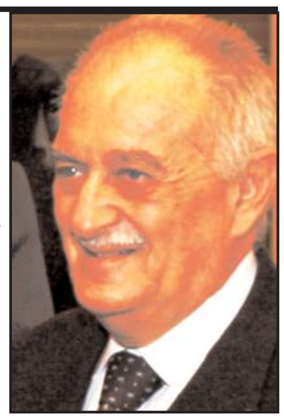
Datorită faptului că satele comunei Brăduleţ se află la o distanţă relativ mică faţă de oraşele mai importante, Piteşti, Curtea de Argeş, Colibaşi, a fost posibil navetismul, care a facilitat întoarcerea zilnică a locuitorilor la casele lor. În aceste condiţii, a existat o postură dublă, muncitor – ţăran, dând posibilitatea acestora ca, odată reveniţi de la muncă, acasă, ei să se poată ocupa, în continuare, şi de meşteşugul moştenit din familie.

Din cele arătate mai sus, se pot desprinde două concluzii şi anume: ocupaţiile şi meşteşugurile au cunoscut un progres continuu; fenomenul de îmbătrânire a satelor, petrecut, în foarte mare măsură în alte localităţi ale judeţului Argeş, aici a avut loc într-o proporţie mult mai mică.

Referitor la unele îndeletniciri ale locuitorilor din satul Brădet, Tatiana Bobancu menţiona, în anul 1934 (*Monografia satului şi staţiunii balneoclimaterice Brădet – Argeş,* Tiparul Cartea Românească, Bucureşti, 1934), existenţa, în fiecare sat, a unui număr important de dulgheri, tâmplari, cojocari, cizmari, etc. În fruntea tuturor meseriaşilor stăteau, ca artă, iscusinţă şi soliditate, Ioan Gava Ivaşcu, tâmplar de mobilă fină, sculptură şi chiar viori, şi Constantin R. Predici, constructor de clădiri şi zidar iscusit, care a ridicat frumosul local al şcolii, ca şi hotelul şi restaurantul din Brădet, precum şi alte clădiri frumoase, particulare şi publice, atât în Brădet, cât şi în împrejurimi.

Vom reveni, într-o altă lucrare, asupra ocupaţiilor şi meşteşugurilor practicate în satul Galeş, dar şi în comuna Brăduleţ, precum şi asupra tradiţiilor etnografice şi de artă populară, care conferă o specială particularitate comunităţii.

Formarea şi formaţia domnului Radu Mihnea

Radu-Ştefan VERGATTI

La început şi sfârşit de veac, finele secolului al XVI-lea şi începutul celui de-al XVII-lea, în întreaga Europă s-a produs un tumult deosebit. În el au fost prinse şi ţările române. Această situaţie s-a accentuat datorită poziţiei lor geopolitice şi a acţiunii temerare şi deplin justificate a lui Mihai Vodă Viteazul (1593-1601). Atunci, existenţa latinităţii orientale a devenit o realitate care a trecut de ceea ce se ştia despre ea de către erudiţii care lucrau între zidurilor marilor biblioteci. Secolul al XVII-lea a dat o definiţie mai clară noţiunii de Europa şi întinderii acestui continent. Dovadă în acest sens este *Le grand dessein d'Henri IV,* un memoriu scris în 1627-1628 de Maximillien de Béthune, baron de Rosny, duce de Sully, fost ministru al regelui Franţei.

Răspândirea noii idei – asupra întinderii Europei între Oceanul Atlantic şi Munţii Urali – s-a făcut cu repeziciune între oamenii de rând, datorită apariţiei în Europa Occidentală, echivalentă cu Europa catolică, a publicaţiilor periodice. Acestea au putut apărea şi s-au răspândit datorită existenţei a două condiţii: să fi fost suficienţi ştiutori de carte, dornici de a afla ce se întâmplă în lume şi, în al doilea rând, să existe posibilitatea de a cumpăra cu regularitate foile tipărite pe care se găseau date de interes cotidian. Această situaţie a determinat accentuarea interesului pentru spaţiul carpato-dunăreano-pontic şi faptele lui Mihai Vodă Viteazul. Priveau cu atenţie şi nesaţ această zonă habsburgii, „republica aristocratică a Poloniei", Sublima Poartă şi chiar cei de la Possolskii Prikaz al Imperiului Ţarist. Cu toţii luau în consideraţie evoluţia faptelor în secolul al XVII-lea. Spre exemplu, în acea instituţie a politicii externe a ţarilor ruşi, înalţii demnitari Artemon Sergheevici Matveev, după el, boierul Feodor Alexeevici Golovin şi contele Gavril Ivanovici Golovkin au formulat un amplu plan de perspectivă pentru extinderea Imperiului Ţarist către vest.

Imediat după asasinarea la 9/19 august 1601 pe Câmpia Turzii a lui Mihai Vodă Viteazul de mercenarii căpitanului Jacques Beauri, care executa ordinele generalului mercenar albanez Giorgio Basta, pe tronul Ţării Româneşti au venit doi domni. Primul a fost un invadator, Simion Movilă. Făcea parte din familia Movileştilor, care erau susţinuţi pentru ocuparea scaunului domnesc din Iaşi de marele cancelar polon Jan Zamoiski. Al doilea era un tânăr de 17 ani, Radu Mihnea, care încheiase un acord cu marea boierime olteană din familia Buzeştilor. I-a fost necesară această alianţă efemeră, deoarece sprijinitorii lui din Istanbul nu l-au mai susţinut suficient.

Primele informaţii despre Radu Mihnea se găsesc într-o scrisoare din 31 august 1587 a lui Pascal de Marini, fratele lui Ioan de Marini Poli, care vorbeşte despre „un alt fiu (al domnului Mihnea Turcitul, n.n.), din altă femeie, mic, dar doamna pare că-i vrea tot binele, Radu voievod".

Acest al doilea fiu al domnului Mihnea al II-lea (1577-1583, 1585-1591) a fost botezat Radu. Pentru a fi deosebit de fratele său major, cu circa trei ani mai mare şi care purta tot numele de Radu, el a fost numit în acte şi de contemporani Radu Mihnea. Cronicile vremii au consemnat că mama micului Radu Mihnea a fost o oarecare Vişa din Cislău, vară cu Neaga din Cislău – soţia oficială a domnului Mihnea al II-lea.

În testamentul doamnei Neaga din 12 septembrie 1614 se arată că ea şi-a lăsat toate moşiile Mănăstirii Aninoasa, pe care o zidise din temelii. Având în vedere că beneficiarul nu era Radu, fiul major al domnului Mihnea II şi al Neagăi, înseamnă că el nu mai era în viaţă atunci. Cum el nu a mai apărut în acte din anul 1589, Radu, fiul major care purta acest prenume, se poate presupune că datorită unui proces natural oarecare – moarte, boală etc. – a dispărut. Ca urmare, în acte avea să apară permanent exclusiv Radu Mihnea, cel care avea să ajungă domn.

În Ţara Românească, în Evul Mediu, era obişnuit ca domnii să aibă copii în afara căsătoriei legitime. În acest sens pot fi amintiţi Mircea cel Mare, care, după cronicarii bizantini, nu foarte favorabili domnului român, ar fi avut 300 de copii nelegitimi, Radu cel Mare – şi el cu numeroşi descendenţi rezultaţi din legături extraconjugale, Pătraşcu cel Bun despre care se ştie că avea cel puţin „zece ţiitoare", dintre care una l-a născut pe Mihai Viteazul etc. Conform principiilor jurisprudenţei din acea epocă, toţi acei copii, deoarece erau „os domnesc", aveau dreptul la tron şi Radu Mihnea era în această situaţie. Cadii de la Sublima Poartă impuseseră prin dreptul cutumiar al lor ca toţi copiii de domn, aşa-numiţi beizadele, să fie aduşi la Sublima Poartă. Acolo urmau să fie crescuţi şi educaţi în spirit islamic. Astfel, viitorii domni erau crescuţi şi educaţi ca nişte credincioşi ai sultanilor.

Pentru a fi ferit de această situaţie, copilul Radu Mihnea a fost trimis din porunca tatălui său cu mama sa şi dus pe căi cunoscute numai de călugării din Ţara Românească în Republica Ortodoxă de pe Muntele Athos. Acolo a fost încredinţat călugărilor din Mănăstirea Iviron. De la ei a învăţat să scrie, să citească şi să vorbească în limba elină şi în limba medio-greacă, folosite de călugări, şi a fost iniţiat în primele elemente ale dreptului canonic ortodox şi ale literaturii patristice. (Ulterior avea să închine Mănăstirea Radu-Vodă din Bucureşti Mănăstirii Iviron de la Athos.) După ce şi-a însuşit primele elemente ale învăţăturii ortodoxe, a fost trimis la Veneţia, unde avea rude. În acest mod, tatăl său, care, la pierderea domniei, fusese obligat să accepte trecerea la mahomedanism, putea să apere bunul cel mai de preţ pe care îl avea fiul său Radu Mihnea, viaţa.

Tatăl său, Mihnea II, în 1593 i-a scris mătuşii sale, Marietta Valarga, soră cu Ecaterina Salvaressi, să-l ia pe micul Radu Mihnea de la familia Brutti. Bartolomeo Brutti, agent veneţian al fostului domn al Moldovei Petru Şchiopul, fusese ucis din porunca noului domn, Alexandru, în iulie 1592. Cristofor Brutti, frate cu defunctul Bartolomeo, era în august 1592 dragomanul (traducătorul) bailului Veneţiei. Deşi familia Brutti făcuse servicii domnului Mihnea II şi fiului său Radu Mihnea, fostul domn scria mătuşii sale Marietta Valarga, aflată tot în Veneţia: „Pentru mai multe pricini este mai bine să luăm copilul din mâinile lor, căci nu poate şti nimeni planurile oamenilor". (Cf. N. Iorga, *Contribuţii…*, p. 81.) În felul acesta, adolescentului Radu Mihnea i se asigura existenţa. În anul 1595, micul Radu Mihnea era în Veneţia împreună cu mama sa, Vişa.

În Veneţia, Radu Mihnea a continuat să înveţe. El şi-a perfecţionat cunoştinţele de limbă elină, medio-greacă, latină, italiană, franceză şi turcă. Cea mai bună dovadă a însuşirii scrierii de către Radu Mihnea este aceea că el a putut să-i scrie o epistolă cu mâna sa tatălui său, devenit paşă al sangeacului Nicopole. Tatăl său i-a răspuns încântat: „Am primit scrisoarea ta, scrisă cu mâna ta şi mult m-am bucurat de sănătatea domniei tale şi de sârguinţa cu care înveţi literele". (*Idem*, p. 105-106)

Radu Mihnea şi-a încântat contemporanii prin calitatea studiilor lui. Desigur că la formarea sa în spiritul dorinţei de a deveni domn pe tronul Ţării Româneşti a contribuit din plin şi traiul zilnic în marea comunitate grecească sau greco-italiană aflată atunci în Veneţia.

Din acea perioadă de adolescenţă a lui Radu Mihnea datează şi primul său portret cunoscut.

Pe uşile aflate în prezent la trapeza Mănăstirii Iviron de la Muntele Athos, luate cel mai probabil din catoliconul mănăstirii, se găsesc pictaţi, în partea inferioară a panourilor, Mihnea al II-lea (uşa din dreapta) şi fiul său Radu Mihnea (uşa din stânga). Este încă o dovadă că tânărul Radu Mihnea, înveşmântat atunci după moda veneţiană, plecase de la Iviron să înveţe în Veneţia. Cercetătorul Andrei Xyngopoulos, depăşind mai multe polemici, a conchis că cele două personaje laice de pe uşile care se găsesc acum la trapeza Ivironului sunt Mihnea al II-lea şi fiul său Radu Mihnea. Datorită unor caracteristici ale stilului celor două picturi, A. Xyngopoulos a conchis că ambele ar fi fost realizate de un pictor grec care ar fi lucrat la Veneţia.

La Iviron există însă şi o altă pictură, aflată pe un panou de pe peretele sudic al naosului catoliconului. Acolo, cei doi domni valahi, Mihnea II şi Radu Mihnea, sunt reprezentaţi ca donatori ai Mănăstirii Iviron, pictaţi alături de egumenul Ivironului, Gabriel, şi de pictorul georgian Markos. Lucrarea publicată în 1904 de G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes du mont Athos,* redă inscripţia acestui portret de pe peretele sudic al naosului catoliconului de la Iviron. În inscripţie sunt menţionaţi „Radu şi Mihnea voievozi", dar Millet, Pargoire şi Petit au considerat în mod greşit că Mihnea s-ar referi la Mihai Viteazul.

În realitate, este vorba de Radu Mihnea foarte tânăr şi de tatăl său, domnul Mihnea II (Turcitul), pictaţi la Iviron atât pe peretele de sud al naosului catoliconului, cât şi pe panourile aflate acum la trapeza aceleiaşi mănăstiri, nu de un pictor grec, cum greşit credea Andrei Xyngopoulos, ci de un pictor georgian, Markos. Acesta din urmă este chiar reprezentat în naos, alături de cei doi domni valahi şi de egumenul Ivironului, iar stilul este perfect recognoscibil şi în portretele laice de pe uşile aflate acum la trapeza Ivironului de la Athos.

Afirm că era foarte tânăr deoarece se pare că s-a născut aproximativ în anul 1586, la un an după revenirea pe tron a tatălui său, Mihnea al II-lea. Este o dată absolut normală, dacă se ţine seama de durata necesară naşterii noului copil de mama lui, Vişa din Cislău. Această dată de 1586 pare confirmată şi de nişte scrieri care comentează încercarea de înlocuire a lui Mihai Vodă Viteazul în 1596 de către Sublima Poartă cu un alt domn. Atunci s-a scris că tânărul Radu Mihnea, care era candidat la tronul de la Târgovişte şi susţinut de Poartă, nu avea mai mult de „undeci in dodeci anni", adică 11-12 ani. (Hurmuzaki, IV/2, p. 215, nr. CLXXVIII) Practic, abia după asasinarea lui Mihai Viteazul, la 9 august 1601 pe Câmpia Turzii, Radu Mihnea, care atunci avea aproximativ 17 ani, a putut ocupa tronul Ţării Româneşti. El a fost ajutat de marii boieri olteni din familia Buzeştilor. Momentul venirii pe tronul Ţării Româneşti a lui Radu Mihnea, în 1601, a fost extrem de dificil. Existau trei candidaţi pentru ocuparea scaunului domnesc: Radu Mihnea, sprijinit de Sublima Poartă, Simion Movilă, sprijinit de marele cancelar polon Jan Zamoisky, şi Radu Şerban, sprijinit de habsburgi şi de o parte a nobilimii maghiare din Transilvania, dar preferat de majoritatea boierilor valahi. Radu Mihnea a încheiat o înţelegere cu marii boieri olteni din familia Buzeştilor.

Aceştia i-au promis că îi vor da ajutor dacă vor putea. Nu era un angajament ferm al marii boierimi oltene. La 12/22 februarie 1602, Radu Mihnea a plecat din Giurgiu şi, ajutat de căpitanul Deli-Marcu, având o oaste de 800 oameni, a trecut prin Bucureşti şi apoi s-a îndreptat către Oltenia. Nu a putut să se stabilească în Craiova, deoarece oraşul fusese reocupat de trupele lui Simion Movilă. S-a stabilit la Strehaia, căreia i-a dat caracterul de rezidenţă domnească. De acolo a putut emite un act domnesc la data de 20 februarie 1602, „În scaunul Domniei Mele în Strehaia", scris de Marco logofăt, cu un divan cuprinzându-i pe Vintilă mare ban şi Stoica mare postelnic. Prin acest act i se întărea o posesiune lui Lupul şi fiilor săi care cumpăraseră pământ, pădure, vii etc.

→

Istoria de lângă noi

Precizarea „în scaunul domniei mele în Strehaia" arată clar că atunci când s-a scris actul şi rezidenţa domnească era încă itinerantă, Strehaia a devenit pentru moment localitate cu statut juridic foarte înalt. El, domnul Radu Mihnea, a procedat astfel deoarece ştia că avea dreptul să determine un loc stabil pentru domnie. Spre Oltenia se îndrepta un corp de oaste polono-moldovean, condus de Orăş, hatmanul Moldovei şi de un văr al lui Potocki, starostele Cameniţei. Armata lui Radu Mihnea, care strânsese circa 7000 de oameni, mai ales pedestraşi, s-a întâlnit cu oastea moldo-polonă la Creţeşti, în lunca Jiului, în nord-vestul Craiovei, în apropiere de Breasta, la 5/15 martie 1602. S-a procedat astfel pentru ca prin luptă să nu fie distrus oraşul Craiova. Radu Mihnea însă nu a fost ajutat de boierii Buzeşti, care-l vedeau ca pe o soluţie temporară. Ca urmare, el nu a avut cavalerie mai deloc, iar oastea sa de pedestraşi a fost înfrântă cu pierderi foarte grele. Radu Mihnea s-a îmbrăcat în haine turceşti, cu turban pe cap şi s-a refugiat în lungul Dunării, a trecut fluviul şi s-a ascuns în cetatea Cladova. (Aşa relata Potocki, *Hurmuzaki*, Supl. II/2, 1601-1643, ed. I. Bogdan, I. Stupiewski, Bucureşti, 1895, p. 145-149.) De acolo, profitând de câteva zile în care putea călători în siguranţă, s-a dus la Nicopole, unde se păstra amintirea tatălui său, care fusese paşă în sangeacul respectiv. Spera să găsească la unii boieri valahi ajutor pentru reocuparea tronului pe care stătuse efemer. Nu a reuşit. În locul lui, pe tronul Ţării Româneşti a fost adus Radu Şerban (într-o a doua domnie). Abia în 1611 Radu Mihnea, educat şi format în spiritul ocupării tronului, a putut redeveni domn, fiind unul dintre ultimii Drăculeşti. El a reuşit să aibă mai multe domnii. Prima a fost în Valahia, între noiembrie 1601 şi martie 1602, a doua tot acolo, între aprilie 1611 şi mai 1611, din nou în Valahia, între 12 septembrie 1611 şi august 1616, ultima în Valahia fiind între august 1620 şi august 1623. În acelaşi timp, a avut domnii în Moldova: 24 iulie 1616 – 9 februarie 1619 şi 4 august 1623 – 20 ianuarie 1626. Pe lespedea sa funerară din naosul Bisericii Radu Vodă se află dăltuite stemele celor două ţări române – o dovadă a continuării luptei lui Mihai Vodă Viteazul de unire a românilor.

Bibliografie

S.A. Belocurov, *O Possolskom Prikaze*, Moskva, 1906.

Paul Bushkovitch, *Peter the Great: The Struggle for Power, 1671-1725*, Oxford University Press, 2001.

Valentin Constantinov, *Ţara Românească şi Ţara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea,* Ed. Univ. Al.I. Cuza, Iaşi, 2007.

Miron Costin, *Opere complete,* publ. de P.P. Panaitescu, ESPLA, Bucureşti, 1958.

Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, Supl. II/2, 1601-1643, ed. I. Bogdan, I. Stupiewski, Bucureşti, 1895.

Jean-Baptiste Duroselle, *L'Idée d'Europe dans l'histoire,* Ed. Denoël, Paris, 1965.

Constantin Esarcu, *Moldova şi Valahia (I): sumarul documentelor păstrate în archivul general al Veneţiei,* în *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie,* fasc.1, 1884, p. 189.

I.C. Filitti, *Schitul Aninoasa Cislău (Buzău) şi neamul doamnei Neaga,* în *Revista Arhivelor,* nr. 2, 1925, p. 213.

Hurmuzaki (= *Documente privitoare la istoria românilor culese de* ~), IV/1, 1600-1649, Bucureşti, 1882.

Hurmuzaki, IV/2, 1600-1650, ed. I. Slavici, Bucureşti, 1884.

Hurmuzaki, VIII (1376-1650), Socec, Bucureşti, 1894.

Hurmuzaki, Supl. II/2, 1601-1643, ed. I. Bogdan, I. Stupiewski, Bucureşti, 1895.

Inscripţiile medievale ale României: Oraşul Bucureşti (1395-1800), publ. de Alexandru Elian, Haralambie Chircă, Constantin Bălan, Olimpia Diaconescu şi col., vol. 1, Ed. Academiei, Bucureşti, 1965.

Ion Ionaşcu, *Date noi relative la Radu Mihnea în Ţara Românească,* în *Studii. Revista de Istorie*, XIV, nr. 3, 1961.

Nicolae Iorga, *Contribuţii la istoria Munteniei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea,* în *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice,* seria II, tom XVIII, 1896.

Nicolae Iorga, *Fraţii păgâni ai lui Radu Mihnea,* în *Revista Istorică,* 1924, nr. 4-6.

Nicolae Iorga, *Istoria armatei româneşti,* vol. 2, *de la 1599 până în zilele noastre,* Tip. Cultura Neamului Românesc, Bucureşti, 1919.

Nicolae Iorga, *O nouă cronică în proză a lui Mateiu al Mirelor,* în *idem, Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria românilor, Al doilea memoriu, extras din AARMSI,* seria II, tom XXI, Institutul de arte grafice Carol Gobl, Bucureşti, 1899.

Istoriile domnilor Ţării Româneşti de Radu Popescu vornicul, ed. crt. de Constant Grecescu, Ed. Academiei, Bucureşti, 1963.

G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes du mont Athos.* Première partie, A. Fontemoing, Paris, 1904, no. 232.

Dan Pleşia, *Genealogie* în *Io Mircea, mare voievod şi domn,* Râmnicu Vâlcea, 1986.

Dan Simonescu, *Le chroniqueur Matthieu de Myre et une traduction ignorée de son Histoire,* în *Revue Des Études Sud-est Européennes*, 1-2, 1966.

Treasure of Mount Athos, B Edition, Ministry of Culture, Museum of Byzantine Culture, Thessaloniki, 1997.

Radu-Ştefan Vergatti, *Nicolae spătarul Milescu. Viaţa, călătoriile, opera,* Ed. Paideia, Bucureşti, 1998.

Radu-Ştefan Vergatti, *Complexul monastic Strehaia,* Ed. Semne, Bucureşti, 2023.

André Xyngopoulos, *Portraits inédits de deux voïvodes Valaques,* în *Actes du XIVe Congres International des Études Byzantines 1971*, II, Bucureşti, 1975.

Sever Zotta, *Doi fraţi ai lui Radu Mihnea V. V., călugări în Moldova,* în *Revista Arhivelor,* nr. 1/1924.

Semn(al) de carte

Adrian Săvoiu, *Scrisori din Câmpulung,* Editura Total Publishing, Bucureşti, 2023

Cartea dlui profesor Adrian Săvoiu, ca şi alte lucrări ale sale, evocă, înainte de orice, spaţii spirituale care conferă locurilor, oamenilor, evenimentelor o identitate comună, unică. Identitatea este, până la urmă, faţa pe care o recunoaştem a unei comunităţi, aşa cum mama îşi recunoaşte fiul, este partea cea mai vie a unei fiinţe multiple, sociale. Recunoaştem, în conţinuturile pe care le construieşte profundul cercetător de suflete, chipul compus, recompus şi frumos colorat al unei zone, al unui loc binecuvântat. Şi acesta este Muscelul. Cu oamenii săi aprigi şi calmi, cu lucrurile lor bine făcute, cu învăţătura lor desăvârşită într-o şcoală de prestigiu, şcoala musceleană fiind recunoscută larg, cu minunatele lor obiceiuri la care nu renunţau nici aflaţi în culmea gloriei, cu oamenii lor asupra cărora nu planau niciodată îndoieli sau presupuneri incorecte, fiind notoriu că nimeni nu încerca să prizeze impostura. (Liviu Măţăoanu, în Argument, la începutul cărţii)

Ioan Miclea, *Abecedarul gândirii sau Gânduri în comprimate,* nr. 22 în Colecţia „Mica Romă XXI", Coordonator Cristian Bădiliţă, Editura Vremea, Bucureşti, 2023, Ediţia îngrijită de Mircea Popa şi Felician Micle

Într-una din paginile jurnalului său intelectual, intitulat *Crâmpeie din povestea vieţii mele,* se autocaracterizează în felul următor: „Dorul de a pătrunde şi a cunoaşte tainele existenţei m-a muncit toată viaţa. Am căutat cu înfrigurare răspuns la marile întrebări existenţiale: Ce eşti? De unde eşti? Unde mergi? Ce este lumea aceasta? A existat vreodată un moment în care nimic nu a fost? De ce există ceva, când e mai uşor să nu existe nimic? Am meditat, am studiat, am cercetat, am scris şi publicat unele din rezultatele frământărilor mele. Lumina mi-a venit din partea gândirii tomiste, care îmi împăca exigenţele raţionale cu cele ale credinţei creştine. Drumul parcurs a fost lung şi greu. Dar toate eforturile au fost compensate prin bucuriile adevărului... *gaudium de veritate*... cum îi spune Sfântul Augustin. (Din prefaţa „Ioan Miclea şi paradoxurile libertăţii", de Mircea Popa, extras pe coperta a patra)

Cristian Bădiliţă, *Asceză şi copilărie,* Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2023

Cristian Bădiliţă se mişcă dezinvolt prin universul românesc şi prin „lumi de mii de ani" de cultură, fascinând cititorul cu erudiţia sa, clădită pe înţelepciunea creştinismului antic, pe lecturi beletristice nenumărate, pe cunoaşterea variatelor domenii ale ştiinţei, încât ne încântă şi ne descântă inclusiv cu parfumul limbii româneşti. Personalitatea sa creatoare poartă în sine, prin diferitele genuri pe care le abordează, sămânţa enciclopedismului şi tentaţia polihistorilor de odinioară, a oamenilor universali, care „arau" sectoarele cunoaşterii încercând sinteza sau cuprinderea întregului lumii ideale, pierdute odată cu alungarea din Paradis. (Acad. Ioan-Aurel Pop, pe coperta a patra)

Sterian Pricope, *Istorii neconvenţionale din Muscel* (VIII), Editura Larisa, Câmpulung, 2023

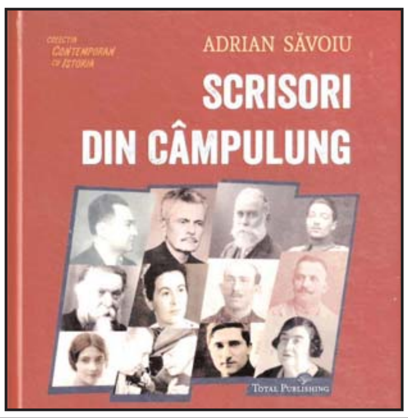
Ţinând de Istoria care fabrică *Breaking-News*-uri, cartea lui Sterian Pricope se citeşte pe nerăsuflate.

Se înţelege că pentru autor scrierea unei asemenea cărţi nu e o corvoadă, ci o plăcere. Plăcerea încercată de toţi cei care creează. De aceea spuneam că Sterian Pricope n-are nevoie de îndemnul nimănui pentru a continua să se ocupe de *Întâmplări neconvenţionale din Muscel.* Pentru el e o plăcere să descopere şi să scrie despre aspectele pitoreşti ale istoriei locale şi mai ales ale istoriei naţionale. Iar pentru noi să-l citim. (Ion Cristoiu, pe coperta a patra)

Leonid Dragomir, *Filosofia pentru adolescenţi. Lecturi liber alese,* Editura Pamfilus, Iaşi, 2023, nr. 3 în seria Cărţile revistei *Argeş*

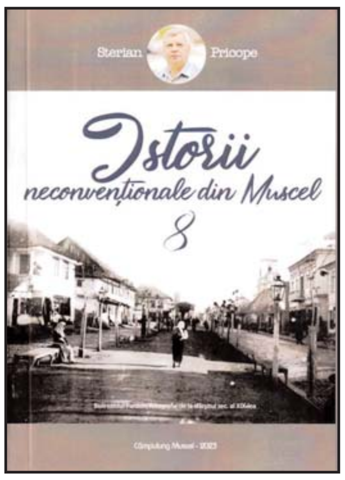
Aproape toate textele lui Leonid Dragomir au această structură, probând că el este mai degrabă un eseist care o face pe recenzentul, decât un recenzent sec, rezumativ şi fără idei personale, cum sunt majoritatea celor care „lucrează" în breaslă. (Al.Th. Ionescu)

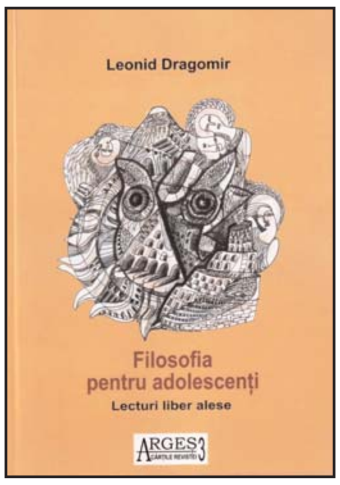
Am scris în principal, dar nu exclusiv, despre cărţi situate la interferenţa dintre filosofie şi teologie, preocupat fiind de relaţia dintre cultură şi credinţă. Dacă există o unitate tematică a acestui volum, ea constă în aceea că diversitatea lecturilor reflectă multele faţete ale celor două aspiraţii umane fundamentale: a crede şi a înţelege. Cel mai mult m-au interesat autorii care au încercat să arunce punţi între raţiune şi credinţă, conştienţi de drama despărţirii lor încă din zorii epocii moderne. (Autorul – Citate de pe coperta a patra)

Hunedoara, liant şi placă turnantă a diversităţii româneşti

Mihai SPORIŞ

M-am şcolit în Hunedoara, când aici clocoteau fonta în furnale, oţelul în cuptoare, iar laminoarele striveau în profile incandescenţa. Pe cerul mereu transpirat de fumul cocseriilor de la Călan şi de lângă Castelul Corvinilor se putea zări şi zgura roşiatică a unui *heirupism* uriaş, de suprafaţă (în spusa noilor puteri, despre *foştii* şi despre zestrea lăsată). Nu departe, în Valea Jiului, oamenii roboteau cu preţul vieţii – ca şi azi, ca şi mâine –, pentru cărbunele cocsificabil, sau al termocentralelor de la Paroşeni, ori de la Mintia. La Teliuc, la Ghelari, în cariere şi în mine, oamenii trimiteau prin văzduh vagonetele neostoite, să ţină focurile aprinse. Trenurile intraseră şi ele într-un urdiniş ameţitor. În Apuseni, la Brad, urmaşii agatârşilor scormoneau şi ei măruntaiele muntelui după aur. În Retezat, pe sub parcul naţional, se făceau tuneluri pentru râurile altor sofisticate… mori. Industrializarea adunase în inima Hunedoarei oameni din toată ţara cea mare: moldoveni, olteni, ardeleni din toate părţile, dobrogeni, bănăţeni, români şi minoritari, fără să se simtă acest lucru. Iată un fel de colonizare, din vremea modernă, trăită aievea la vârsta tuturor posibilităţilor. Ocupaţi cu şcolile, noi, copiii acelor vremi veniţi din toate colţurile ţării, învăţam ceea ce ni se cerea. Plecaţi în vacanţe pe la baştinile noastre, împărtăşeam într-o fericită emulaţie toată ţara. Eu veneam de pe Valea Oltului, din Robeştiul meu, aparţinător de Ţara Loviştei dintre munţi şi povesteam obiceiurile de acasă, mai ales că vacanţele de iarnă coincideau cu marile sărbători ale Crăciunului şi ale Anului Nou. După lunga vacanţă de vară, rupt de coasă, de adunat zmeură, afine, revenirea la şcoală era dorită şi oraşul mi se părea o adevărată izbăvire. Iubeam fumul colorat de pe cer, Cerna de culoarea cafelei cu lapte, chiar dacă prin spatele casei mele părinteşti, de la Robeşti, trecea un pârâu de cristal. Trăiam într-o lume cosmopolită, cu greci, unguri, secui, saşi, sârbi, ţigani, alături de românii, cum spuneam, din toate colţurile ţării. Prieteniile mele de atunci nu aveau niciun fel de bariere. Ştefi şi Hilde Astner erau saşi din Amnaşul Sibiului (acum *nemţi* pe Valea Rinului), Tomaica Vudalas, Nanos Stavros erau greci (acum cetăţeni ai Atenei), Costică şi Titi Hărădău, români neaoşi din Hunedoara, Csanadi Estera, Puşkaş Iosif, unguri de mai multe generaţii împământeniţi aici… Acum, cu altă privire, constat că iubirea mea pentru aceste locuri are o temelie mult mai consistentă, pe care naivitatea copilului o trăia din plin fără a o problematiza. Azi trebuie să o mărturisesc altfel şi să mă fericesc că ursitoarea m-a purtat printr-un tărâm al împlinirii. Îi mulţumesc!

Cred şi azi, cu alţi ochi, în forţa de înrâurire a ţinutului Hunedoarei, un fel de placă turnantă a diversităţii, care exprimă unitatea românească profundă. Hunedoara este simultan Banat; Zarand, în obârşiile Crişului Alb; Ţară de lemn şi de aur, a moţilor din preajma Bradului. Ţară a moşnenilor liberi, cu sălaşele împodobind dealurile, în Haţegul atâtor cneji şi al nenumăratelor mărturii vii. Ţară a barabelor şi momârlanilor pe Jiul superior şi lacrimă a aurului negru şi a tragicelor jertfiri în adâncuri, pentru arderile de la suprafaţă. Ţară a Mureşului ardelean, frate bun al Oltului, ce se va fi unduit molcom, uneori trist pe la Sântimbru, Oarda, Păuliş, ori maiestos şi împlinit, venind dinspre Alba Iulia către Orăştie, Tărtăria, Binţinţi, Simeria, Deva... Ţara din ţară ne-o mărturiseşte apa Mureşului. Ţară în ţara pădurilor se iveşte lumea Pădurenilor, a unor oameni dârzi şi mândrii de pe platoul Ruscăi. Păduri de lumină deasupra, în adâncuri lămpaşe. Sub păduri, tainele de minereu spuse de toţi rudenii meşteri (rudă = mină), coloniştii unor vremuri demult uitate. Ghelari, Govăjdie? Nume proprii ale vechimii meşteşugului. Nandru, Cioclovina, Tecuri, Şura-Mare, Ohaba Ponor, Crăciuneşti? Preistoria rupestră, locală, a traiului în adânc. Hunedoara, Călan, ca avânturi ale siderurgiei? Locurile unei istorii recente, consumată cu mare intensitate, dar resorbită la o simplă schimbare de macaz. (Ce aproape trece acest cuvânt de... necaz!) Dar ştim că niciodată acarii nu sunt ei vinovaţii istoriei. Arderile cele noi abia mai pâlpâie. Ruinele (ce temă eroică, de împlinire naţională, această temă a paşoptiştilor!) arată anemierea unui trup sleit, de voinţele obosite, ori poate anesteziate doar şi o suspectă amnezie a cuminecării româneşti. Să fie vorba iar şi iară de cuţitul la os, de blestemele trădărilor nemântuite? Efectele sunt cele prorocite demult: *munţii noştri aur poartă... noi cerşim* la porţi străine! Ne-au fost tăiate aripile, retezate vârfurile.

Retezatul ne aduce din legendă şi grozăviile urieşeşti de altă dată. Jos, sub limitele trasate, putem exersa, cu reguli de conformare stricte, chiar... parcul naţional. Cine poate schimba voinţa creatorului primordial, a stăpânului vremelnic, a celui ce dă ordin de schimbare a macazurilor? Cine ne poate lua gândul, când nu vrem să ne mai rostim, dar prin cernire şi suferinţe răbdătoare ne arătăm protestul? Da! Trupul de ţară, ca şi cel personal, ne poate fi vândut, răstignit, siluit la toate caznele, dar sufletului, cu o credinţă puternică, îi este peste putinţă omului să-i schimbe vrerea. Mărturie ne stă pilda biblică a lui Iov, actualizată mereu de răbdarea românească.

A fost o vreme de aur, cândva demult, când din munţii Orăştiei, de la Sarmizegetusa regală, pristavii duceau poruncile unor oameni, după ce marii preoţi citeau cerul. Lumea aceea răsturnată cu sabia de tăvălugul roman al ibericului Traian va fi dus pe Decebal, întru exemplară răstignire, pe columnă, la Roma, acolo unde va fi fost marcat şi supliciul Apostolului Petru. Au rămas să ne adeverească vremurile acelea cosonii, brăţările dacice, urmele cetăţilor de la Grădiştea Muncelului, Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie, Feţele Albe, dar şi întemeierile romane de la Sarmizegetusa Ulpia Traiana, Germisara, Cigmău, Micia, Băile Aquae. Altfel cum s-ar fi ridicat Basilica Densuşului alături de alte altare, pentru victoria creştină? Apoi au venit alte puteri care ne-au înnobilat, ne-au pus administratori şi străjeri la noile limesuri, trasate tot de puterea de lovire. De multe ori s-a negociat, de către oamenii pământului, moşnenii locurilor, traiul în afara istoriei, cu sufletul nesmintit, chezaşă fiind viaţa însăşi.

Nemurirea noastră o datorăm acestor cazne răbdătoare proprii şi crezului dacic în nemurire. A fost asumat eroismul, cu vărsare de sânge. Bărbat, fratele lui Litovoi, va fi curs în Haţeg… râu de pomenire. Cândea, un nume aproape generic al tuturor cnejilor români, va ridica cetate de apărare pentru obştile de oameni liberi, apoi se va înnobila cu nume de împrumut, să-şi ţină poziţia socială în dietele noilor stăpâni. Aşa, mica cetate de la Râul de Mori va deveni viitorul „Castel din Carpaţi” al celebrului Jules Verne. Apoi destinul neamului corvineştilor, cu moşiile recunoscute de angevini şi înnobilaţi de Sigismund de Luxemburg; cu Iancu de Hunedoara ridicat principe al Transilvaniei şi guvernator al Ungariei, cu Matei Corvin înscăunat rege al Ungariei; cu eruditul Nicholaus Olahus, recunoscut între spiritele strălucite ale Europei, arată un destin tranzacţional românesc, între destinele eroice ale altor neamuri, ivite în acelaşi spaţiu vital. Sarmizegetusele, râurile năvalnice, carierele munţilor şi lemnul pădurilor, vor deveni temeiuri de putere noilor stăpâni politici. Castelele, cetăţile, vor servi întâi cerinţelor economice de administrare a fiefurilor nobiliare: strângerea dărilor, controlul căilor comerciale şi a izvoarelor de resurse, apoi a războirilor împotriva nemulţumiţilor din interior, ori a duşmanilor de la hotare, cu atâtea modificări în vreme. Am fost puşi şoimi de pază în Castelul Huniazilor, în Cetatea Devei, la „Porţile de Fier ale Transilvaniei”, nu de puţine ori împotriva noroadelor româneşti, doar tolerate ca neam, supărate pe stăpânii nerecunoscători şi excesiv de lacomi.

Am credinţa că Hunedoara, ca spaţiu integrator al acestei frumoase diversităţi, poate fi, nu doar din perspectivă holistică, *o esenţă a României* dintotdeauna. Modernitatea ca un atribut subiectiv este prea legată de criterii relativiste de apreciere şi nu poate surprinde vitalitatea, ca pe o permanenţă ce se vădeşte în atâtea straturi de vreme. A fi modern pare o cădere a înţelesului în a fi sincron cu ultima modă, în curentul purtător al talazului, chiar dacă acesta poate mătura din cale şi ceea ce îţi ţine firea, tainic legată de rădăcini. Matricea noastră, de oameni aşezaţi, cum se arată toată omenimea înrădăcinată pe munţii, dealurile şi văile Hunedoarei, este una impregnată multimilenar. Ea ţine mai mult de timpul fără istorie, veşnic viu, timp al trăirii într-un dat al neamului cu vibraţii inconfundabile. Timpul cel bătrân, Cronos primordialul, cu alte calendare, mai populare, se toarce în fecunda noastră oralitate, cu un viers amprentat, filigran de rostire neaoşă. Ne mişcă solar, într-un binecuvântat balans cosmic, în tactul naturii cu răsuflarea ei specifică. Împodobire dumnezeiască se arată pretutindeni în oamenii frumoşi, trăindu-şi cuminecaţi ludicul, cu straiele grădinii; oameni care trebuie mereu, mereu, iar şi iară, să-şi împlinească rânduiala, ca pe o legiuire ce ţine de rostul cel mare al vieţii. Credem în această menire, mai mult decât într-o fulgurantă şi efemeră adiere a modei, fără a nega gustul înnoirii necesare. Toate au măsura lor în potrivirea cadenţelor!

Elev fiind, am participat la un spectacol al copiilor pe scena teatrului din Hunedoara. În sală era şi mama mea… de lapte, venită de departe să-şi vadă mezinul împreună cu sora mea, devenită mamă de ocazie, într-o solidaritate greu de explicat azi. La terminarea spectacolului am fost întrebat, despre copiii aceia, costumaţi popular, cu pălării verzi, cu opinci, care cântaseră de mama focului. Erau copii veniţi de la Lelese Topliţa, Bunila/ Poieniţa *Voinii* etc. Unul dintre ei (atunci cântase la un instrument, taragot pare-mi-se, m-am dumirit prin 1997, cu ocazia unui festival de folclor în *Voineasa* Vâlcii, ce coincidenţă de toponime!), era Drăgan Muntean. Credeţi că există vreo şcoală în stare să-ţi dea harul şi să te dumirească, privind destinaţia ta prin lume, mai performantă decât comunitatea din care te-ai ridicat? Aceea cu cutume, obiceiuri, tabuuri, într-o regulă, gură a satului, obicei al pământului, şi cu veşnicire adeverită! Sigur vor fi existând şcoli, cu profesori remarcabili, cu vocaţie să predea *meseria de român,* între atâtea îndeletniciri, însă fără atingerea, ca o binecuvântare a exersării, prin participarea în toată sinceritatea ei la ritualul cotidian, nu ne putem sfinţi cu duhul locului. Scoaterea din ascundere a harului, pentru a se altoi multiplicator, poate fi o profesiune de credinţă, idealului slujit. A avut şi are, ca dintr-un izvor limpede şi nesecat, acest ţinut binecuvântat, voci remarcabile ale melosului său. Amintirea lui Drăgan Muntean mi-a răscolit fericit memoria cu multe nume de oameni plecaţi, ori trăitori printre noi: Alexandru Grozuţă, Felician Fărcaşu, Ana Bonciu Almăşanu, Elena Evsei, Elena Merişoreanu, Mariana Anghel, Mariana Deac, Ovidiu Homorodean, Ciprian Roman, Valentin Crainic, Ovidiu Olariu, Alisia Toma etc., consacraţi de harul revărsat dintru spiritul viu al Hunedoarei. Cântecul ne răscoleşte, dincolo de rostire şi de trecere. El ne rămâne un ecou de acordare a noastră, cu firea noastră tainică, peste generaţii de rapsozi nemuritori, ca şi harul însăşi.

→

Istoria de lângă noi

O, tempora! Dacă ţăranul român are timpul său şi el locuieşte în satul veşniciei, sigur eresul nemuritor şi tainic al dacilor trebuie să fie şi el pe acolo, într-o tainiţă de gând. Vor fi fiind sate fără ţărani? Poate doar cu fire împuţinată sub soare, dar cu păduri de *stâlpi,* spunându-ne despre *mume* îmbrăzdite (ce zidire în humă, pentru mumă!), despre taţi, paseri cu aripi de lemn, gata să se înalţe duhuri, să se poată pogorî la soroace prielnice. Dumirirea noastră, în trăirea rânduită, se manifestă în clipele cele mai înalte ale vieţii noastre. Trăirea autentică, cum fericit constatăm prin acest miez de întreg, cu o bucurie a participării de nimic cenzurată, horă de-a împreună (ce adânc semnificant este *horaismul* lui Romulus Vulcănescu!), sub un orizont împropriat de la prima oglindire a ochiului nostru, este acea datorie a „naturalităţii", după spusa lui Constantin Brâncuşi (de la Peştişurile hunedorene către Peştişanii Gorjului, va fi roit vreo Ohabă să le fie românilor Hobiţă?), în curgerea noastră către înalt, zbor nesfârşit.

Portul nostru? Cămaşă dintr-o bucată, dată moştenire întreagă, să poată fi de… purtare! Singurul mod de a fi continuitate, chiar atunci când hazardul îşi joacă sorţii. Florile, toate cu dreptul înfloririi, rostuiesc frumosul cămăşilor şi al tuturor veşmintelor. Versul avântat şi sfătuitor al baladei ne îndeamnă la bărbăţiile eroice. Doina molcomă, potolită şi sărată de fierbinţeli, ne mântuiască dorul şi ne ţine speranţa mult răbdătoare. Bocetul este calm ori sfâşietor, ca o acceptare a sorţii, sau ruptură dureroasă, într-o ultimă mărturisire a vârstei. Colinda? Sacralitatea care se manifestă prin ritual, într-o lume precis aşezată în grădina lui Dumnezeu. Aici, acasă, ca într-un rai dumnezeiesc, suntem în comuniune cu sfinţii, cu toată făptura viului şi într-o armonie nepanteistă purtăm chipul de duminică al lui Dumnezeu, trăim solemn duhul pogorât asupra-ne şi îl însufleţim cu toată lucrarea noastră.

V-aţi gândit vreun moment că virtutea colindei şi a colindatului este un fel al nostru, concret, de a ne arăta nemurirea? Că nu trebuie să-i căutăm pe cei vii mai mult în straturile arheologice decât în fiinţarea noastră tradiţională şi sfinţită? Nu mă pot împăca cu gândul că mai punem în conservare, la păstrare (?!), pentru a o consuma altădată, substanţa noastră vie. Că zestrea nu ne-o *zâlim* firesc, cotidian, ci o punem în sarcofage pentru necrofilii şi tâlharii altor epoci, întotdeauna profanatoare. Credem că spiritul nostru, nemuritor şi specific românesc, inclusiv prin tezaurul tradiţiei, trebuie debarasat de ideea conservării, validă când se plătea tribut comunismului, prin tăgăduirea neamului. Şcolile de corecţie, instituite împotriva celor ce slujeau naţiile, trebuie desfiinţate înainte ca globalismul agresiv să preia internaţionalismul exersat de dezrădăcinaţii lumii, fără vreo rădăcină de îngrijit. Să ne opunem risipirilor şi dezrădăcinărilor de orice fel, să ne dumirim că vom rămâne cu sens în viaţa noastră, dacă ne respectăm firea. Aşa ar trebui să fie cunoscută Hunedoara cea vie, prin osteneala generoasă a unor adevăraţi sacerdoţi ai tradiţiei, cercetători ai viţei noastre, să ne dea vinul viului. Să ne scoatem căciulile/pălăriile în faţa lor, să-i împodobim cu florile dalbe de măr, iar de ne vor colinda noaptea, „fete mari făclii s-aprindă"!

Studiam cu plăcere câteva cărţi primite de la un mare om de cultură al Hunedoarei, Nicu Jianu, şi, prin antologia *Lumina din Cuvinte*, prefaţată de profesorul Marcel Lapteş, constatam în consonanţă că există acel timp, al netimpului ţăranului român. De unde imboldul de-a ne revărsa cu foc darul cuvintelor noastre, ca pe o spovedanie de iubire, semenilor noştri? Bria Augustin, Buştea Ioan, Colcer Simion, Eremia Ilie, Ilia Marinela, Făniş Horia, Fodor Horia Viorel, Precup Ioana, Moldovan Sânzâiana, sunt adevăraţi academicieni ai lumii satului hunedorean, cu respiraţia sa din ultimul veac. Da! Timpul ţăranului român îşi are şi el răbojul clipelor recente, topite în curentul cel adânc, din temeiul tuturor izvoarelor. Vorbind despre trăirea lui, întru sacralitate şi permanentă înflorire din zestrea strămoşilor, neobosiţii cercetători ai eresurilor, iviţi din ţarinile hunedorene, ne conving că suntem purtătorii unei culturi originale şi originare, neclasificabilă, neîncadrabilă, din pudoare, alături de aşa-zisele *culturi majore,* ca opere ale unor elite rezervate şi distante de actul trăirii concrete. Cum să evaluezi colinda românească, sau să te minunezi de miile de variante ale baladei *Mioriţa,* din care numai Hunedoara are câteva sute, dacă mirarea şi bucuria constatării că ele ne reprezintă ar fi fost duse în surdină? Nu trebuie niciodată să uităm că venim de foarte de departe şi că au existat oameni care s-au ridicat cu gândul rostit foarte sus.

Uriaşi au fost şi sunt oamenii Hunedoarei. Ce aproape trece numele Simeriei de al Sumerului! Oare nu la Tărtăria, din vecinătate, pe „tăbliţe" de…Tărtărău şi acum din… marmură, s-a început epopeea scrisului? Au fost uriaşi oamenii care au retezat vârfurile munţilor, pentru tocmirea altarelor de nedei în vecinătatea lui Sol Invinctus. Au domesticit, întru paşnică vieţuire, toate dihăniile pământului. Pitici au devenit şi dinozaurii Haţegului, în faţa măreţiei oamenilor locului. Dece/bal, cât zece Baali, trebuie să fi fost numele propriu al dacului emblemă, plecat la Zalmoxis, să informeze asupra înstrăinării centrului lumii din dava ca o… Devă, la o Romă cu nimb universalist. Acea Romă, cetate eternă ivită sigur după Simeria, pentru că la Tărtăria încă nu se vorbea de… Troia. Ştim de flăcările Tartarului de la înaintemergătorii romanilor, grecii, şi ei plecaţi în valurile lor succesive, inclusiv din Hiperboreea grădinilor cu mere de aur, de aici de la noi, unde pomii şi munţii aur poartă, lucru vădit în salbele şi brăţările de podoabă. Mitologiile altora, cu eresurile ajunse nume de botez locurilor noastre, vorbesc tainic de multe întoarceri de brazde, după cum

se va fi răsturnat puterea prin ceruri. Flăcările iadului se vor ivi în zori şi înspre seară, focuri de veghe pe Tărtărău, pe Şurianu, pe Godeanu, pe Gugu, pe Găina, ca de altfel pe toate vârfurile din *Corona Montium.* Chiar atunci când Dumnezeu va fi coborât cu altarele la şes şi îşi va fi ridicat basilici noi, puterile încă neuzurpate ale păstorului vor mai fi ţinut vii rugile către „soarele dreptăţii", în toiul verii. Târgul de la Găina, din fiecare an, cu paza focului sacru peste noapte, ne vorbeşte de toate vestalele, dar şi de dârzenia exemplară a tuturor moţilor. Uriaşi aceşti oameni ai temeliei de piatră, a întregului de ţară…

În felul acesta v-ar fi vorbit, desluşindu-ne pe toţi, haţeganul din ilustra vatră a Densuşului, avocatul Nicolae Densuşianu, autorul monumentalei opere *Dacia Preistorică.* Tot acest mare cercetător de eresuri şi documente ne va fi mirat cu constatarea că *făurarul subpământean* va deveni prin urieşire munte, peste tot unde omul ia trup de munte (cum va constata L. Blaga) şi se va ridica Vulcan. Va constata puterea tămăduitoare a soarelui, descifrând în numele Polovragiului, de sub Parâng, pe Apollo vraciul, statornicit la curtea amazoanelor de la Peştera Muierilor. Ce femei puternice amazoanele, toate mumele noastre de tăria pietrei, de dulceaţa laptelui, de dezmierdarea mierii! Dochii, răbdând pentru paza noastră potrivniciile şi războindu-se eroic să nu ne pierdem! Sânzâiene, impodobind pădurile pădurenilor; tulnicărese buciumând peste ţară toate trezirile la nevoie; eroine, ca Pelaghia Roşu a Apusenilor de sus, ca Zamfira Prislopului, ca Fefeleaga lui Agârbiceanu, ca toate văduvele tuturor minierilor ori ostaşilor căzuţi pe câmpurile de onoare. Piatră, Petros, Petru, ca un apostol întemeietor, prin ţara lupului de… zece hotare, vor dura sălaşuri haiducilor văleni, ori coloniştilor din patru vânturi în Valea Jiului, unde se vor fi consumat multe munci herculeene: Petrila, Lonea, Petroşani, Lupeni, Uricani etc. Iubesc toate miturile întemeietoare ale marelui dacist Nicolae Densuşianu!

Ovidiu Densuşianu, prin sine un tribut dat Romei de Densuşul de lângă Sarmizegetusa Ulpia Traiana, va fi dăruit culturii noastre, cu virtute academică, *Istoria Limbii Române* şi va fi afirmat latinitatea graiului nostru, pe care nu o contesta nici fratele său Nicolae, dacistul. Aron Densuşianu va întregi această familie exponenţială a culturii române, dăruită de acest mirabil tărâm românesc al Hunedoarei, Ţara Haţegului. Peste deal-vale, nu departe de locul de unde s-au dat nume unor feluri de-a fi, spre pildă cel al plaiului mioritic, pe Câmpul Pâinii, Aurel Vlaicu îşi va fi amintit de păsări şi se va ridica şi el sol adevărat lui Zalmoxis. De aur i-a fost gândul ursit ca alint, în cartea de aur a geniului va rămâne scris, rună nemuritoare. Calendarul solar, de pe Valea Orăştiei, are în andezit marca dăinuirilor luminoase, cum va fi fost şi scriptura genezei creştine (deşi sub ademenire calvină), din Palia oraşului, asimilat în reţeaua celor şapte burguri săseşti. Veniţi târziu, saşii, cu obiceiuri bune, ca şi romanii mai demult, nu vor fi putut să şteargă urmele lupului dacic şi ale dragonului, strămoşul cu zece vieţi, nedespărţit de brâul ca un brăcinar, ce ne ţine coloana dreaptă ca bradul din munte.

Românii păstrează iubirea *soarelui* de la strămoşii lor precreştini. Lui îi aducem anual mărturia acestei adoraţii din primordial în nedeile creştinate între timp în hramurile şi rugile din cercul vetrei satului. Aşa se face că mai sunt nedei de mai multe sate şi cu rostul târgului de mai multe „ţări", cu ridicare pe creste, că se mai păstrează obiceiul căluşarilor, în Hunedoara al „căluşerilor", acei soli ai unui eres solar. Despre „târgul de fete" de la Găina, din culmea fiecărei veri, se cunosc multe, însă nedeia ca emblemă a tuturor nedeilor româneşti, în semnificaţia ei sacră, şi-a pierdut strălucirea din cauza eludării, timp de peste o jumătate de veac, tocmai a trăirii mistice. Să fie oare întâmplătoare împrizonarea „crainicului" Nichifor Crainic (statornicit o vreme în Grosurii Blăjenilor), de către „vameşii" potrivnici ai credinţei neamului? Vai, Doamne! Câte tributuri a trebuit să plătim, în aur şi în sânge, pentru libertatea firii noastre! De pe aici, din obârşiile Crişului Alb, ale Zarandului, va fi fost şi Crişan, cel întovărăşit cu Horia şi Cloşca în martiriul de la Alba Iulia, unde nici odihnitul în Dumnezeu şi neam Iancu de Hunedoara nu a putut opri roata supliciului. Nu! Nu poate fi oprită roata, dar ea se întoarce pe toate obezile, adeverind viaţa în rostogolirea horelor, cu puterea lor regeneratoare, ca fiecare răsărit de soare. Tot de pe aici, la răscrucea vadurilor, va fi fost plecat în nemurire Avram Iancu, niciodată îngenuncheat de vreun împărat, dar roata va fi adus şi *ziua zilelor*, acea zi a năzuinţelor, şi tot la Alba Iulia, ca pe o uriaşă zi albă, ca şi izvorul Crişului Alb, cu freamătul Blajului paşoptist purtat la sân şi de Blăjenii Hunedoarei. Ţebea mărturiseşte anual cultul pentru uriaşii istoriei acestor locuri. O face de regulă în ritualul cântului şi jocului, în portul de sărbătoare şi cu o mare a oamenilor, inegalabili în omenia lor.

Căluşerii vin, tămăduitori diurni, să vindece lumea cu spiritul bărbătesc al tatălui. Sine al locului, după fericita constatare a lui Constantin Noica. Sunt într-o luptă a suprimării întunericului, prin lumina soarelui şi a focului propriu. Sinea lumii (tot după filosoful de la Păltiniş), fecundă maternitate, se va lăsa luminată doar atât cât permite rânduiala intimităţii de argint din nopţile cu lună plină de pe platoul Luncanilor. Târgul, ca o condiţie a inelului şi tocmirii alaiurilor de nuntire, va fi trâmbiţat de toţi cocoşii cei albi, cocoţaţi pe toate gardurile satului. Căluşerii sunt vornicii cei aleşi să anunţe solstiţiile, într-o nuntire cosmică a cerului şi pământului, în felul Crăciunului şi al Rusaliilor, creştinate şi ele. Sunt şi ei colindători printre stele, prin satele hunedorene, ca de altfel şi prin alte şesuri ale câmpiei române. Ce aproape trec mitologiile, uneori explicaţiile savante, de închipuirile noastre şi ce fireşti par toate cele ce le vedem aievea, chiar şi când nu ne dumirim. Ne minunăm de acest univers al nostru, cu culoarea şi aerul lui, tresărim la chemările *lăuntrului,* ne prindem în ritmuri, improvizând desenul, până la contopirea în şuvoi şi constatăm plinătatea lui *a fi,* în toată firea, puternici, între ai neamului tău ocrotit de Dumnezeu. Aşa simt, de la distanţă ghesul ţarinii, al brâului pădurenesc, al învârtitei Mărginimii, rotaţie de alb şi de negru, în toţi munţii cu mioriţe năzdrăvane şi pe plaiurile scoborâtoare din ceruri. Este de o frumuseţe tainică acest *lăuntru,* în oglindirea chipului raiului nostru solar, dar trebuie să ne adunăm din rătăciri şi să-l mărturisim, fără complexul de inferioritate cu care ne jeluim paradoxala nemurire şi fără trădările din neştiinţa cu care jugul ne supune libertatea autentică.

→

Dimitrie Cantemir, 350-300

Maria VAIDA

Motto: „Filosof între regi, dar şi rege între filosofi" (1)

Dimitrie Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673, în ţinutul Fălciu din Moldova, şi a decedat la 1 septembrie 1723 la Dmitrovsk, gubernia Kiev. Împreună cu fiul său, Antioh Cantemir, este una dintre marile personalităţi culturale ale secolului al XVIII-lea, de origine română, pe care publicul francez şi internaţional îi cam nesocoteşte. O reparare a acestei situaţii o face Ştefan Lemny, prin volumul său *Cantemireştii*, Ed. Polirom, 2013 (traducere din franceză de Magda Jeanrenaud). Pe copertă se află palatul lui Dimitrie Cantemir din Constantinopol, din lucrarea *The History of the Growth and Decay of the Othoman Empire*, London, 1734, aflată la fondul de carte rară a Bibliotecii Academiei Române, secţia de Manuscrise şi Carte veche.

Iată preocupările esenţiale ale cărturarului Dimitrie Cantemir: enciclopedist, etnograf, geograf, filosof, istoric, lingvist, muzicolog şi compozitor. A fost domnitor în Moldova, de două ori: martie – aprilie 1693 şi 1710-1711.

George Călinescu (2) scria: *Voievod luminat, ambiţios şi blazat, om de litere şi ascet de bibliotecă, intrigant şi solitar, mânuitor de oameni şi mizantrop, iubitor de Moldova lui, după care tânjeşte, şi aventurier, cântăreţ din tambură, ţărăgradean, academician berlinez, prinţ rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, Dimitrie Cantemir este Lorenzo de Medici al nostru.*

Dimitrie Cantemir era fiul lui Constantin Cantemir, domn al Moldovei. Mama sa era Ana Bantăş. A fost căsătorit cu Casandra Cantacuzino, fiica lui Şerban Cantacuzino, care a fost domn al Ţării Româneşti. Din căsătoria cu Casandra a avut şase copii, două fete, Maria (1700-1754) şi Smaranda (1701-1720), şi patru băieţi – Matei (1703-1771), Constantin (1705-1747), Şerban sau Serghei (1706-1780) şi Antioh (1708-1744). Primii trei băieţi vor deveni ofiţeri în garda imperială rusă, iar Antioh, scriitor şi diplomat la Londra şi Paris. Numai Maria e născută la Iaşi, toţi ceilalţi copii sunt născuţi la Constantinopol. (3) Casandra a murit de tânără şi a fost înmormântată la Mănăstirea Sf. Nicolae din Moscova. Avea doar 30 de ani. Cantemir s-a recăsătorit cu Anastasia Ivanovna Trubeţkaia, iar din căsătoria aceasta s-a născut fiica lor Smaragda-Ecaterina. După lupta de la Stănileşti împotriva turcilor, pentru că încheiase un tratat de alianţă cu ruşii şi au fost înfrânţi de numeroasa armată otomană, Cantemir este obligat să se refugieze în Rusia, unde ţarul Petru cel Mare i-a dat titlul nobiliar de cneaz, moşii întinse şi mulţi iobagi, în Dmitrovsk. Aici şi-a petrecut restul vieţii, în mijlocul preocupărilor intelectuale, cu excepţia campaniei împotriva Persiei, în care îl însoţeşte pe Ţarul Petru cel Mare. În timpul acestei campanii, diabetul de care suferea i s-a agravat. Decedat la 1 septembrie 1723 la Dmitrovsk, gubernia Kiev, Dimitrie Cantemir a fost înmormântat la Mănăstirea Sf. Nicolae din Moscova, alături de prima sa soţie, Casandra. În anul 1935, osemintele sale sunt aduse în ţară şi aşezate în Biserica Domnească Trei Ierarhi din Iaşi. Pe lespedea de mormânt scrie: *Aici, întors din lunga şi preagreaua pribegie, înfruntată pentru libertatea ţării sale, odihneşte Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei.*

O lucrare a lui Nicolae Iorga îl portretizează şi îl aduce pe Dimitrie Cantemir în faţa lectorilor, bazându-se pe un tablou al Muzeului de Artă şi Ceramică din Rouen, unde era înfăţişat un tânăr cu perucă, după moda franceză, şi turban, după moda turcească: *om tânăr, foarte frumos, foarte fin, cu o figură care dovedeşte aleasa lui inteligenţă: un băiat de douăzeci-douăzeci şi cinci de ani, cu o mustaţă subţire, cu nişte ochi foarte strălucitori, care poartă un costum oriental brodat cu fir de aur, este încins cu sabie şi are o cravată înnodată în jurul gâtului, cum se purta la Versailles sau la Paris.* (4)

Cantemir era un mare învăţat şi poliglot, vorbea latina, franceza, araba, turca, greaca modernă, italiana, rusa, persana, tătara şi româna. Primul său dascăl, angajat de tatăl său Constantin Cantemir, a fost cărturarul şi călugărul grec Ieremia Cacavela, născut în Creta, care impresionează şi prin multitudinea talentelor sale: este un bun muzician, instrumentist şi compozitor, ceea ce ne dă de înţeles că l-ar fi iniţiat şi pe discipolul său în tainele muzicii, dar şi în aplecarea acestuia spre ştiinţele oculte. Pe discipolul său l-a învăţat şi gramatica latină, limba greacă, logica, retorica, fizica. *Fascinaţia pe care trebuie să o fi exercitat un asemenea om asupra ucenicului său este lesne de înţeles.* (5)

Opera lui Dimitrie Cantemir

Divanul sau Gâlceava înţeleptului cu lumea sau Giudeţul sufletului cu trupul a fost scrisă în limba română şi limba greacă, fiind tipărită la Iaşi în 1698, din porunca fratelui său, Antioh-vodă Cantemir. E prima lucrare românească originală de gândire filosofico-religioasă. Dimitrie Cantemir îi cere dascălului său să îi scrie o *Prefaţă*, pe care acesta o prezintă în forma unei scrisori pline de elogii adresate discipolului său, exprimându-şi satisfacţia că *sământa pe care a semănat-o în câmpul instrucţiei a dat rod şi că ucenicul său s-a dovedit a fi fost un plugariu harnic.* (*Idem*)

Divanul este o lucrare redactată în limba română de către un autor care, paradoxal, îşi petrece cea mai mare parte a timpului în Imperiul Otoman, la Istanbul, unde el foloseşte limba turcă (limba stăpânilor) şi limba greacă, a Bisericii şi a lumii lui spirituale. Scrierile care datează din perioada şederii în capitala de pe Bosfor oferă cititorului avizat *o mărturie despre un spirit aflat în necontenită fierbere şi, prin aceasta, o oglindă a profilului său intelectual.* (*Idem*) Divanul lui Cantemir prezintă un proces de laicizare a gândirii sud-est europene, proces în curs de desfăşurare în perioada publicării cărţii. Astfel, *Înţeleptul acuză Lumea că este trecătoare şi amăgitoare: tot ceea ce oferă ea este nestătător: frumuseţea, bogăţia, demnităţile. Lumea ripostează subliniind fericirea omului, care beneficiază de toate avantajele ei.* (6) Cantemir introduce mai multe motive filosofico-lirice şi creştine în argumentarea Înţeleptului, cum ar fi: *fortuna labilis* (norocul nestatornic), critica înavuţirii nedrepte, tăgăduirea învierii şi a nemuririi, omul ca stăpân al creaţiunii, cauza răutăţii lumii, primejdiile lumii, calea regenerării morale, principiile cunoaşterii de sine, căile dobândirii virtuţii (apatia, castitatea, exemplele bune, rugăciunea, meditaţia, asceza, lecturile bune, vieţuirea corectă, umilinţa, examenul conştiinţei). Motivul scrierii *Divanului* a fost *moral şi literar, pe când în alte opere Dimitrie Cantemir nu este un scriitor solemn; în scrierile sale s-au relevat adesea polemici pe un ton violent, glume populare. El nu este lipsit nici de umor* (7). Dorinţa şi scopul autorului de a scrie o carte sunt menţionate în vechi letopiseţe. Astfel, *Ion Neculce sau Pseudo-Nicolae Costin* fac referire la geneza Divanului: *Fiind el om isteţ, ştiind şi carte turcească bine, să vestise acmu în tot Ţarigradul numele lui, de-l chemau agii la ospeţele lor cele turceşti pentru prieteşug ce aveau cu dânşii. Alţii zic, ştiind bine (a cânta) din tambură, îl chemau agii la ospeţe pentru zicături.* (8)

Sacrosanctae Scientiae Indepingibilis Imago, din 1700, scrisă în limba latină (*Icoana de nezugrăvit a ştiinţei sacrosancte*) este o lucrare filosofică de factură scolastică, pe urmele lui Francis Bacon, un soi de împăcare între ştiinţă şi religie.

Istoria ieroglifică a fost scrisă la Constantinopol în limba română, un roman politico-social, alegoric şi autobiografic. Satirizează lupta pentru domnie, dintre partidele boiereşti din ţările române. O dispută filosofică dintre două principii, simbolizate de Inorog (Dimitrie Cantemir) şi Corb (Brâncoveanu). Lucrarea cuprinde cugetări, proverbe, zicători şi versuri care atestă influenţa poeziei populare. *Istoria ieroglifică* este o confesiune mascată de paremiologia sacră ori populară prin aluviuni orientale la matca noastră autohtonă. Tipurile de animale sunt reprezentative pentru o anumită clasă socială. Explicaţia acestor simboluri apare la finalul cărţii, sub titlul: *Scară a numerelor şi cuvintelor ieroglificeşti tâlcuitoare*. Astfel, întâlnim o întreagă panoplie de animale, fiind explicate simbolurile lor în Scara autorului. Leul, vulturul, pardosul, ursul, ciacalul, şoimul, câinii, ogarii, coteii, bursucul, nevăstuica, căprioara, lebăda, liliacul, vidra, struţocămila, papagaia, râsul, hameleonul, veveriţa, albinele, muştele, tăunii, viespile, trântorii, crocodilul, dialogul Inorogului cu Şoimul, aspida de Palestina şi multe altele. Lucrarea este un pamflet voalat împotriva Imperiului Otoman. A fost scrisă în anul 1705, în oraşul de pe malul Bosforului. *Cu siguranţă, lectura Istoriei ieroglifice nu este uşoară: mai întâi, datorită faptului că naraţiunea nu este directă, iar progresul ei nu aduce o continuă descifrare, ci se închide în simboluri şi încifrează întâmplările, fiind ieroglifică; în al doilea rând, autorul a preschimbat însuşi mijlocul comunicării, pentru ca să oblige pe cititor, de la bun început, să recunoască noul continent pe care păşeşte; în al treilea rând, pentru că istoria nu se preocupă de evenimente, ci de argumente, nu de înfruntarea unor forţe fizice, cât mai ales de dansul cugetelor. Autorul îl avertizează, de la început, pe cititor că a pătruns într-o lume a tainelor şi a tensiunilor celor mai grave, acelea din minţile oamenilor, şi că a trebuit, de aceea, să introducă termeni noi în limbă.* (9) Autorul îl atenţionează pe lector şi la finalul cărţii, spunând: *Ia aminte că scara aceasta, nu după rândul azbuchelor, ci după numărul feţelor îmblă.*

→

Avem, din fericire, oamenii care simt această stare de graţie, a ceea ce suntem în taina noastră adâncă. Cum să nu te impresioneze truda cercetătorilor tradiţiei noastre, din arealul acestei plăci turnante care este Hunedoara? Oameni de cultură autentică, cu luciditatea misiei lor, vor fi cutreierat satele, vor fi cercetat bibliotecile, vor fi antrenat şi pe alţii să facă acest lucru, numai să ne poată dumiri cine suntem, de unde venim, ce rost avem pe lume. Sunt mulţi anonimii, soli prin vremurile nescrise în slove. Lor, celor ce ne-au dăruit munca lor, le datorăm mulţumirea ca o binemeritată simbrie.

Nicu Jianu mi-a dăruit mai demult o carte despre ţinutul pădurenilor şi un album foto despre Ţara Haţegului, realizat de un artist fotograf în perioada dintre cele două războaie mondiale. Apoi, alt dar, albumul de prezentare al acestui leagăn al adolescenţei mele, *Judeţul Hunedoara, zonele etnografice,* realizat împreună cu Ioan Sicoe, pe care, prin recurenţă, îl consider un prieten adevărat, pentru devotamentul lui faţă de valorile noastre comune. Societatea Culturală „Avram Iancu" din România, Filiala Deva, editoarea acestui valoros album de prezentare, îşi va fi arătat şi ea modalitatea concretă de slujire, tuturor românilor, în duhul Crăişorului nemuritor. Din darurile primite, legate de gândul lor românesc, numele oamenilor mă obligă să le mărturisesc dragostea mea pentru o trudă rar răsplătită altfel decât moral: Petre Baciu, Cornel Bogariu, Clemente Constandin, Romul S. Micluţia, Emilian Tetileanu, Tiberiu Bardan, Vasile Chevereşanu, Monica Duşan, Rusalin Işfănoni, Vasile Molodeţ, Sabin Cioclu, Ioachim Lazăr, Ion-Pilu Tămaş, Dorin Petresc, Olivian-Marius Goţiu, Aurelian Sârbu, Relu de la Căstău (cu vioara lui), Pera Bulz de la Vaţa (cu taragotul), Vasile Cărăbiş, Nicolae Jula, Gheorghe Făcăoaru, Ungureanu Dorica, Marian Maria, Ardeu Petru şi din fericire foarte mulţi alţii, care se adaugă altor titani, de care neamul nostru nu a dus niciodată lipsă, în toate colţurile ţării.

Iubesc Hunedoara, acest ţinut al sintezelor şi îmi strig iubirea de aici, din Râmnicu Vâlcea, ţară a lupului şi a Buridavei, către oamenii sălăşluiţi de Dumnezeu acolo, să ţină focul aprins, în acest altar al lămuririlor, din ţinuturile străvechi ale neamului…

In memoriam

Descriptio Moldaviae, lucrare scrisă în limba latină, e publicată la noi abia prin 1825. În 1714 este ales membru al Academiei din Berlin, la cererea căreia, în 1716 scrie această lucrare monografică, ce cuprinde descrierea geografică, politică, observaţii etnografice, lingvistice, folclorice. Cantemir devine primul folclorist, primul etnograf; el prezintă în această lucrare obiceiuri de nunţi, înmormântări, paparudele, drăgaica, zânele şi zburătorii, ţurca şi căluşarii, descântecele. Principiul cauzalităţii stă la baza scrierilor sale: *Orice lucru fără pricină a se face nu se poate,* spunea Dimitrie Cantemir, iar cartea aceasta are o pricină bine întemeiată: dragostea sa pentru locurile natale, locul unde a deschis ochii peste lume şi unde şi-a format primele deprinderi, pentru frumoasa ţară a Moldovei, pentru istoria ei, pentru tradiţiile şi obiceiurile poporului, pentru credinţa puternică în Dumnezeu. În felul acesta, *Descrierea Moldovei* este lucrarea ce demonstrează cu asupra de măsură noile teorii ale criticii şi teoriei literare (ale regretatului critic Petru Poantă, dar şi ale cercetătorilor ştiinţifici de la Facultatea de Geografie a UBB din Cluj-Napoca, cum este profesorul universitar Pompei Cocean) asupra spaţiului mental habitaţional. Piramida aceasta reprezintă legătura indisolubilă dintre om şi locul naşterii sale, un spaţiu cultural complex, definindu-se prin influenţele pe care un anumit loc le exercită asupra creaţiei literare, cum este cazul autorului nostru. Treptele acestei piramide apar aici în sens anabasic, de la pământ la Dumnezeu. Privirea gândului urcă spre cer pe treptele acestei piramide mirifice: prima treaptă este *pământul,* solul mănos al Moldovei, despre care autorul face vorbire; urmează apoi *neamul:* un neam de români, o întreagă dinastie care s-a pierdut în negura vremii; *casa* este locul unde copilul creşte cu credinţă în Dumnezeu şi respect pentru lumea creată de El; treapta următoare, suitoare în sens mental, este *cutuma*. *Descrierea Moldovei* aduce în faţa Europei obiceiurile de nuntă, de înmormântare, de la oamenii simpli, dar şi de la feţele boiereşti, bucatele, băuturile, servirea. Urmează apoi *mitul,* ca treaptă a spaţiului mental habitaţional: Cantemir este primul scriitor român care aduce în discuţie miturile fundamentale ale poporului român din ţara Moldovei (zânele, zburătorii, etnogeneza, spaţiul mioritic), chiar dacă nu le numeşte astfel. Cea mai înaltă treaptă a piramidei o reprezintă *Dumnezeu*, căruia i se cuvine slavă în veci. Despre credinţa moldovenilor şi obiceiurile lor creştine destinate lui Dumnezeu, autorul face vorbire în toate volumele sale, nu doar în *Descrierea Moldovei*. Oricât a trăit în exil printre alte popoare, cu alte religii, el a rămas un creştin ortodox până la sfârşitul vieţii sale, închinându-se unui singur Dumnezeu.

Lucrarea a fost tradusă în limbile germană, rusă, greacă şi, desigur, română.

Ediţia princeps a fost tradusă în limba germană (Frankfurt şi Leipzig, 1771), de un geograf şi profesor german, Anton Fiedrich Büsching, cu ajutorul lui Johan Ludwig Redslob, iar prima traducere în limba română a fost făcută în 1806, de către banul Vasile Vârnav, şi a fost publicată pentru întâia oară la Mănăstirea Neamţ, în 19 august 1825, sub titlul *Scrisoarea Moldovei.* Vasile Vârnav, fiul lui Dumitrachi Vârnav, a fost ridicat la rangul de mare ban, în ianuarie 1824, de către domnitorul Moldovei, Ioniţă Sandu Sturza. A doua ediţie în limba română apare la Iaşi în anul 1851, după traducerea lui Vasile Vârnav, sub îngrijirea lui Costache Negruzzi, iar ediţia a treia apare tot la Iaşi, în 28 noiembrie 1885, fiind îngrijită de Teodor Boldur-Lăţescu, redactorul ziarului *Moldova.* În 1909, în Biblioteca Socec, nr. 10-11, a fost publicată o nouă ediţie, preluată după cea publicată în 1825.

Pentru istorici, dar şi pentru filologi, *Descrierea Moldovei* este cea mai preţioasă dintre lucrările lui Dimitrie Cantemir, fiind singura descriere a societăţii şi a statului feudal moldovenesc datorată unui român.

Aprecierile posterităţii asupra acestui opuscul clar, dens şi precis s-au întemeiat tocmai pe prodigioasa lui valoare de diferenţiere. În mijlocul unei literaturi a faptelor, apărea o carte de idei. În locul succesiunii cronologice, ca singur principiu ordonator, era instaurată logica schemelor, construcţiilor şi sistemelor coerente. *Carte solară, echilibrată, armonioasă,* Descrierea Moldovei *reprezenta o vârstă spiritual evoluată aproape prin salt şi devenită astfel modernă.* (10)

Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului Otoman este o altă lucrare importantă a lui Dimitrie Cantemir, care a fost scrisă în latină, între 1714-1716. Istoricul Virgil Cândea a descoperit manuscrisul lucrării în Biblioteca Houghton a Universităţii Harvard, din Cambridge (SUA). Dan Sluşanschi a publicat prima ediţie critică în 2001. Analiza umanistului arată cauzele care ar fi putut duce la destrămarea Imperiului Otoman. Tradusă şi publicată în engleză, franceză şi germană, opera lui Cantemir prezintă biografiile a 19 sultani, de la Osman întemeietorul Imperiului până la Ahmet al III-lea, contemporan cu Cantemir. De popularizarea acestei lucrări s-a ocupat mai ales fiul său, Antioh, prin tipărirea ei pe când era ambasador la Paris. Istoricul român, naturalizat francez, Ştefan Lemny afirmă în cartea sa *Cantemireştii* că *Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului Otoman* l-a făcut pe Dimitrie Cantemir să devină membru al Academiei din Berlin, dar cronologia îl contrazice, *Descrierea Moldovei* a apărut înainte de această lucrare, fiind comandată chiar de Academia însăşi.

Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor, a fost scrisă în latină şi tradusă apoi de autor în română în 1719-1722. Pentru a dovedi originea comună a românilor şi unitatea lor de neam, Dimitrie Cantemir a consultat 150 de izvoare istorice române, latine, greceşti, poloneze şi ruseşti: *nicio piatră neclătită şi niciun unghi nescociorât n-am lăsat, pentru ca să ne înştienţăm de începătură, şi purcederea şi aşezământul cel mai de pre urmă, a acestui neam, din care ne înştiinţăm cu adevărat.*

Collectanea Orientalia (*Colecţia Orientală*) 1722-1723 cuprinde texte de investigare arheologică a Zidului Caucazian, lăsat de Alexandru cel Mare.

Dimitrie Cantemir a lăsat o amprentă profundă şi în domeniul muzical. Pe baza alfabetului arab, a elaborat sistemul teoretic şi repertoriul de semne grafice convenţionale (notele muzicale) al muzicii clasice otomane, care a servit societatea otomană pe parcursul a două secole. A salvat pentru posteritate 450 de melodii vechi turceşti. A fondat o şcoală muzicală unde preda după propria metodă. A colecţionat instrumente muzicale şi, sub numele de Kantemiroğlu, a elaborat tratatul în limba turcă *Cartea ştiinţei muzicale după felul literelor* (1703). În 1976, compozitorul, muzicologul din Istanbul Yalçin Tura a publicat pentru prima dată integral tratatul cantemirean de muzică în limba turcă. În 2001, acelaşi autor a publicat două volume ale manuscrisului principelui erudit.

Vestitul istoric al cartografiei Leo Bagrow (1881–1957) îl înscrie pe D. Cantemir printre cei mai cunoscuţi 1435 de cartografi din întreaga lume. Principele moldovean este autorul *Planului topographic al Constantinopolului* (înainte de 1711), în care a inclus cu mare precizie un număr semnificativ de locuri memorabile şi monumente din capitala Imperiului Otoman. Este autorul hărţii-plan a Zidului Caucazian, elaborat în timpul campaniei persane a lui Petru cel Mare (1721–1722), campanie la care a luat parte şi Dimitrie Cantemir în calitate de consilier al ţarului. De o deosebită valoare este *Harta Moldovei,* anexă la *Descriptio Moldaviae,* lucrare cartografică publicată în 1737 la Amsterdam şi care i-a adus o faimă mondială.

În concluzie, Dimitrie Cantemir (1673–1723), domn erudit al Moldovei (1710–1711), membru titular al Academiei din Berlin (Societatea Branderburgică a Ştiinţelor, 1714), a fost un cărturar polivalent, unul dintre iluştrii exponenţi ai culturii şi gândirii ştiinţifice occidentale şi orientale de la intersecţia secolelor XVII–XVIII. Avea cunoştinţe profunde în diverse domenii: istorie, arheologie, genealogie, numismatică, heraldică, cartografie, sociologie, administraţie, ştiinţă politică, arhitectură, medicină, geografie, etnografie, matematică, muzică etc. Dinastia Cantemireştilor a lăsat urme adânci în istoria secolelor XVII–XVIII, prin reprezentanţii ei de seamă: domni, politicieni, cărturari, diplomaţi, scriitori, oameni de cultură. Opera ştiinţifică şi artistică a lui D. Cantemir, recunoscută de personalităţi precum Voltaire, Lordul Byron, Victor Hugo ş.a., este umanistă, converge în gândirea modernă europeană, cea care pune în centrul naturii omul.

Manuscrisele lui D. Cantemir sunt dispersate în mai multe arhive şi biblioteci din lume (Turcia, Rusia, SUA, Ucraina). Aspectul cantitativ al operei lui D. Cantemir este ilustrat de faptul că doar *Istoria Imperiului Otoman* (publicată la Londra în anii 1734–1735), în limba latină, copiată de D. Cantemir, conţine 1064 de pagini.

În Europa au fost susţinute zeci de teze de doctorat în domeniul cantemirologiei, în mod special consacrate lui Dimitrie Cantemir şi fiului Antioh Cantemir. În România se publică „Integrala Cantemir” în 100 de volume, ce include opera complexă a savantului Dimitrie Cantemir.

Academicianul basarabean Ion Druţă afirma că tătarii „ştiu despre Cantemir mai mult decât noi”. Afirmaţia se justifică în mare parte, deoarece Dimitrie Cantemir este considerat fondatorul tiparului la tătari, iar într-o confesiune el spune că se trage de la Crâm, adică din Crimeea. Dar noi ştim că Dinastia Cantemireştilor a fost întemeiată de Constantin Cantemir (Silişteanu), fiu de ţăran, domn al Moldovei (1685–1693). În corespondenţa cu Antioh Cantemir, fiul lui Dimitrie Cantemir, iluministul francez Voltaire (1694–1778) scria: *mulţimea talentelor domnului principe, tatăl vostru, şi ale dvs. personale, m-au făcut să cred că descindeţi din vechii greci şi să presupun că aparţineţi neamului lui Pericles, mai degrabă decât aceluia al lui Tamerlan.* (11)

Fiul lui Dimitrie Cantemir, Antioh, a fost una dintre cele mai luminate minţi ale timpului său, fiind considerat unul dintre fondatorii literaturii moderne ruse. A promovat opera tatălui său, a scris versuri satirice traduse şi editate în franceză şi germană, lucrări de istorie şi filosofie, a fost ambasadorul Rusiei la Londra (1732–1738) şi Paris (1738–1744). Maria (1700–1757), sora lui Antioh şi fiica lui Dimitrie Cantemir, a fost una dintre cele mai culte femei ale Imperiului Rus. Cunoştea mai multe limbi şi se ocupa de pictură. Avea un aspect fizic de factură grecească. Mama ei, Casandra, era de origine greacă prin strămoşi. Legenda pe care au promovat-o scriitorii (inclusiv Ion Druţă) şi cineaştii în operele lor despre Maria Cantemir, ca fiind amanta lui Petru cel Mare, nu s-a confirmat.

Dimitrie Cantemir, soţia sa Casandra, fiicele lor Smaragda (1701–1720) şi Maria, feciorii Constantin (1705–1747) şi Antioh au fost înmormântaţi la Moscova, la Biserica Sf. Nicolae. Cripta familială a rămas intactă până în anul 1935, când în zonă a fost proiectată edificarea unei clădiri administrative, fiind demolate construcţiile din acest spaţiu. În 1935, graţie intervenţiei revoluţionarului român Ion Dicescu (1893–1938) pe lângă autorităţile sovietice, rămăşiţele pământeşti ale lui D. Cantemir şi ale soţiei sale Casandra au fost transportate din Uniunea Sovietică şi reînhumate la Biserica Trei Ierarhi din Iaşi. O problemă controversată este cea referitoare la autenticitatea acestor rămăşiţe pământeşti, dar şi la aspectul lipsei capului; se spune că în cripta de la Trei Ierarhi, Dimitrie Cantemir ar avea doar trunchiul. Acest aspect a dat apă la moară ipotezei, vehiculate pe internet, dar, din câte ştim, nedovedite documentar, că prinţul moldovean ar fi fost mason.

Actualmente, şcoala de cantemirologie din Basarabia este recunoscută ca fiind cea mai puternică din lume. Conferenţiarul universitar Vladimir Potlog a susţinut o teză de doctorat cu titlul *Dimitrie Cantemir – istoric* (1973). Academicianul (2007) Andrei Eşanu şi doctorul în istorie (2015) Valentina Eşanu au îngrijit cu dăruire o serie de lucrări ştiinţifice consacrate dinastiei Cantemireştilor (secolele XVII–XVIII). Doctorul în istorie (1988) şi doctorul habilitat în pedagogie (2013) Victor Ţvircun a reevaluat opera şi viaţa ştiinţifică a lui Dimitrie Cantemir prin punerea în circuitul ştiinţific a sute de documente inedite din mai multe arhive din lume. Universul muzical cantemirean în contextul culturii universale a fost cercetat în profunzime de doctorul habilitat în studiul artelor (2013) Victor Ghilaş.

Astfel, prin opera sa vastă, Dimitrie Cantemir face cu succes trecerea de la cronicari la istoricii propriu-zişi, de la începătorii de literatură (în operele lui Ion Neculce ori Miron Costin întâlnim numai fragmente literare propriu-zise: descrierea, portretul, naraţiunea) la romancierul de talent. Titlurile cărţilor sale ne înfăţişează preocupările multiple pe care le-a îmbrăţişat acest prinţ luminat: artistice, filosofice, istorice, literare, muzicale, geografice, etnografice şi de folclor, Dimitrie Cantemir fiind, după cum afirma criticul literar Dan Zamfirescu, *personalitatea de excepţională complexitate, în stare să refacă în dezvoltarea sa individuală drumul de secole şi tipologia intelectuală a unei culturi întregi, ducându-le pe culmi.*

→

Niculae Gheran în oglinda corespondenţei (II)

Rodica LĂZĂRESCU

Două scrisori şi-un singur tâlc

Acest al doilea episod include două scrisori pe care, cum se vede, Niculae Gheran le-a dorit publicate „post-mortem”, stabilindu-le chiar şi titlul sub care să apară. Ceea ce se întâmplă acum!

From: niculae gheran niculaegheran@yahoo.com
To: Rodica Lazarescu
Sent: Wednesday, January 21, 2015 3:33 PM
Subject: Fw: Iartă-mă că ţi-am scris atât de lung

Rodicălă, am terminat scrisoarea şi am trimis-o. Dacă nu acum, post-mortem, se poate publica, alături de misiva lui, cu titlul: „Două scrisori şi-un singur tâlc”.

[1]
Forwarded Message -----
From: Paul Cornea corneapaul@gmail.com
To: niculae gheran niculaegheran@yahoo.com
Sent: Tuesday, January 20, 2015 9:03 AM
Subject: Ultimul volum al memoriilor

Dragă Niculae,
Ţi-am citit cartea cu mare plăcere. Îţi trimit alăturat câteva opinii. Le însoţesc cu mulţumiri şi urările cele mai bune de sănătate şi putere de muncă. Paul Cornea

Dragă Niculae,
Îţi scriu cu oarecare întârziere despre vol. IV al cărţii tale din cauza împotmolirii într-o serie de necazuri medicale. În ultima vreme, starea sănătăţii mele s-a deteriorat, deocamdată fără riscuri grave, dar cu suficient disconfort, ca să-mi dea peste cap ritmul de lucru obişnuit.

Altminteri, te-am citit cu plăcere şi viu interes. Spre deosebire de volumele anterioare ale tetralogiei, ultimul reduce masiv autobiografia în folosul tabloului de moravuri. E o soluţie care-l avantajează pe romancier, dar îl defavorizează pe memorialist. Ca fan al tău, nu-ţi ascund că, deşi îl admir pe romancier, regret că amintirile directe şi netrecute prin grila unei ficţionalizări excesive sunt mai puţin prezente, iar când apar (de pildă, problemele colaborării la *Dicţionarul Scriitorilor Români*), sunt anemic detaliate şi nu se prea lipesc organic contextului. Poate ar fi fost mai bine dacă ai fi continuat în IV linia celorlalte volume şi ai fi cuprins într-o carte separată excepţionala evocare critică a societăţii post-decembriste, o veritabilă *Gorilă*, nr. 2, de o vervă a demascării şi o forţă persuasivă care, scuză-mi crima de „lèse-majesté”, îl depăşesc pe marele Rebreanu. Opţiunea aleasă îţi poate deruta cititorii, împiedicându-i să evalueze cum trebuie anvergura satirei tale politice (la care se adaugă publicarea cărţii la o editură necunoscută, incapabilă să-ţi asigure o lansare convenabilă; nu e deci exagerat să afirmi că posezi „arta de a fi păgubaş”!)

Trecând pe fond, fără intenţia (şi posibilitatea) de a face o cronică, spicuiesc în grabă câteva impresii de lectură. Întâi, remarc spectacolul, fascinant prin poveştile şi portretele personajelor, care se exprimă, toate, într-un limbaj savuros, cu frăgezimea şi expresivitatea deja cunoscute cititorilor tăi. Un loc important îl ocupă aspectele erotice, văzute din unghiul unui realism crud, fără false pudori şi măcar umbra vreunei idealizări. În ce priveşte viaţa socială, ea e evocată la fel, cu înţelepciunea omului păţit, care nu mai crede în aparenţele sclipitoare şi ştie că trebuie să scormonim prin noroaie ca să aflăm adevărul despre unii vajnici patrioţi, cu ilustre cariere. Filosofia pusă la bătaie nu e a mizantropiei, ea ajunge uneori la cinism, fără a exclude însă şi admiraţia explicită ori implicită pentru omul de treabă, cel care-şi face datoria şi asigură prin munca sa cinstită

permanenţa neamului. Sursele acestei filosofii au mai mult a face cu Caragiale decât cu Cioran: personajele tale nu suferă de pesimism, n-au ieşiri nihiliste, iubesc viaţa, cultivă „eternul feminin” şi se complac într-o atmosferă de convivialitate. Au bucuria întâlnirii cu prietenii la un aperitiv, unde limbile se dezgheaţă, bârfa îşi intră în drepturi, iar răzvrătirea împotriva a ceea ce socotesc potrivnic e supralicitată verbal. Satira pe care o practici, dragă Niculae, e uneori feroce însă, în ansamblu, e greu să-i conteşti îndreptăţirea. Fireşte că, pe cazuri şi exemple, pot interveni diferenţe, dar, repet, în generalitatea lui, tabloul mizerabil al societăţii actuale e plauzibil. În limitele unui pluralism care, pentru mine, e regulă de conduită, trebuie să-ţi mărturisesc că un singur lucru m-a deranjat în observaţiile tale critice: supraaprecierea mareşalului Antonescu. El n-a fost desigur un „trădător”, dar şi-a asumat o responsabilitate criminală, instigând (cum se vede în stenogramele şedinţelor de guvern de la începutul războiului) la omorârea a zeci de mii de evrei (comportament la care a renunţat după dezastrul de la Stalingrad, ceea ce e totuşi un merit şi-mi permite, fie spus în paranteză, să-ţi scriu acum aceste rânduri).

Multe ar mai fi de spus, dar, vorba poetului, „rana din pulpă” nu mă lasă.

Nu pot încheia însă fără a-mi reitera convingerea că întreaga tetralogie (inclusiv ultimul volum) confirmă că ai toate datele unui prozator de mare talent. Dialogurile tale, în mod special, principal vector al naraţiunii şi portretizării, constituie o încântare pentru cine are încă urechea sensibilă la literatura bună. Calităţile tale de scriitor valoros ar trebui proclamate cu admiraţie şi deferenţă de criticii care se respectă şi-şi fac onest meseria. Pariul meu e că receptarea operei tale va fi tot mai amplă şi mai pozitivă pe măsură ce va fi mai bine cunoscută (ar fi deja nevoie de o nouă ediţie la o editură importantă). În acest ceas de asfinţit, pe care-l trăim amândoi, mă bucur să te pot felicita că ai reuşit să laşi o mărturie strălucită şi inefasabilă a trecerii tale prin pulberea lumii.

Te îmbrăţişez, cu veche afecţiune şi preţuire,
15.01.2015
Paul Cornea

[2]
Forwarded Message -----
From: niculae gheran niculaegheran@yahoo.com
To: Paul Cornea corneapaul@gmail.com
Sent: Wednesday, January 21, 2015 3:31 PM
Subject: Iartă-mă că ţi-am scris atât de lung

Bucureşti, 20 ianuarie 2015
Dragă domnule Cornea,

De prisos să-ţi spun că m-a bucurat enorm epistola domniei tale. De la tinereţe, pân'la bătrâneţe, mi-aţi fost drag, în pofida cotelor de piaţă, inevitabil fluctuante în trecerea vremii, interpretate corect sau nu de unii şi de alţii, mereu în bătaia vântului. Am avut norocul şi ghinionul să trăim mai mult decât era necesar, astfel încât, volens, nolens, suportăm riscurile meseriei de a vieţui mai abitir decât ni le-am fi asumat. Avantajul şi buclucul de a depăşi „norma” l-au mai avut şi alţii, precum confratele Ion Vlad, sărbătorit de curând la împlinirea vârstei de 85 de ani, lăudat pe faţă şi hulit pe din dos. (În numărul recent din *Pro Saeculum* – pe care ştiu că-l primeşti –, i-am adresat o scrisoare ce te îndemn s-o citeşti, fiindcă în multe privinţe îţi este adresată.)*

Ce-a fost s-a consumat, fie numele Domnului binecuvântat. Important e că în timp ce unii şi-au negustorit inima şi mintea contra unui „ce profit” – cum zice Nenea Iancu –, noi ne-am vândut sufletul pe veresie, „pentru cei mulţi, umili” – precum îi numeşte Rebreanu în dedicaţia din *Ion.* La anii de-acum, nu ne-a rămas decât să zâmbim urmaşilor, să fluturăm o batistă albă la plecarea trenului, cu speranţa că, mai ştii, s-ar putea să ne revedem cândva. Rămaşi pe un peron pestriţ, ultraaglomerat, între pălării, şepci şi basmale, pantofi de lac, bocanci şi picioare goale, să se descurce şi ei cum ştiu mai bine, că de belele oricum vor avea parte, până le-o veni şi lor timpul să plece.

→

Pentru a înţelege mai bine contribuţia operei lui Dimitrie Cantemir la cultura română, trebuie să o proiectăm pe fundalul epocii, care înregistrează cele dintâi încercări de a pune în valoare aptitudinile literare ale limbii sale materne. Socrul lui, cel care a iniţiat la Bucureşti traducerea integrală a Bibliei în limba română, a fost unul dintre cei mai activi înaintaşi pe acest plan. Ca şi alţi compatrioţi ai săi, Dimitrie Cantemir preia ştafeta acestor aspiraţii: dezvoltarea culturii române, eliberarea ei de dominaţia exercitată de slavonă şi greacă, limbi utilizate de elitele ţărilor române în secolele precedente.

În vreme ce Principatele Române erau sub suzeranitatea otomană, pentru a fi siguri de sinceritatea şi credinţa domnitorilor autohtoni, sultanii turci aveau obiceiul să ţină la curtea lor câte un fiu ori câte un frate al domnitorului în funcţiune, sub denumirea de capuchehaie (cap de încredere) sau beizadea (un fel de ambasador). Dacă domnitorul nu era credincios sultanului, acesta îi tăia capul rudei care se afla la Înalta Poartă. Un astfel de capuchehaie a fost şi Dimitrie Cantemir, dar capul lui luminat a preţuit pentru omenire mai mult decât capetele tuturor sultanilor din vremea aceea, care poate nici nu ar fi fost pomeniţi în istorie, dacă prinţul moldovean nu ar fi scris el însuşi o istorie a Turciei. Argumentul său era obiectiv, după cum se poate observa: *Dragostea ce avem pentru patria noastră ne îndeamnă, pe de o parte, să lăudam neamul din care ne tragem, iar, pe de altă parte, dragostea de adevăr ne împiedică, într-aceeaşi măsură, să lăudăm ceea ce ar fi, după dreptate, să osândim.*

Note

1. Din Diploma atribuită lui D. Cantemir în calitate de membru al Academiei din Berlin, 1714.
2. George Călinescu, *Istoria Literaturii române de la origini până în prezent,* Editura Minerva, Bucureşti, 1982.
3. Ion Simuţ, *Prinţesa Maria Cantemir,* în Adevărul.ro, 2003.
4. Nicolae Iorga, *Originalitatea lui Dimitrie Cantemir,* în *Cuget clar*, VIII, 1935, nr. 19-24.
5. Ştefan Lemny, *Cantemireştii,* Ed. Polirom, 2013, traducere din franceză de Magda Jeanrenaud.
6. Dimitrie Cantemir, *Divanul,* Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi comentarii de Virgil Cândea, text grecesc de Maria Marinescu-Himu, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1974.
7. P.P. Panaitescu, în *Cuvânt înainte la Dimitrie Cantemir, Viaţa lui Constantin Cantemir zis cel Bătrân, domnul Moldovei,* Ed. de Stat pentru Literatură şi artă, Bucureşti, 1959, p. XXI.
8. *Pseudo-Nicolae Costin, Letopiseţul Ţării Moldovii de la Ştefan sin Vasilie-Vodă*, Ed. M. Kogălniceanu, t II, Iaşi, 1845.
9. Alexandru Duţu, Prefaţă la *Dimitrie Cantemir, Istoria ieroglifică*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1978.
10. Magdalena Popescu, Postfaţă, *idem.*
11. Paul Cornea, Studiu introductiv la *Antioh Cantemir, Stihuri,* Ed. pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1966.

In memoriam

Despre carte – povestiri, memorii, roman sau ce-o mai fi ea: bună sau rea, există. Editată acum în tiraj de familie, de se va dovedi meritoasă, se va retipări, de nu, Maica Domnului, va rămâne pe câteva rafturi. Deocamdată-i o carte rară şi, măcar în legile bibliofiliei, îşi merită rostul. Pe mine mă încântă însă faptul că, „pe sub mână”, la Iaşi şi la Cluj, primul tom s-a tras şi difuzat pe bani buni, fără să-mi ceară nimeni aprobarea. Eu – am mai spus-o –, am scris primul volum pentru mine. Celelalte le-am adăugat la insistenţele altora, care au crezut că-i ceva mai mult de capul meu. De se va dovedi un lucru bun, meritul esenţial aparţine celor care m-au dat afară din schema Muzeului Bistriţa-Năsăud, ca să economisească 1601 lei, pe care îi primeam lunar valorificând patrimoniul Rebreanu. Vorba lui Brăescu, pe care-l parafrazez: nu prietenii ce mi-au dorit binele mi l-au şi făcut, ci, paradoxal, duşmanii care mi-au dorit răul. Nu m-aş grăbi să-i consider duşmani, ci mai degrabă săraci cu duhul. „Proşti, dar mulţi”, vorba Lăpuşneanului.

Trec peste elogiile pe care mi le faceţi – mai mult decât onorante – şi încerc să vă explic ce-a fost în mintea mea de la bun început. Cred că-i necesar întrucât, intrând în scenă, mulţi care au scris despre mine nu mă distribuie în aceeaşi piesă. Pentru un distins universitar ca domnia ta, paginile mele ar dobândi relevanţă prin caracterul lor memorialistic, asociaţiile făcute cu prilejul lansării primului tom fiind mai mult decât măgulitoare. Frapaţi de autonomia literară a fiecărui capitol din acelaşi volum, câţiva critici le-au botezat nuvele. Un distins teoretician de literatură, Ion Vlad, remarca meritele povestitorului, fără să uite galeria unor mari prozatori care s-au distins pe acest tărâm. Mai târziu, alţi critici, furaţi de unitatea de timp şi spaţiu din carte, de mişcarea şi evoluţia unor personaje perindate pe parcursul naraţiei, s-au folosit de termenul roman. Or, de când lumea, nu toate produsele literare ţin de didactica manualelor, nici de rafturile spiţeriei. În ce mă priveşte, ştiu de unde mi se trage „răul”. Fiind în vârstă şi neplăcându-mi lucrurile neterminate, de tipul unor romane ca *Tainele inimii* al lui Kogălniceanu, *Minunile Sfântului Sisoe* al lui Topîrceanu ş.a., am conceput deliberat ca fiecare capitol să aibă o unitate, să poată rezista în timp ca povestiri. Cu timpul, mi-am îngăduit să alternez mijloacele constructorului şi m-am extins mai altfel. Volumul întâi, dacă a fost extrem de bine primit, se datorează, între altele, şi faptului că fiecare capitol este un microroman. „Aglomeraţia de fapte” este singurul element învăţat la şcoala lui Rebreanu, constructor fabulos. De nu m-aş fi ocupat de opera lui, aş fi avut mai multă zăbavă şi nu doar că aş fi apucat să scriu parte din ele, dar separam şi pământul de apă, dând romanului ce-i al romanului şi memorialisticii ce-i aparţine. Strivit de timp, am ajuns la această „harababură” din dorinţa de a spune mai mult, călcând rigorile regimului de frontieră. S-ar zice că rezultatul nu-i dezagreabil. Vorba unui amic din copilărie, inginer de profesie şi ageamiu într-ale literaturii: „Nae, nu ştiu ce-ai gătit, musaca sau baclava, dar mi-a mers la pipotă. M-am apucat să-ţi citesc cartea în tren şi, în loc să cobor la Buşteni, m-am pomenit la Braşov.”

Sunt de acord în privinţa faptului că filonul memorialistic din volumul 4 e mai firav decât în celelalte tomuri. Asta, din două pricini: mai întâi, nu uitaţi, după Marea Revoluţie din Decembrie eu m-am ocupat aproape strict de exegeza Rebreanu, singurele contacte laterale mărginindu-se la sfera presei, departe de Putere şi putorile ei. N-aveam „vot în chestie” – ca să-l citez iarăşi pe Caragiale – să mă pot pronunţa avizat, aşa cum am făcut-o, cândva, fiind, ca şi domnia ta, în preajma unor puternici ai zilei, sau a unor personalităţi ca Arghezi, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Philippide, Rosetti, Perpessicius, Petru Dumitriu, Marin Preda *ejusdem marinae***, ca să nu amintesc pe bravii generaţiei mele, de la Nichita Stănescu la Fănuş Neagu. Să mă ierte Dumnezeu, câţi din milogii politicii româneşti, care ţin astăzi locul Brătienilor, lui Iuliu Maniu, Titel Petrescu sau Pătrăşcanu s-ar fi cuvenit să-mi reţină atenţia? Prin ce? Prin averea lor fabuloasă, prin jaful lor organizat? Funcţii de răspundere ai deţinut şi domnia ta, ca şi cel ce-ţi scrie. Să fie oare întâmplător că niciunul dintre noi nu posedă o casă mai acătării, locuind la margini între ziduri de beton? Pe chiriaşul Ion Vlad l-au mătrăşit din casele unei sfinte mitropolii, obligându-l să se mute unde-o vedea cu ochii! Să fi fost toţi ca noi? Doamne păzeşte, încherbăluirea neavând culoare politică, deopotrivă în trecut ca şi în prezent.

Şi-aşa mă apropii de al doilea handicap al frânei memorialistice. Desigur, pe mulţi cavaleri ai „mesei dreptunghiulare”, aşezaţi pe stânga şi pe dreapta ei, îi cunosc prea bine. De slugile lor filosofico-gazetăreşti nu mai vorbesc. Dar, dacă mă apucam să vă vin în întâmpinare, apropo de filonul memorialistic, m-ar fi târât prin sălile tribunalelor, pierzând în instanţă şi banii de înmormântare. Cu ce dovedeam că tot ce am auzit şi ce-am văzut este adevărat? Aşa că, dragă domnule Cornea, am preferat să dau frâu liber gândirii, despovărată de griji penale, călcând graniţa dintre realitate şi ficţiune, convins că adevărul literar este mai puternic decât orice factologie.

Cum nu mi-am propus să fac istorie, imaginile pot completa fresca păgubaşului.

Nu-mi propun să vă contrazic în privinţa evocării lui Antonescu, fără să mă prevalez că nu totdeauna replicile unui personaj pot fi şi ale autorului, fiindcă, la urma urmei, el este regizorul întregului spectacol. Însă întrebări pot să vă pun, fără să mă îndoiesc de justeţea afirmaţiilor domniei tale, care, n-am cum să uit, chiar dacă nu v-a fost dat să purtaţi pe braţ steaua lui David (un asemenea însemn n-a existat în capitala noastră), purtaţi pe atunci o altă cămaşă, fără să ştiţi ce vă va aduce ziua următoare. Îţi pun aceste întrebări ca unul care, deşi român neaoş, am participat pe atunci la „munca obligatorie”. Nu glumesc. Pe prietenii mei din mahalaua Oborului, Solomon Marcovici şi Dudu Sehter, băieţi de 14 ani, i-a scos la muncă, pe Griviţa, să cureţe urme ale bombardamentelor americane. Nimeriseră pe locul unui fost restaurant, unde doar pivniţele rămăseseră neatinse. Când s-au întors acasă, ne-au spus: „Curăţăm curtea de cărămizi la un cârciumar; om de treabă; după ce muncim, ne dă potol pe săturate şi să bem, fiindcă, oricum, de la cana ne putem servi şi singuri.” Deşi eram mai mici decât ei cu un an, doi, a doua zi i-am însoţit toată şleahta, spre bucuria crâşmarului.

Să recapitulăm: la data când Antonescu preia frânele în stat, Basarabia zburase la ruşi, graţie pactului Molotov-Ribbentrop, iar în urma arbitrajului de la Viena Ardealul de Nord fusese cedat Ungariei horthyste.

Să ne reamintim: la 14 sept. 1940 România este proclamată „stat naţional-legionar”, iar la 12 oct. 1940 începe intrarea trupelor germane pe teritoriul lui, aşezându-se pe Valea Prahovei şi în preajma centrelor vitale. Mai târziu, la 23 nov. al aceluiaşi an, Antonescu semnează la Berlin adeziunea la Axă.

Ce s-ar fi întâmplat dacă Antonescu n-ar fi aderat la Pactul tripartit? Neîndoios, Horthy, aliat al lui Hitler, prelua întreaga Transilvanie, iar restul ţării repeta soarta Poloniei. Asta în cazul când Horia Sima nu devenea conducător suprem în România cu întreaga lui Mişcare legionară, pusă pe labe de Antonescu. Credeţi că ar fi fost mai bine pentru evrei?

La Editura Venus, unde după 1989 am funcţionat ca director artistic, era cât p-aci să scot o carte a lui Elie Wiesel despre ororile antisemite. Tablouri îngrozitoare, cu pogromurile ruşilor, ucrainenilor, polonezilor etc., însă nimic despre români. În vreo trei locuri, cel născut în Regat amintea banalităţi şi despre noi, între care amintirea că, încercând la comandamentul german din Budapesta să-şi salveze mama de la trimiterea într-un lagăr al morţii, i se spune că l-ar expedia şi pe el, dacă n-ar avea un paşaport românesc (or actul acesta şi restricţia ca atare se datorau lui Antonescu). Este o nedreptate sfidătoare la cer că la bilanţul crimelor împotriva evreilor numărul ororilor horthyste din Ardealul de Nord este atribuit României. Ce va mai fi fost în plus (şi de ce) nu ştiu. N-am pretenţia că fac istorie.

Cât priveşte locul unde am tipărit cartea – o editură de care [n-am] habar cine-o conduce, pe ce stradă-i aşezată – ce să vă spun? Am avut nevoie de un ISBN şi o prietenă mi-a făcut rost de aşa ceva să pot băga *Bordelul* în tipografie, pe banii mei. Cărţi împărţite pe gratis. Mă vedeţi pe mine vânzându-le la colţ de stradă? Ori bătând la uşa unor edituri? Dumnezeu să mă ierte, dar, după ce s-au publicat aproape 40 de cronici elogioase la volumele anterioare, ar fi fost de interesul altora să-mi solicite cartea. La cine să mă duc? La Lupescu, patronul Poliromului, care-şi face neamul de râs, de la Alcalay la Gramar***, ins care – mi se spune – a strâmbat din nas când Cartea Românească i-ar fi sugerat publicarea? La Liiceanu, care ţine de altă mitropolie? La RAO, în conducerea căreia se află Ovidiu Enculescu, care, după 1989, m-a angajat cu un salariu mai mare decât al lui Pleşu, să-i fiu sfetnic (şi afacerile i-au mers pe bile, fără nevoia unor depozite de cărţi nevândute)? Toţi mă ştiu de editor al lui Rebreanu, nicidecum de prozator. Ce să fac eu dacă nu citesc? Pe vremea noastră parcă era altfel.

Iartă-mă că ţi-am scris atât de lung. Mă adun la urmă zâmbind, rugându-te să treci peste ce nu-ţi place, reţinând bucuria de a ne mai fi întâlnit o dată şi pe această cale, ca să nu zic tărâm.

În rest, numai bine, ori, cum zicea tata: SPOR ŞI IZVOR!

Niculae Gheran

____

* În *Pro Saeculum*, nr. 7-8/2014, p. 84 ş.u.

** „Greşeală” intenţionată.

*** În text apare *Galimar,* editură inexistentă.

Semn(al) de carte

Liliana Condraticova, *Arta metalelor. Portrete de creaţie ale bijutierilor şi meşterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)*, Editura Doxologia, Iaşi, 2021

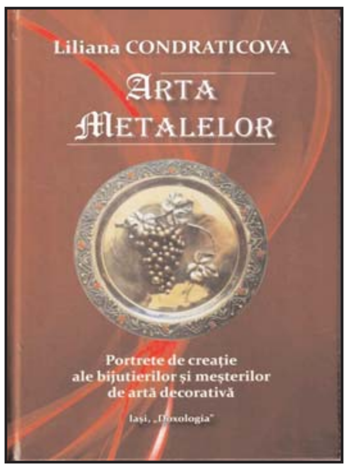
În monografie este reprezentat un tablou de ansamblu privind evoluţia şi metamorfozele artei metalelor în a doua jumătate a secolului al XX-lea (RSS Moldovenească, 1945-1991) şi începutul secolului al XXI-lea, fiind elucidate aspecte cu referire la arta metalelor timp de trei decenii de independenţă a Republicii Moldova (1991-2021). Au fost identificate atelierele de creaţie ale artiştilor plastici; determinat rolul oraşului Chişinău ca centru de excelenţă în domeniul artei metalelor; repertoriate, descrise circa 800 de articole de bijuterie şi piese de feronerie artistică (majoritatea inedite) şi introduse în circuitul ştiinţific pornind de la ideea patrimonializării şi valorizării obiectelor de artă; realizate portretele de creaţie ale bijutierilor A. Marco, V. Vasilkov, Gh. Cojuşnean, V. Kalaşnikov, S. Odainic, V. Şochin, Iu. Terehov, Natalia Vavilina; schiţate tendinţele privind dezvoltarea artei metalelor în Republica Moldova prin racordarea la legislaţia europeană în domeniul protecţiei patrimoniului cultural al ţării. Graţie caracterului multidisciplinar, studiul este util în calitate de suport didactic complex pentru cursurile de istoria artei naţionale decorative aplicate, culturologie, arta bijuteriilor, tehnologia prelucrării artistice a metalelor, designul interior. (Autoarea, la începutul cărţii)

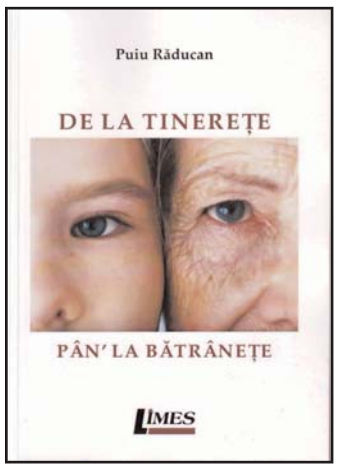
Puiu Răducan, *De la tinereţe pân' la bătrâneţe*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2023

Puiu Răducan are stofă de poet – multe dintre textele sale sunt adevărate poeme în proză. (…)

Un solitar solidar pare a fi Puiu Răducan, din familia unor antimodernişti ca germanul Ernst Jünger, elveţianul Max Picard sau columbianul Nicolas Gómez Dávila, dar în maniera stilistică a lui Fănuş Neagu al nostru. Mesajul său răzbate tranşant dintr-o formulare ca aceasta – *Da, sunt bolnav de frumos, de cinste, de onoare, dar unde sunt astea?*

Într-adevăr, unde şi când vor fi dispărut toate acestea, oare? (Mircea Petean, în Cuvântul însoţitor de la începutul cărţii)

Emanoil Bacaloglu, fizician, chimist, matematician

Eufrosina OTLĂCAN

Amfiteatrul de la etajul doi al Facultăţii de Matematică şi Informatică din Bucureşti, cel care azi poartă numele matematicianului Dimitrie Pompeiu, se chema amfiteatrul Emanoil Bacaloglu pe vremea studenţiei mele, când şi facultatea se numea de Matematică şi Fizică. Rareori aveam noi, cei de la secţia de matematică, cursuri în acest amfiteatru; sala era rezervată studenţilor secţiei de fizică.

Poate că de atunci ar fi trebuit să ştim că Emanoil Bacaloglu a fost şi matematician, că numele său a intrat în dicţionarul universal al matematicilor prin ceea ce se numeşte „curbura Bacaloglu" şi că este primul cercetător român provenit de la sud de Carpaţi care publică în străinătate articole originale de matematică (doar moldoveanul Dimitrie Asachi, fiul lui Gheorghe Asachi, publicase mai înainte un articol de matematică în Occident). Am aflat mai târziu aceste lucruri şi încă multe altele din *Istoria matematicii în România,* vol. 1 (Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1965), cartea lui George Şt. Andonie, şi, mult mai târziu, la vremea *paşilor de voie,* mă aplec asupra atâtor file frumoase din istoria ştiinţei.

Emanoil Bacaloglu s-a născut la 11 mai 1830 la Bucureşti şi s-a stins din viaţă în 30 august 1891, la doar 61 de ani. Andonie afirmă că era de origine grec, „cum singur o spune" (pag. 182). Tatăl său se numea Pantazi Bacaloglu şi a murit înainte ca Emanoil să împlinească 18 ani. Acord totală încredere afirmaţiei lui G.Şt. Andonie, căci toate volumele pe care le-a scris s-au bazat pe informaţii sigure; spun acest lucru după ce în Wikipedia se dă origine bulgară lui Emanoil Bacaloglu. Tatăl acestuia, provenit din Gabrovo, s-ar fi numit Ivan şi este înmormântat lângă Biserica Sfântul Anton din Bucureşti. Oricum, pentru viaţa şi personalitatea omului de ştiinţă român nu are importanţă proveninţa strămoşilor săi, *educaţia contează,* ne-o spune preşedintele Academiei Române (https://www.youtube.com/watch?v=GulsMggg-_Q).

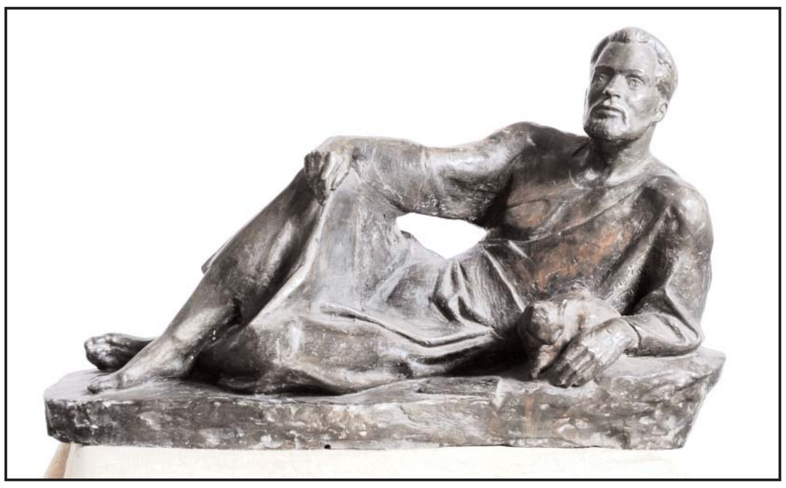
Pentru Emanoil Bacaloglu, chimia a fost o pasiune, matematica – vocaţie, fizica – profesia recunoscută în istoria învăţământului superior din România. Dar pentru fiecare dintre aceste discipline el a avut studii universitare în străinătate şi în fiecare şi-a manifestat creativitatea.

Încă din liceu plănuise să se specializeze în chimia industrială în străinătate, pentru ca apoi să lucreze într-o fabrică din ţară. Cu acest gând, termină liceul şi timp de 8 ani predă lecţii particulare pentru a strânge bani cu care să poată studia chimia la Universitatea din Leipzig. Însoţit de mama sa, ajunge acolo în 1856 şi se înscrie la Facultatea de Filosofie a celebrei universităţi. Studiază nu doar chimia, ci şi geometrie analitică, calcul diferenţial şi integral, fizică, istoria filosofiei. Va fi nevoit să-şi întrerupă studiile aici, când, împreună cu mama sa, pleacă la Paris să-l îngrijească pe fratele său, Gheorghe, care se îmbolnăvise. Mai mare cu trei ani decât Emanoil, Gheorghe urma la Sorbona Facultatea de Drept. La Paris, Emanoil îşi dă bacalaureatul francez în 1857, iar în anul următor, 1858, îşi ia licenţa în fizică.

În primăvara anului 1859, întors la Leipzig, se reînscrie ca student la Facultatea de Filosofie a Universităţii şi îşi continuă studiile timp de patru semestre. Dorinţa de a-şi lua aici doctoratul în chimie nu se mai poate realiza din momentul când rămâne fără mijloace financiare. Cererea sa către Eforia Şcoalelor din Bucureşti de a i se acorda o bursă este aprobată, dar, din greşeală, bursa îi este trimisă la Paris, lui Gheorghe Bacaloglu. Acesta îşi va şi lua doctoratul în drept la Sorbona, în timp ce Emanoil, fără bani, renunţă la doctorat şi se întoarce la Bucureşti.

Doar că în ţară erau prea puţine fabrici unde ar fi putut fi angajat chimistul. Emanoil Bacaloglu acceptă postul de profesor de chimie la Şcoala de medicină a lui Carol Davila, unde este numit la 1 octombrie 1861. La 1 noiembrie al aceluiaşi an intră şi profesor de matematici la Colegiul Sf. Sava din Bucureşti, unde predă până în 1864, deşi, din 1863 era şi profesor de fizică la Şcoala superioară de ştiinţe. La deschiderea Universităţii din Bucureşti, în 1864, este numit profesor universitar de fizică, post pe care rămâne până la moarte. Însă, între anii 1864 şi 1883, cu o întrerupere de doi ani, mai fusese şi profesor de fizică, chimie generală şi fizică industrială la Şcoala de poduri şi şosele, de unde şi-a dat demisia.

Lucrările de cercetare matematică ale lui Emanoil Bacaloglu, în număr de 13, au fost publicate în revistele *Zeitschrift für Mathematik und Physik* şi *Archiv der Mathematik*, începând din anul 1859 şi până în 1862. În afară de acestea, Bacaloglu a mai publicat, tot în Germania, opt memorii originale de fizică şi cinci memorii de chimie. Nemurirea numelui îi este adusă chiar de lucrarea sa originală de matematică, publicată în 1859, *Über die Krümmung der Flächen*

(*Despre curbura suprafeţelor*), în care, abia în anul 1935, matematicianul italian A. Terracini descoperă o nouă construcţie matematică, necunoscută până atunci, pe care o va numi „curbura lui Bacaloglu".

Ca şi Spiru Haret mai târziu, lui Emanoil Bacaloglu, întors în ţară, nu doar că îi va lipsi climatul ştiinţific pe care-l avusese la Leipzig şi Paris, în care mintea lui fusese atât de fertil creatoare, precum o arată lucrările publicate, dar obligaţiile de profesor, mai întâi de liceu (pentru care a scris manualul *Elemente de Algebră*), apoi cel de profesor universitar de fizică la Universitate, unde totul trebuia organizat, îi afectează timpul cercetărilor ştiinţifice.

Ca profesor universitar, a înfiinţat primul laborator românesc de fizică. În scurt timp, în acest laborator se găsea tot ce era nou în materie de electricitate. Ca prim specialist al ţării, a participat la Congresul de electricitate de la Paris în anul 1882. Este şi anul în care face o comunicare la Academia Română, intitulată *Oarecare dispoziţiuni nouă din cabinetul de fizică al Universităţii din Bucureşti.* Emanoil Bacaloglu a fost primul preşedinte al Societăţii de Fizică din Bucureşti, înfiinţată în 1890.

„Emanoil Bacaloglu ţinea atât de mult la progresul nostru prin şcoală şi ştiinţă, încât a cerut în 1862 Ministerului Instrucţiunii aprobarea de a ţine la Sf. Sava un curs facultativ de matematici superioare, absolut gratuit, în toate duminicile şi sărbătorile, între orele 10 şi 12, iar în anul 1870 a deschis o şcoală de pregătire pentru bacalaureat, la care Bacaloglu preda de asemenea gratuit", scrie Andonie. (Asta îmi aduce aminte că în anii 1952-1953, elevă fiind, mergeam duminica la facultatea de matematică unde ni se făceau expuneri de matematică sau de fizică.)

Emanoil Bacaloglu a fost ales membru al Academiei Române în anul 1879. Din discursul său de recepţie, ţinut la 20 martie 1880 şi intitulat *Despre calendar,* am ales câteva fraze: „Neştiinţa face pe unii să creadă că adoptarea calendarului gregorian ar fi o cestiune de catolicism şi de ortodoxie, pe când ea nu este decât o cestiune de astronomie şi de aritmetică… Nu am deveni papişti dacă s-ar calcula timpul după sistemul lui Luigi Lilio zis gregorian, precum nu suntem idolatri când calculăm timpul după calendarul lui Sosigene, zis al lui Iuliu Cezar… Ceea ce ştiu bine este că ar fi fost plăcut lui Dumnezeu să ne vadă că calculăm just şi că înţelegem lucrurile aşa după cum Creatorul le-a regulat, să vază, din înălţimea în care se află, că creatura pe care a înzestrat-o cu atâta inteligenţă a putut să ajungă a cunoaşte mersul soarelui şi al sistemului nostru planetar."

Răspunsul i l-a dat Ion Ghica: „Fiţi binevenit între noi, fiu al laboarei şi al meditaţiunilor! Poziţiunea şi consideraţiunea de care vă bucuraţi le datoraţi studiilor şi lucrărilor voastre ştiinţifice, le datoraţi meritelor voastre, zelului cu care propagaţi ştiinţa în spiritele tinerimii care are să ne urmeze şi care este destinată să ridice în ochii oamenilor învăţaţi şi să ilustreze institutul pe care noi am avut fericirea de a-l fonda.

Cei mai de frunte din elevii voştri, urmând exemplul vostru, se vor duce în universităţile Franţei şi Germaniei să aducă noi lumini de la acei care vor fi împins investigaţiunile ştiinţifice şi mai departe decât s-a putut face în micul nostru cerc, vor face şi ei cum făceau învăţaţii Greciei antice când aduceau ştiinţa în patria lor de la egipteni, cum a făcut Zamolxe, adăpându-se în şcoala lui Pitagora şi precum făcuse acest din urmă ducându-se să se înveţe de la indieni, aprinzând făclia ştiinţei unii de la alţii, ca să lumineze neamul omenesc." (Dorina N. Rusu, *Discursuri de recepţie,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, vol. 2)

Despre viaţa lui Emanoil Bacaloglu, detalii sunt date în cartea matematicienei Florica Câmpan (1906-1993; a publicat mai multe cărţi de istoria ştiinţei). În memoria profesorului şi omului de ştiinţă, este scris şi articolul *Emanoil Bacaloglu, organizator al cercetării ştiinţifice din România,* publicat de Gheorghe Manolea în *Gazeta de Sud*, la 22 ianuarie 2011: „A rămas în amintirea multora dintre marii oameni de ştiinţă din ţara noastră sau din străinătate. Spre exemplu, Dragomir Hurmuzescu (1865-1954), al cărui nume este legat de începutul radiofoniei în România cu faimoasa frază *Alo, alo, aici Radio Bucureşti,* şi-l aminteşte ca pe «un bărbat mic de statură, întotdeauna îngrijit îmbrăcat, care vorbea clar şi metodic, într-o limbă românească, se ferea de neologismele improprii graiului nostru. Se impunea studenţilor prin vastitatea cunoştinţelor sale, dar şi prin blândeţea sa, gata mereu să vină în ajutorul celor care se aflau în nevoie. Ajunseseră studenţii să-i imite şi vorba şi portul.» Dimitrie Sturza, multă vreme secretar general al Academiei Române, spunea: «Bacaloglu a fost exclusiv omul ştiinţei şi al şcoalei»." Fizicianul C. Bedreag îl caracteriza ca „fizician prin carieră, matematician prin vocaţie".

Emanoil Bacaloglu face parte din galeria marilor învăţaţi români care au pus bazele Şcolii şi Ştiinţei în ţara noastră. Istoria arată că s-a înfăptuit urarea/prorocirea lui Ion Ghica; exemplul lui a fost urmat de mulţi tineri care s-au afirmat şi au fost recunoscuţi ca valoroşi oameni de ştiinţă după ce s-au întors acasă cu diplome universitare din Occident, în anii care au urmat. Că această linie va urma şi în secolul pe care-l trăim, este speranţa întregii noastre naţiuni.

Seniori ai culturii

Ion Pop

Poet, critic şi istoric literar, editor şi traducător. Membru corespondent al Academiei Române din 2015.

S-a născut la 1 iulie 1941 în comuna Mireşu Mare, judeţul Maramureş. Primele patru clase le face în satul natal, gimnaziul şi liceul la Cluj-Napoca, unde (1959-1964) a urmat Facultatea de Filologie a Universităţii „Babeş-Bolyai”. În 1971 obţine titlul de doctor cu teza *Avangardismul poetic românesc*, coordonată de profesorul Iosif Pervain.

Preparator, asistent, lector la Catedra de Literatură română a facultăţii, profesor universitar între 1990 şi 2007, decan al Facultăţii de Litere a universităţii între 1996 şi 2000. A condus peste 30 de teze de doctorat, membru în comisii de doctorat la mai multe universităţi din ţară, din Franţa şi Italia. În perioada 1990-1993 a fost director al Centrului Cultural Român de la Paris.

A debutat în 1966 cu volumul de versuri *Propuneri pentru o fântână.* Poemele sale au fost traduse în antologii şi reviste literare din Franţa, Belgia, Italia, Germania, Olanda, Serbia, SUA.

Domenii de interes: istoria literaturii române din secolul XX, perioada 1900-1944; poetică şi critică literară; arte poetice ale secolului XX; avangarda literară românească în context european; poezia generaţiei ’60; poezia generaţiei ’80; poezia lui Lucian Blaga; poezia lui Nichita Stănescu; opera lui Gellu Naum; curente şi tendinţe în literatura română din perspectivă europeană; neomodernismul poetic al anilor ’60.

În perioada 1969-1973 a fost redactor-şef al revistei studenţeşti de cultură *Echinox,* iar apoi director al acesteia, 1973-1983. Membru în consiliile de redacţie ale mai multor reviste literare din România (*Steaua, Tribuna*), Israel, Italia, director de onoare al revistei *Discobolul,* Alba Iulia, director al revistei *Studii literare* a Facultăţii de Litere din Universitatea „Babeş-Bolyai“ din Cluj-Napoca, coordonator ştiinţific al revistei *Caietele avangardei,* Muzeul Naţional al Literaturii Române, Bucureşti, 2013.

A primit numeroase premii şi diplome literare, culturale, universitare, precum şi Ordinul Naţional pentru merit în gradul de Ofiţer, 2000, şi *Les Palmes Académiques,* din partea Ministerul Culturii din Franţa, 2001.

Doctor Honoris Causa al Universităţii din Târgu-Mureş (2009) şi al Universităţii Tehnice din Cluj-Napoca, Filiala Universitatea din Baia Mare (2018), cetăţean de onoare al municipiului Cluj-Napoca (2017) şi al judeţului Maramureş (2018).

Este autorul unei opere impresionante de poezie, critică şi istorie literară, eseuri, publicistică, traduceri, ediţii critice (Ilarie Voronca, Ştefan Roll, Urmuz, Gellu Naum, Gherasim Luca, Saşa Pană, Mircea Zaciu), antologii, a colaborat la volume colective şi dicţionare. Dintre volumele publicate: *Avangardismul poetic românesc* (1969), *Biata mea cuminţenie* (1969), *Poezia unei generaţii* (1973), *Transcrieri* (1976), *Gramatică târzie* (1977), *Ore franceze* (1979), *Nichita Stănescu – spaţiul şi măştile poeziei* (1980), *Lucian Blaga – universul liric* (1981), *Lecturi fragmentare* (1983), *Jocul poeziei* (1985), *Soarele şi uitarea* (1985), *Avangarda în literatura română* (1990), *Amânarea generală* (1990), *A scrie şi a fi. Ilarie Voronca şi metamorfozele poeziei* (1993), *Recapitulări* (1995), *Pagini transparente* (1997), *Gellu Naum. Poezia contra literaturii* (2001), *Viaţă şi texte* (2001), *Descoperirea ochiului* (2002), *Elegii în ofensivă* (2003), *Lucian Blaga în 10 poeme* (2004), *Introducere în avangarda literară românească* (2007), *„Echinox”. Vocile poeziei* (2008), *Litere şi albine* (2010), *Din avangardă spre ariergardă* (2010), *În faţa mării* (2011), *Interviuri. Între biografie şi bibliografie* (2011), *Dezordinea de zi* (2012), *Scara din bibliotecă* (2013), *Poeme 1976-2011* (2015), *Poezia românească neomodernistă* (2018), *Ore, zile, ani de prietenie. Corespondenţă Ion Pop-Mircea Zaciu* (2019), *Lista de aşteptare* (2019).

(Informaţii preluate de pe site-ul Academiei Române, https://acad.ro/acad_membri/membri/POP_Ion.html, şi din Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866-2016. Dicţionar*, Ediţia a V-a, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2016.)

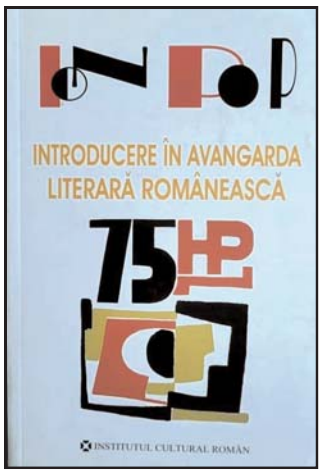
(T)Existenţele poetului Ion Pop. O tentativă de interpretare

Florian COPCEA

Un spectacol fascinant, existenţial, fără sfârşit, cu proteice/pronunţate accente livreşti în care interacţionează planurile unei realităţi imediate, deformată de angoase, şi ale ficţiunii cu intense/dinamice inserţii suprarealiste, ne oferă rafinatul verslibrist Ion Pop în *Casa scărilor* (Editura Cartea Românească, 2015), volum reductibil la multiple ecouri postmoderniste, aparent anacronice, sincronizate la poetica occidentală. Privit din această perspectivă, imaginarul poetului se înscrie pe linia unui ludic care transfigurează infernul imanent al unui timp absolut, mitizat. Având, prin această coborâre iniţiatică în subteranele creaţiei, conştiinţa contrapunctului şi dorinţa expresă a imortalizării eului auctorial în care sunt topite alchimic lumea şi textul. Nu este deloc dificil să observi că textualizarea abisurilor fiinţei este asumată fără somaţie şi că din acestea sunt recuperate, prin gesticulaţie, sensurile paradigmatice ale rostirii, cum ne convinge, „intrată în dialog cu textele”, cele care, adăugăm noi, urmându-l pe Roland Barthes, *îl doresc:* „Să am măcar un folos poeticesc/ dacă tot mi-am rupt mâna, chiar cea dreaptă,/ cu care scriam până ieri. Mai greu, mai stângaci,/ învăţând, dacă nu ştiam,/ că scrisul e şi durere./ Cum să nu profiţi, dacă tot ţi-ai frânt mâna/ alunecând, bătrânel ridicol, pe o zăpadă/ de numai doi centimetri,/ să scrii un demn poem, chiar cu mâna stângă?// Cineva poate zice: lasă mâna/ aşa ruptă, fără metafore, este/ mult mai concretă, mai adevărată –, dar noi, ăştia, credem că, totuşi,/ o accidentală fractură e cam prozaică şi măruntă –/ am vrea să întindem mâna, fie şi ruptă,/ către Universal” (*Mâna ruptă*).

Fără a se lăsa copleşit de formele consacrate, descriptive, ale narativităţii, creatorul, „din respect pentru Poezie” (*Câini la Bogliasco*), adânceşte în limbajul poetic trăirile gravitaţionale ale unui sine, aici – fără dublură, vădit obsedat, „dar foarte mândru că pot ilustra şi eu/ cât de cât autentic/ realismul poetic al ultimei generaţii”, de a fi purtător de plăsmuiri în scopul vădit al (re)facerii temeiurilor şi rosturilor teo(e)retice ale scriiturii: „…Foarte frumos! – îmi spun acum/ către sfârşitul acestui poem/ care voia să laude autenticitatea,/ da, foarte frumos! – şi aud cum mă strig,/ acum, când mai toate adjectivele şi adverbele mele/ nu mai sunt decât nişte începuturi de cicatrici,/ când se deznoadă conjuncţiile, iar virgulele/ se înmulţesc ca termitele,/ acum când verbele se târăsc şi mai lasă abia/ o firavă dâră de sânge pe pagină, când/ eu stau între şoapte ca între urlete/ foarte obosite” (*După atâtea ocoluri*).

Scriitura lui Ion Pop, intelectuală, cerebrală, întruchipează, prin apel la o imagerie proprie poeticii contemporane, însăşi ideea că ubicua libertate a Poeziei se obţine, mai întâi, în epiderma cuvântului, şi mai apoi în mesaj: „De când poezia tot spune lucrurilor pe nume,/ pentru ca nu cumva sensul să obosească/ până la capătul versului,/ de când chirurgii şi-au scos mănuşile/ şi-ţi umblă de-a dreptul cu unghiile prin măruntaie,/ de când interjecţia şi onomatopeea/ au devenit desuete eufemisme/ pentru scrâşnete şi urlete,/ iar «noi muncim, nu gândim»,/ poate că singurul lucru cu-adevărat/ cinstit şi în pas cu vremea poetică/ ar fi să ieşim în stradă şi noi, ăştia,/ pentru o ultimă, definitivă manifestaţie,/ şi să strigăm din rărunchi: «Jos cu noi!»/ Să dispară odată concurenţa neloială/ dintre păcatul din cuvânt, din lucru, din gând!” (*Am citit atâtea parabole*).

Radiograf subtil şi incisiv al stărilor lăuntrice, stihuitorul, manifestând o predilecţie simptomatică pentru descifrarea misterului subminărilor sintactice, denunţă, la nivelul întregii sale poezii, fundamentul deloc contingent al contextualizării şi al generării actului de producere a poemelor care, cu privirea întoarsă dinspre lume spre interiorităţile incandescente ale spiritului, „se uită-n nimic” (*Cutare poet*), pentru a glorifica trecerea definitivă a fiinţei în nucleele lor narative. Scurgerea ireversibilă a timpului, controlată deliberat, prefigurează, prin mixaj epic, postmodernist, „textul lumii”.

Prezenţa iminentă în sugestia epică, cu semnificaţie de obiectivare în ultimă instanţă, a plăcerii textualiste, redimensionează/corporalizează limbajul, îl adecvează coerent la parabole şi alegorii memorabile, introducând în „decorul” scriptural semnele ambiguităţii deschise în direcţia „spunerii”, a unui lirism confesiv. Întoarcerea la poezia trăită îi permite lui Ion Pop, caligraf înnăscut, „profund şi dedat cu gustul simbolurilor” (*Deocamdată*), să exploreze, sub incidenţa stării de visceralitate a instanţei demiurgice, potenţată semantic în absolut, golul existenţial grefat, utopic, pe o exortaţie „tânguitoare”, în ebuliţie, marcată „de tensiunea dintre scris şi trăit”: „Acum, dacă număr figurile de stil,/ aflu că aproape/ nu e niciuna. Dar eu/ chiar văd acest peisaj, mierla e încă vie,/ pescăruşul e tot deasupra apei,/ eu sunt aici, respir pe un ţărm însorit,/ iar astăzi este duminică, 17 octombrie/ 2010. Şi, din cauza poemului, ştiu sigur/ că voi întârzia la cină” (*Proiect*).

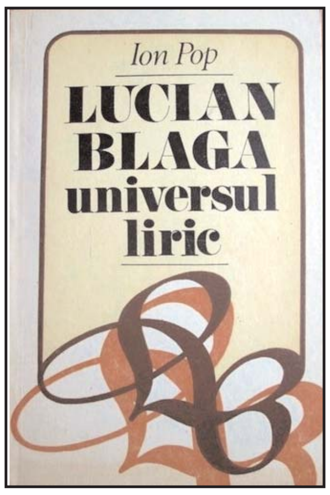
→

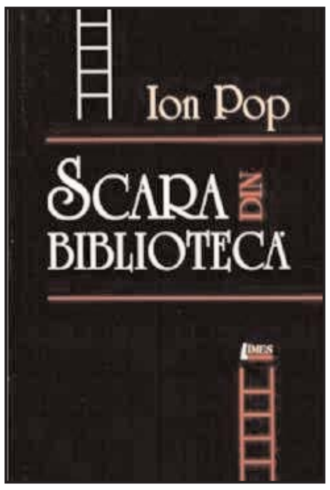
Seniori ai culturii

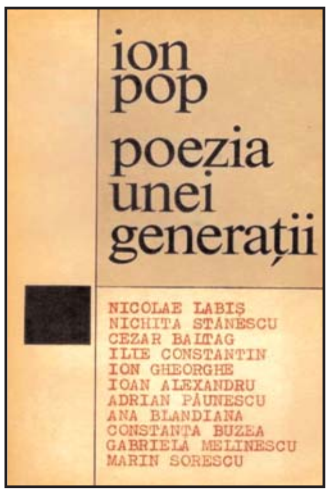
Surplusul de ficţiune identificabil în (trans)scrierea „arătărilor” biograficului, nuanţând imaginea metafizicului în raport cu celestul, probează orientarea creatorului către hristoitia eului poetic: „Mâna ta albă coborând spre umărul meu/ lasă o tandră umbră, – un mic nor/ oprit în dreptul/ soarelui ce-ţi sclipeşte în ochi.// Nu o mişca. Aş vrea să mai stau o clipă/ sub acel nor.// Aşa,/ nu prea sigur de mine, deşi ştiindu-mă ocrotit,/ cuprins de o ciudată duioşie./ Faţă de tine, faţă de mine./ Cu gândul la cei dintotdeauna/ cu mâini întinse şi cu ochi lăcrimând/ spre un Dumnezeu care,/ când există, când nu există” (*Cântec simplu*).

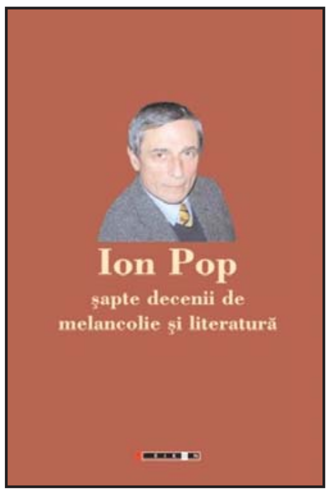
Riscând o interpretare producătoare de înţelesuri lingvistice extensive, putem spune că în polifonia vocii ingenue a personajului liric din volumul *Casa scărilor* depistăm, fără echivoc, în temeiul unei recuzite suprarealiste, rezonanţe neoclasice capabile să confere expresiilor o pulsaţie însufleţită, evident, pentru a introverti logosul: „Şi, iată, mă poticnesc chiar acum, nu mai ştiu/ cum să-mi continui poemul,/ mi s-au terminat/ figurile de stil, majusculele/ şi, oh, acea muzică, muzica,/ pe când năvăleşte de pretutindeni/ «Muzica! Muzica!»…// (…)/ Vers, verset printre viermi,/ rime şi râme,/ rumeguşuri, virgule de sânge,/ schelete de semne ale mirării –/ şi, poate, într-un mare Târziu,/ trezirea, un verde pur, verde pur,/ un foşnet, un scâncet,/ un murmur, o adiere,/ un cântec, măcar îngânat,/ de leagăn, sub soarele nou” (*Cravata lui Gellu Naum*). Cum se observă, verbul lui Ion Pop, distopic şi alegoric, transferă în armătura textului poetic efuziuni realist-magice ale căror modulaţii s-ar putea justifica prin dezvăluirea legitimă a subteranelor eului originar: „Da, în loc să-mi limpezesc vocea,/ în loc să mă înalţ în seninătate,/ tremuram scuturat de friguri şi fierbinţeli,/ mă usturau groaznic ochii, năvălea ceaţă,/ mă prăbuşeam într-un fel de hău, –/ alunecam, sub fulgere negre,/ pe treptele netede ale portativului.// …Şi, vai, am văzut atunci ţintuindu-mă,/ ca pe o insectă, strivindu-mă de vitralii,/ ascuţitul, necruţătorul/ deget al lui Bach./ (…)/ Dar în clipa asta/ am crezut că mi se arată/ chiar Îngerul Morţii sub acel chip/ descărnat, de gheaţă,/ cu bolta lui mică, scrisă, tăiată sub bolţi,/ înspăimântându-mă pentru totdeauna.// Şi n-am scăpat încă/ de-acel cutremur. Aici, la colţ,/ pedepsit să ascult/ doar vocile altora,/ doar Vocea, Vocea, Vocea,/ şi corul lin, cât de lin, ştergând/ orice durere şi suspinare.// Tărăgănez, amân,/ mai plâng uneori./ Poate că, totuşi,/ nu voi muri. Poate/ voi fi osândit/ la un fel de înviere” (*Degetul lui Bach*).

După cum vedem, năzuinţa poetului bulversat de „singurătate şi melancolii cronice, anacronice” (*După atâtea ocoluri*), nu pare a fi alta decât aceea de a „reînvia epopeea, marathonul verbal/ prin care, tot amânând punctul, vei întârzia/ şi moartea solului vestitor” (*Justificări*), fireşte, din perpetua necesitate existenţială de a (re)trăi ipostatic iluzia că poate „aşa se şi naşte,/ cum spuneam cândva într-un mic poem,/ o nouă nemărginire” (*73*). La Ion Pop actul poetic, revendicând simultan când aparenţe de realitate, când de ficţiune, devine expresia unei tendinţe daimonice, substituită, implicit, în fluxul unui himerism practicat fără experimente, totuşi, criptic în fantasme şi în meditaţii ideatice. Surprinzându-l în această postură, nu greşim dacă am avansa ideea că (re)amintirea este consecinţa exorcistică a unui catharsis care literalmente pune în balanţă exteriorizarea Eului personal cu iradierile retorice de comprehensiune a „Poeziei Pure” care – sugera George Călinescu – „trebuie să cadă din când în când într-o verbalitate pură pentru a se atrage atenţia asupra ritualităţii”.

Accentuarea importanţei recuperării timpului paradiziac şi a timpului pierdut, prin referinţe la o realitate perceptibilă, transfigurată, consubstanţială transcendenţei, este potenţată, cu ipostaze elegiace, rezumative, într-un lexic inventiv, cu efect hiperbolizant: „E destul de ciudat, –/ acum mă pregătesc şi eu să dispar/ ieri m-am împiedicat de pragul uşii, astăzi o vorbă/ mi s-a împleticit în gură,/ simt un fel de ceaţă-n urechi,/ ca să-mi găsesc uneori cuvântul,/ trebuie să mă uit în Dicţionar, –/ degeaba ascult/ zilnic câte-o sonată de Bach.// Un prieten mi-a spus că mâine/ de la ora cinci fix după-amiază/ nu va mai crede în Dumnezeu, –/ deocamdată adună, răbdător şi trist,/ ultimele argumente.// Eu nu prea am, bâjbâi şi voi muri/ prost, poate,/ cum eram pe când nu prea eram” (*Destul de ciudat*). Alteori, în rostirea lirică a lui Ion Pop, sporită nemijlocit în coerenţă şi persuasiune, îşi face simţită prezenţa euritmia obiectelor contemplate, intens mitologizate.

O caracteristică esenţială a poeziei lui Ion Pop este sugerată de ceea ce Matei Călinescu spunea despre poezia lui Edgar Allan Poe (vezi *Conceptul modern de poezie. De la romantism la avangardă,* Editura Paralela 45, Piteşti, 2009, p. 35): „Poezia nu exprimă, ci creează Frumuseţea”. Această „reprezentare a sufletului” (*Novalis*), este dobândită, la Ion Pop, prin estetizarea atât a amintirilor personale, cât şi a celor inspirate de memoria oglinzilor din Bibliotecă. Datorită acestui travaliu, reflecţiile autorului sunt transgresate într-un limbaj preponderent monologic, detaliu care, la nivelul timpului literar, demonstrează existenţa trucurilor imaginaţiei şi verva ludică de a interacţiona texistenţial cu lumea livrescă a cuvintelor: „Dar poate că acum doar scările sunt de vină,/ că mă trezesc cântând «tra-la-la»,/ că mă aud urlând «tra-la-la», –/ nici eu n-am crezut să-nvăţ a muri vreodată,/ n-am crezut că voi învăţa moartea/ coborând nişte banale scări,/ uzând de o foarte uzată metaforă,/ în ritm de poezie clasică” (*Acel refren*).

Neîndoielnic, poemul, ieşit din tiparele obişnuite, clocotind de incantaţii şi extaze, introduce intuitiv în „scena” pe care se revarsă raţional imaginile graţioase ale unui sine adaptat la mijloacele de expresie cu descendenţă postmodernistă, plăcerea textuării lumii. Concluzia: „Vreau să ştiu, pur şi simplu,/ (Doamne, iartă-mă!)/ dacă sunt cel care sunt” (*Sculptură pentru orb*); şi: „Mă voi risipi şi voi uita că m-am născut,/ cum nu ştiam nici că mă voi naşte./ (…)/ Dacă tot s-a întâmplat,/ e mai bine, totuşi, să spun că sunt,/ şi să aduc dovezi cât mai convingătoare.// De exemplu,/ spun a, b, c, d,/ spun a, e, i, o, u” (*De exemplu*).

În accepţie ionpopeană, scrisul reprezintă o reflectare a misterelor care întruchipează, „la capătul unui vers” (*Aştept*), metamorfozele lumii şi deopotrivă tăcerile Demiurgului, conferind logosului libertatea de a pune în relaţie spiritul personajului literar cu alter-ego-ul autorului însuşi: „Mă tem, însă, că toate-acestea/ nu-s, deocamdată, decât închipuire,/ şi de teama asta/ mi-e şi mai teamă” (*Temeri*).

Semn(al) de carte

Tudor Nedelcea, *Printre cărţi şi oameni,* vol. IX, Ed. Sitech, Craiova, 2023

Tudor Nedelcea şi-a construit o întreagă operă critică de percepere şi iluminare a fondului ideatic al scrierilor lui Mihai Eminescu, impunându-se ca unul dintre cei mai consecvenţi apărători ai poetului, în zilele noastre, faţă de o întreagă pleiadă de scriitori (?!) care, sub pretextul de a nu desluşi la autorul *Satirelor* o atitudine *politically correct,* îi neagă acestuia valoarea de poet naţional. Or, tocmai în această chestiune, angajamentul lui Tudor Nedelcea este semnificativ, el demonstrând reaua credinţă a acestora, veştejindu-le, cu argumente temeinice, opiniile formulate după ureche şi doar atât. Studiile lui Tudor Nedelcea au deplină probitate profesională şi sunt un model de analiză aprofundată a creaţiei eminesciene. (Constantin Cubleşan pe coperta a patra)

Ovidiu M. Curea, *Geometrii incerte,* Editura Neuma, Apahida, 2022

Mijloacele de exprimare literară ale lui Ovidiu M. Curea sunt variate, ca şi domeniile din care se inspiră. Scriitorul este o personalitate cu multe faţete. Formaţie sa este tehnică, de unde o anumită rigoare, chiar în zonele artistice de sensibilitate. Activitatea şi-a desfăşurat-o însă mai mult în domeniul diplomaţiei. (…)

Dar această proză, pe care o găsiţi chiar în volumul de faţă, este la rândul ei tentată de eseu şi, la finalul cărţii, ne aflăm chiar în faţa unor eseuri de literatură combinată cu antropologie culturală. Situările în genurile literare ale unui asemenea autor complex vor rămâne întotdeauna vagi şi mai ales puţin relevante faţă de substanţa operei, care este una de interes. Cititorul trebuie să abandoneze ambiţiile taxonomice, pentru a se bucura de un dialog inteligent, susţinut, plin de idei variate şi incitante cu un autor inteligent şi mobil. (Horia Gârbea, în „Varietate şi fineţe”, la finalul cărţii)

Florian Copcea, *Scurtă istorie a poeziei contemporane din Oltenia*, vol. I, Editura Hoffman Educaţional, Caracal, 2023

Acest prim volum din panorama „Scurtă istorie a poeziei contemporane din Oltenia” are în vedere 20 de poeţi, membri ai Filialei Craiova a Uniunii Scriitorilor din România, şi încă unul, transfrontalier, din Timoc, Mihailo Vasiljevic, pe considerentul, corect de altfel, că trebuie asimilaţi şi scriitorii de limbă română din sudul Dunării. Poeţii „olteni” comentaţi, în general sau avându-se în vedere câte una sau mai multe lucrări, sunt zece din Dolj (Mihaela Albu, Denisa Crăciun, Gheorghe Dănişor, Gela Enea, Mihai Firică, Ion Maria, Ion Munteanu, Constantin Pădure, Teodor Preda, Grigorie Toma), şapte din Mehedinţi (Emanuela Buşoi, Titu Dinuţ, Alexandru Drăghici, Nicolae Jinga, Viorel Mirea, Ileana Roman, Victor Rusu) şi trei din Gorj (Zoia Elena Deju, Lazăr Popescu, Spiridon Popescu). (Zenovie Cârlugea, în Prefaţa cărţii)

Urmuziana

Misteriosul doctor Ionescu-Buzău

Ducu GHEORGHIESCU

Lucru ştiut, la formarea oricărei personalităţi contribuie două mari elemente: experienţa şi moştenirea. Biografii se concentrează în general pe experienţă ca factor determinant al operei unui scriitor sau artist, moştenirea fiind deseori subapreciată.

Nu face excepţie nici cel mai cunoscut şi răscolitor argeşean, Demetru Dem. Demetrescu-Buzău, născut Dimitrie Ionescu-Buzău, cunoscut ca Urmuz, despre care s-a scris şi se scrie mult, a cărui operă a fost interpretată în fel şi chip (cel mai probabil cu mult dincolo de intenţiile originale ale autorului), dar despre ale cărui rădăcini – părinţii (şi rădăcinile lor – bunicii) ştim atât de puţine.

Rămân un mister copilăria şi tinereţea tatălui lui Urmuz, doctorul Dimitrie Ionescu-Buzău. Venit pe lume la 26 octombrie 1855 (dată unanim acceptată de biografi, dar fără a avea cunoştinţă de sursa primară a informaţiei), numele Ionescu-Buzău sau naşterea acestuia nu se regăsesc în documentele Serviciului Judeţean Buzău al Arhivelor Naţionale (informaţie din anul 2022, în urma solicitării dlui acad. Gheorghe Păun). Doctorul Ionescu-Buzău apare pentru prima oară în surse scrise în anul 1880, la 25 de ani de la naştere, când, prin decretul nr. 16014 din luna decembrie, este numit suplinitor la catedra de igienă a Seminarului din Curtea de Argeş (Gheorghe Marinescu, *Seminarul din Curtea de Argeş,* Tipografia Ziarului *Universul*, 1936). De asemenea, în bibliografia Bibliotecii Academiei Române, doctorul apare cu citarea tezei de doctorat susţinută în noiembrie 1880. Ulterior, după mutarea de la Curtea de Argeş la Bucureşti în anul 1889, ziarele abundă în date şi informaţii privind cariera şi activităţile doctorului Ionescu-Buzău, până la momentul decesului, în luna august 1907.

Alte două aspecte controversate din viaţa tatălui lui Urmuz, privind apartenenţa la masonerie şi şederea timp de un an la Paris, în perioada 1888-1889, au fost detaliate şi demontate în lucrarea „Praf de stele peste tot" din cadrul Simpozionului Internaţional Urmuz 140-100, desfăşurat la Curtea de Argeş în luna martie 2023.

Se naşte tot mai mult ideea că numele Ionescu-Buzău este un nume nou, schimbat la ceva vreme după naştere, din posibile motive politice, sociale sau mistice. Doctorul Ionescu-Buzău nu este străin de această practică, el fiind cel care i-a schimbat numele primului său copil, Urmuz, cel născut la Curtea de Argeş. Tot tatăl doctor este cel care simpatizează cu cauze sociale şi „moşteneşte" catedra de igienă de la Seminarul din Curtea de Argeş de la un cunoscut promotor al ideilor socialiste, doctorul Ioan Russel (cunoscut şi ca Nicolae Russel, născut Nikolai Sudzilovski, protagonist al scandalului religios de la Curtea de Argeş, din 1878, prilejuit de moartea dr Zubcu-Codreanu, scandal faţă de care ia atitudine şi Eminescu, în articole din *Timpul*).

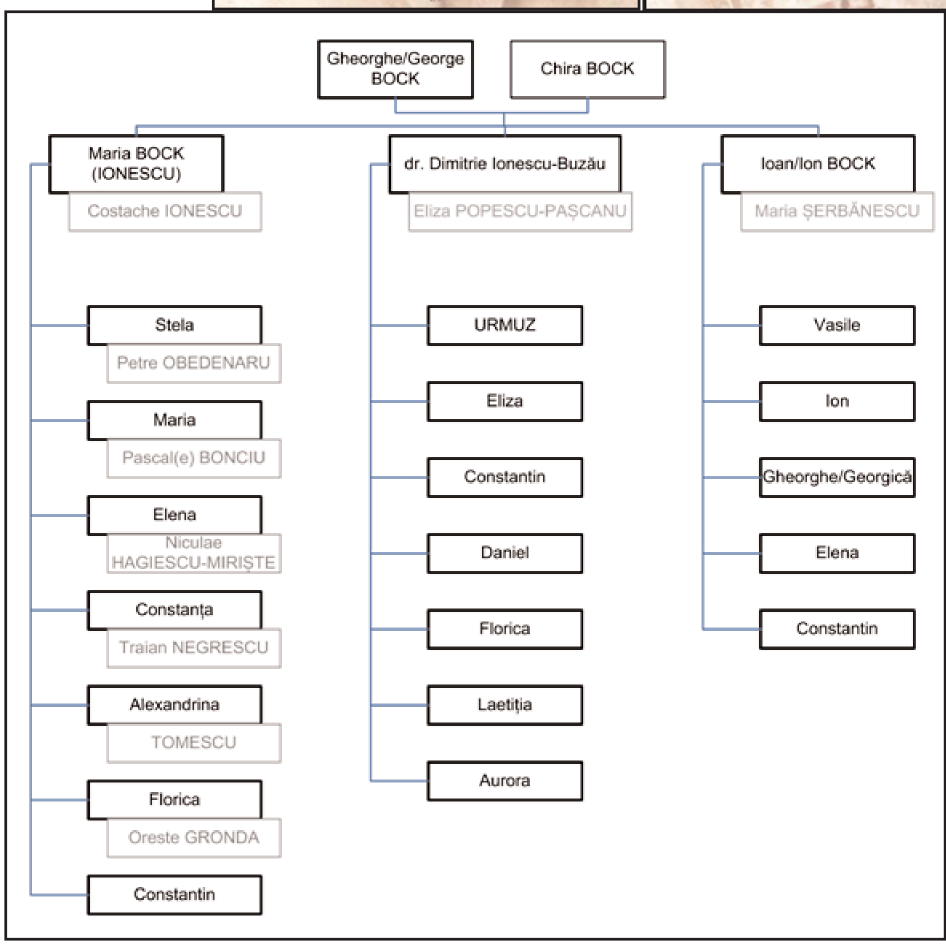
Presa sfârşitului de secol XIX şi începutului de secol XX, cel mai important mijloc de comunicare în masă şi la distanţă pentru perioada respectivă, a dezvoltat bune practici şi reguli stricte, deşi nescrise. Un astfel de element de presă, nelipsit din ziarele şi revistele vremii, îl reprezintă ferparul, anunţul mortuar. Produs al rudelor decedatului, uneori cu mici greşeli de tipar sau de formulare, acesta furnizează date importante privind genealogii şi familii. Astfel, formulările din anunţurile mortuare respectau ierarhii şi reguli clare, corelându-se numele cu poziţia din familie, mai exact, gradul de rudenie dintre răposat şi cei care făceau anunţul.

Căutările legate de numele misteriosului doctor Ionescu-Buzău au relevat un detaliu neremarcat şi nepomenit de nimeni până acum, faptul că *familia Ionescu-Buzău era o prezenţă permanentă în preajma unei anume familii Bock.*

Primul anunţ în care este menţionat numele doctorului este cel din nr. 3 al ziarului *Universul,* din 4 ianuarie 1902: „Nemângâiaţii Maria C. Ionescu, Stela Ionescu, Maria S. Pascal Bonciu cu copiii, Elena şi Niculae Hagiescu-Mirişte, Constanţa şi Traian Negrescu şi fiul, Alexandrina, Florica şi Constantin Ionescu, Chira şi George Bock, Elisa şi doctor D. Ionescu-Buzău cu copiii, Maria şi Ioan Bock cu copiii, au durerea

a anunţa rudelor, amicilor şi cunoscuţilor încetarea subită din viaţă a prea iubitului lor soţ, tată, socru, bunic, ginere, cumnat/ Costache Ionescu/ în vârstă de 58 ani/ decedat la 1 ianuarie 1902 orele 8 p.m. Şi vă roagă a lua parte la ceremonia religioasă care va avea loc azi Joi 3 Ianuarie, orele 2 p.m. la domiciliul defunctului str. Carol No. 20, de unde cortegiul va porni la cimitirul Şerban-Vodă. Nefăcându-se invitaţiuni speciale, rugăm a considera aceasta ca invitaţiune."

Un al doilea anunţ, cronologic, dar primul ca importanţă în construcţia argumentaţiei prezentei lucrări, este cel din 5 decembrie 1903, apărut în ziarul *Universul* nr. 334, pe care îl reproducem mai jos: „Întristaţii: D-nu Gheorghe Bock, d-na Maria Ionescu cu fiul, d-na şi d-nu dr. Ionescu-Buzău, cu copiii, d-na şi d-nu Ion Bock, cu copiii, Stela şi Petre Obedenaru, Pascaly şi Maria Bonciu cu copiii, Nicolae şi Elena Hagiescu-Mirişte cu fiica, Traian şi Constanţa Negrescu cu copiii, Ion şi Didina Tomescu, Constantin şi Florica Theodoru, au durerea de a anunţa pierderea prea iubitei lor soţie, mamă, soacră, bunică şi străbunică:/ Chira G. Bock/ în etate de 78 de ani/ încetată din viaţă în ziua de 2 Decembrie, şi vă roagă să bine-voiţi a asista la ceremonia funebră, care va avea loc la biserica Icoanei, la orele 2 d.a., în ziua de 4 Decembrie, de unde cortegiul va porni la cimitirul Şerban-Vodă (Belu). Aceasta va servi în loc de ori-ce invitaţie."

Corelând aceste două prime anunţuri cu alte câteva anunţuri mortuare ulterioare – Florica O. Gronda (ziarul *Universul* nr. 243 din 4 septembrie 1913), Mihaela Pop (eronat apărută în ziarul *Universul* nr. 162 din 13 iunie 1916 ca Mihalcea A. Popa), Maria C. Ionescu Ene (ziarul *Universul* nr. 3 din 4 ianuarie 1934) – precum şi argumentele menţionate anterior privind schimbarea numelui, devine extrem de plauzibilă ipoteza ca doctorul Ionescu-Buzău să se fi născut în familia Bock sau să fi fost adoptat de aceasta. Schimbarea de nume a intervenit înainte de 1880, din motive necunoscute, care vor fi, sperăm, elucidate pe măsura evoluţiei cercetărilor privind această speţă.

Cu elementele de mai sus am putut construi arborele genealogic al posibilei familii a tatălui lui Urmuz, familia Bock. Toate relaţiile din arborele genealogic se confirmă prin poziţiile şi gradele de rudenie specificate în ferpare. Numele Ionescu al Mariei Bock (soţia lui Costache) este doar o coincidenţă.

La scurt timp după descoperirile prezentate mai sus, planetele s-au aliniat (ajutate, cel mai probabil, de cel ce devenise „pulbere de stele" în 1923) şi am aflat despre o serie de fotografii vechi dintr-un album al inginerului chimist Gheorghe Bock (1899–1989, binecunoscut în comunitate ca Georgică, fost director al Fabricii de Explozivi de la Făgăraş), presupus văr cu Urmuz. Fotografiile, în marea lor majoritate ale familiei lui Ion Bock, includeau şi portretele (reproduse mai sus) lui Gheorghe şi Chira Bock, părinţii probabili ai dr Ionescu-Buzău, bunicii lui Urmuz. Sunt greu de trecut cu vederea asemănările dintre Mitică-Urmuz şi posibilii lui bunici, mai ales Chira Bock.

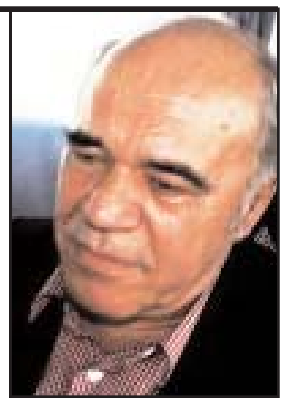
N-ar fi de mirare ca spiritul ce se pregătea să devină Urmuz, încă dinainte de a se naşte pământean, să îşi fi propus (prin tatăl lui) să se mai joace puţin cu minţile noastre, cei ce-aveam să fim şi suntem peste o sută şi ceva de ani.

Nota redacţiei: Din lucrarea Valeriu Nicolescu, Gheorghe Petcu, *Buzău – Râmnicu Sărat, Oameni de ieri, oameni de azi,* Vol. I, Editura Alpha MDN, Buzău, 1999 (pag. 281, 282): **Ionescu-Buzău, Dimitrie** (26 octombrie 1855 – august 1907), medic şi educator sanitar, s-a născut la Buzău. Orfan de tată, este nevoit să lucreze o vreme ca ucenic la un cojocar. Urmează apoi şcoala primară şi Seminarul Teologic din Buzău, după care îşi continuă studiile la Seminarul Central din Bucureşti. După ce absolvă Şcoala de medicină şi mică chirurgie, participă ca subchirurg la campania 1877/1878. După încheierea războiului, îşi susţine bacalaureatul, iar în 1880 absolvă Facultatea de medicină şi obţine doctoratul cu teza *Câteva consideraţiuni asupra hematocelului retro-uterin.*

Funcţionează un timp ca medic şi profesor la Seminarul din Curtea de Argeş, iar în anii 1888-1889 se specializează la Paris, în domeniul bolilor genito-urinare. Revenit în ţară va lucra ca profesor la Liceul Matei Basarab şi ca şef clinică, secţia oftalmologie, la Spitalul Colţea. Din 1891 este profesor de igienă şi medicină populară la Seminarul Central.

Autor a peste 14 studii, lucrări de igienă şi medicină populară (perioada 1886–1905), între care *Micul magazin de medicină populară* (Bucureşti, 3 vol. 1892 –1897), *Curs preparator de medicină generală* (1902 –1903), *Elemente de medicină introductivă* (1904–1905). Este tatăl scriitorului Urmuz.

Poet al ţării şi al sufletului ei

Florentin POPESCU

Sintagma din titlul de mai sus am preluat-o dintr-un articol pe care Ion Pillat îl publica în nr. 7/1943 al revistei *Gândirea.* Concluzia respectivă venea după o temeinică „citire“ a poeziei lui Vasile Voiculescu (până atunci publicase şapte volume de versuri, bine apreciate de către public şi de către critică, întreaga creaţie lirică a acestuia fiind încununată cu mai multe premii, între care şi cel „naţional“ pe anul 1941).

Experienţa celor şapte volume, era de părere Ion Pillat, „l-a dus pe V. Voiculescu la stăpânirea tot mai desăvârşită unei forme poetice personale şi la făurirea unui univers liric propriu, de o gravă şi tulburător de nouă rezonanţă interioară, fără echivalent în poezia noastră de ieri şi de azi“.

Evident, Ion Pillat se referea numai la o latură a personalităţii lui V. Voiculescu: aceea de poet. Dar multilateralitatea preocupărilor voiculesciene presupunea atunci (şi presupune şi azi) o mai largă şi totodată detaliată incursiune în opera scriitorului şi în biografia lui de medic, de publicist, de ins puternic şi profund angrenat în mai toate problemele vieţii sociale din lumea şi din vremea în care i-a fost dat să se ivească pe lume – de la practica medicinii şi până la conferinţele de la Radio, de la activitatea de medic pe frontul Primului Război Mondial şi până la crearea propriei opere literare şi relaţionarea cu colegii de scris. Etc. Etc.

„Sunt născut la ţară, ceea ce socotesc că e cel mai mare noroc din viaţa mea.“ Confesiunea aceasta o făcea V. Voiculescu la anii deplinei maturităţi, prin deceniul al patrulea al veacului trecut. Şi, adăugăm noi astăzi, acest „noroc“ de care vorbea poetul a stat în primul rând la baza celor mai multe din scrierile lui: poezie, proză, teatru.

V. Voiculescu face parte din categoria scriitorilor cu origini rurale, pe care nu numai că nu şi le-au ascuns, ci – prin toată moştenirea lor literară – le-au considerat un fel de nobleţe, spirituală şi nu numai, de vreme ce satul (cu toate bogăţiile lui constând în tradiţii, obiceiuri, dar şi într-o anume vigoare şi tristeţe) le-a pus o amprentă de neşters în biografia lor.

Medic de plasă prin mai multe locuri din ţară, V. Voiculescu a păstrat necontenit legăturile cu satul în care şi-a petrecut copilăria. Odată cu poezia inspirată de lumea rurală, V. Voiculescu ne-a mai dat şi una din primele cărţi de medicină naturistă, *Toate leacurile la îndemână,* care a cunoscut nu mai puţin de cinci ediţii, fiindcă se adresa unui larg cerc de cititori şi avea la bază experienţe şi cunoştinţe dobândite de autor pe teren, la adevărata lor sursă. În treacăt fie spus, medicul V. Voiculescu era şi un bun diagnostician. Se cunosc cazuri în care, vizitând un bolnav, intuia numaidecât formele şi cauzele durerilor pacientului, dureri pentru alinarea cărora prescria reţete pe bază de plante, indicând cu precizie de farmacist cantităţile de ingrediente pentru fiecare ceai sau altă licoare integral naturistă. Se poate spune că din acest punct de vedere medicul era în mare măsură un pionier practicant al medicinii pe bază de plante, disciplină ce avea să cunoască mai apoi, până în zilele noastre, o mare dezvoltare.

„Viaţa m-a azvârlit în mare şi trebuia să înot“, mai adăuga scriitorul în aceeaşi mărturisire făcută în faţa studenţilor teologi care doreau să ştie care au fost cauzele şi resorturile intime ce l-au determinat să scrie poezie religioasă şi să aducă în lirica românească un suflu cu totul nou, conferindu-i poetului aura de maestru în acest domeniu.

Şi, în adevăr, viaţa scriitorului – cel puţin până la încheierea primei conflagraţii mondiale (să ne amintim că a lucrat ca medic pe front, că s-a îmbolnăvit de tifos şi a refuzat lăsarea la vatră, pentru a-şi putea îngriji în continuare bolnavii într-un spital militar de la Bârlad), dar şi mai apoi, când, după o acoladă de doar câteva decenii, a fost victima nevinovată a dictaturii comuniste (care l-a aruncat în închisoare, iar după eliberarea din 1963 n-a mai trăit decât un singur an) – n-a fost deloc una uşoară, chiar dacă s-a aflat tot timpul în ceea ce numim azi câmpul muncii: ca medic, ca referent la Radio şi, fireşte, acasă, acolo unde, în singurătatea camerei lui de lucru, îşi îndeplinea menirea de scriitor, încredinţând hârtiei poezii, piese de teatru, proze, toate culminând cu acele minunate şi de neegalat *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară...*

„Când citea literatură? Când scria?“ Vasile Voiculescu nu şi-a abandonat niciodată meseria de medic, indiferent în ce împrejurări i-a fost dat s-o desfăşoare: fie consultant medical al revistei *Albina*, fie la Radio (unde conferenţia pe teme medicale), fie în dispensarul aflat în apropierea propriei locuinţe, pe drumul dintre Dâmboviţa şi Cotroceni, fie răspunzând la diverse solicitări individuale.

Peste ani, în 1971, Zaharia Stancu îl evoca în această ipostază şi se întreba: „Când citea literatură? Când scria?“ Întrebarea era cu atât mai justificată cu cât V. Voiculescu n-a abandonat niciodată chemarea destinului – acea de scriitor. În decursul a două decenii (1921-1939) a tipărit nu mai puţin de cinci volume de poezie: *Pârga, Poeme cu îngeri, Destin, Urcuş, Întrezăriri.* Şi toate i-au fost interpretate de critica şi istoria literară drept simbolice trepte în ascensiunea către o iniţiere în cele sfinte, ca o apropiere de Dumnezeu, prin isihasmul în care, după toate aparenţele, pare să fi fost un iniţiat.

Locul poetului în galeria marilor scriitori din perioada interbelică părea să fie definitiv fixat de vreme ce G. Călinescu era de părere că „Fără să caute culoarea, peisajul d-lui Voiculescu devine colorat prin chipul în care e văzut. E ceva aici din arta icoanei pe sticlă ardeleneşti, la care petele de culoare sunt materiale şi liniile configurative accidente ce se pot înlătura fără primejdia de a distruge zugrăveala. (...) Desigur, ca orice poet îndrăgostit de uneltele sale, poetul face uneori exerciţii suplimentare, ce înăbuşesc linia esenţială. Dar aceasta se întâmplă rar, şi apoi sunt în opera lui Voiculescu destule poeme pe temeiul cărora să-l putem socoti, fără să ne facem silinţă conştiinţei, unul dintre cei mai de seamă poeţi contemporani“, iar Ion Pillat, la rându-i, scria: „Ancorarea permanentă în misticism, în credinţă, în mit nu supără deloc, căci poetul – cam abstract şi câteodată puţin didactic în primele opere – a reuşit mai ales de la volumul *Poeme cu îngeri* încoace, prin arta sa de-a întrebuinţa imaginea şi comparaţia poetică, integrând-o muzical şi organic în însăşi substanţa versului, să ne dea cam în felul vizionar şi puternic al evocărilor din Biblie o realitate vie şi apropiată simţurilor noastre, şi totuşi transcendentală şi încărcată de taine infailibile. Poezia lui Voiculescu din acest punct de vedere este poezia cea mai interiorizată ce a avut-o vreodată literatura română.“

Citind opiniile autorizate ale celor doi autori, am putea trage concluzia că locul sigur şi de nezdruncinat pe care îl ocupă V. Voiculescu în lirica naţională se află în spaţiul, nu prea mult şi nici prea des populat, al poeziei mistico-religioase. Fireşte, dacă consideraţiile critice s-ar fi oprit aci şi tot ar fi fost de ajuns. Dar nu s-a întâmplat aşa.

Căile creaţiei şi ale literaturii sunt necunoscute şi noi, cei care o citim şi o iubim suntem luaţi uneori prin surprindere. Nici G. Călinescu şi nici Ion Pillat nu puteau întrezări ce se va întâmpla excepţional în destinul lui V. Voiculescu – poetul: apariţia postumă a *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de...*

O mare revelaţie: Sonetele. Nu altfel pot fi considerate sonetele, operă de mare originalitate şi virtuozitate. Apărute la un an după dispariţia fizică a autorului lor, aceste poeme au făcut senzaţie, impunând noi judecăţi asupra operei voiculesciene.

Aceste creaţii de senectute au provocat la discuţii mulţi comentatori, cu opinii diferite, de la Rodica Palade (care le considera „un concentrat roman de dragoste în care se recunosc motivele erotice ale Renaşterii italiene: doamna brună şi bărbatul blond, ca şi triunghiul pasional – doi bărbaţi şi o femeie, în care androginul e un simbol mult vehiculat în literatura romantică“) şi până la Ion Oarcăsu (care distingea în ele trei straturi: *erotic, metafizic* şi al *senectuţii*) şi Roxana Sorescu. Aceasta, la rându-i, semnala în sonete trei straturi poetice: cel *uman* (al anecdotei biografice), cel *simbolic* (al reacţiilor afective şi intelectuale ale creatorului faţă de obiectul creaţiei) şi cel al *cunoaşterii metafizice* (al iniţierii în formele de comunicare cu universul).

Oricum ar fi interpretate şi din orice unghi ar fi privite, sonetele rămân o culme a creaţiei acestui poet şi totodată un moment de referinţă în lirica românească. Farmecul indicibil pe care-l produc la lectură rămâne dincolo de orice îndoială.

O mare surpriză: Povestirile. Conţinând în cea mai mare parte a lor elemente şi motive din mitologia populară, dar şi construcţii imaginare ale autorului, de negăsit prin alte locuri (nici în folclor şi nici în creaţiile aşa-zis culte), povestirile fantastice scrise de Vasile Voiculescu reprezintă încă o dovadă a talentului şi a celorlalte virtuţi scriitoriceşti ale acestui mare scriitor. Ele îl aşază pe prozator în imediata vecinătate a lui Gala Galaction şi a lui Mircea Eliade, văzuţi ca autori reprezentativi în proza fantastică de la noi.

Desigur, citite şi judecate una câte una, bucată cu bucată, aceste proze pot trimite numaidecât cu gândul fie la motive populare, mitologice, fie la o anecdotică de sorginte ţărănească, fie la întâmplări atestate istoric care au permis/permit unele naraţiuni pe teme şi cu subiecte imaginare. Autorul nostru le-a dat, însă, o anume simbolistică, transfigurându-le în pagini seducătoare.

Cucerit de farmecul insolit al acestor povestiri, cititorului nu-i rămâne decât să subscrie la aprecierile lui Nicolae Munteanu, empatia cu criticul impunându-se aproape de la sine: „Diversitatea subiectelor fiind deconcertantă, numitorul lor comun este aspectul neobişnuit şi incredibil, indiferent dacă faptele aparţin imaginaţiei populare primite sau unor zvonuri banale ale civilizaţiei moderne: un vânător e salvat de la moarte, într-o iarnă, de câinii săi care se culcă peste el şi mor îngheţaţi; un solomonar bătrân vorbeşte cu lupii; o vrăjitoare dezvoltă puteri diavoleşti. Câteva povestiri pot fi curate basme (*Lostriţa*). Dar nu fantasticul propriu-zis se cuvine remarcat, ci, mereu, capacitatea inventivă. V. Voiculescu redescoperă stilul naiv şi captivant al unei literaturi interesante în primul rând sub raportul anecdotic, al capriciului. Eresurile, practicile magiei şi celelalte forme ale imaginaţiei populare nu reprezintă, în sine, elemente caracteristice, ca la alţi autori, unde, prin ele, ni se sugerează existenţa unui alt sistem de gândire sau al unei realităţi materiale. V. Voiculescu nu e un teoretician, ci un călător de aventură şi, oricând, subiectul imediat farmecă la el mai puternic decât sâmburele filosofic, naraţiunea, decât teza pe care o ilustrează.“

La judecata posterităţii. La 140 de ani de la naştere (care se vor împlini în 2024) şi 60 de la trecerea scriitorului în eternitate (care s-au împlinit în acest an la 26 aprilie), V. Voiculescu se bucură, dacă se poate spune aşa, de posteritatea pe care o merita: scrierile i-au fost şi îi sunt în continuare editate în tiraje care se epuizează cu repeziciune, criticii şi istoricii literari sunt unanimi în a-i aprecia cum se cuvine opera. În satul lui natal, Pârscov (jud. Buzău), autorităţile locale au reconstruit casa în care scriitorul a văzut pentru prima oară lumina zilei.

Nu sunt puţini nici absolvenţii de facultate şi aspiranţii la doctorate care îşi aleg subiecte din opera lui.

Ca iubitori de literatură bună, îi citim poeziile şi prozele şi ne îmbogăţim spiritual şi sufleteşte, mergem cu el mai departe.

Cărţi şi autori

Mişcarea albatrosistă. Ambianţă şi reprezentanţi

Marin IANCU

Printre fenomenele de relativă criză apărute în diferitele etape ale evoluţiei literaturii române, perioada dintre anii 1938 şi 1944 şi prelungită în anumite forme până aproape de 1947 este echivalată cu anii de tinereţe iconoclastă a unui grup dinamic de scriitori cu vârste cuprinse între 17 şi 22 de ani, avându-l în frunte pe Geo Dumitrescu, un „Laforgue valah, însă copil în spirit al secolului XX", după cum în fantezismul său acidulat acesta îi apărea lui Dinu Pillat. Mărturisind o atitudine antiestetizantă, de protest la adresa facilităţilor în artă, dincolo de orice subiectivităţi şi orgolii deşarte, exponenţii acestei generaţii cu adevărat explozive se definesc printr-un teribilism tradus în plan estetic în forma unui continuu exerciţiu al contestaţiei şi al polemicii expresive, nevoia de aventură fiind vizibilă în toate gesturile şi manifestările lor intens teatrale şi exuberante. În afara unei situări evidente în continuitatea poeziei interbelice, literatura română în evoluţia sa de după 1944 se va plasa în bună parte sub semnul acestei aşa-zise „generaţii a războiului" (1), a cărei experienţă romantică şi sângeroasă amestecă, după cum remarca şi Vladimir Streinu, „poezia şi proza, nu numai formal, dar şi ca spirit". Nu e vorba doar de o perioadă supusă unor restructurări estetice, cât şi de o atmosferă în interiorul căreia, dată fiind convergenţa de idei şi existenţa unei stări de emulaţie, creaţia poetică a grupului albatrosist va aduce în timp o anumită „democratizare" a limbajului liric. Dincolo de aspectele proprii unor biografii nebulos-boeme, aceşti tineri scriitori impresionau, înainte de toate, prin natura lor imprevizibilă şi, cu deosebire, printr-un anume mod tranşant de a acţiona, fără să se încurce în tot felul de formalisme. În măsură să investească energie şi inteligenţă în tot ceea ce întreprind, scriitori ca Dimitrie Stelaru, Geo Dumitrescu, Ben Corlaciu, Ion Caraion, Sergiu Filerot, Ovidiu Râureanu, Miron Radu Paraschivescu, Ştefan Popescu, Tib. Tretinescu, Virgil Ierunca, Marin Preda, Marin Sârbulescu, Elena Diaconu, Iulian Petrescu, Şt. Aug. Doinaş, Al. Cerna-Rădulescu, Mihnea Gheorghiu ş.a. se manifestau deja ca indivizi cu personalitate, ale căror manifestări literare devin treptat tot mai relevante prin gestica spirituală, fermă şi dezinhibată, servită în genere de o inteligenţă sclipitoare şi de o tranşantă atitudine de frondă şi ironie.

Nonconformismul structural al poeţilor aparţinând „grupării albatrosiste" exprimă aceeaşi notă de teatralitate şi de revoltă împotriva lumii şi a propriei condiţii cu a unui anumit retorism al mizeriei şi al condiţiei umane, identificate în formele proprii unei îndrăzneli asociative moştenite de la avangardişti şi „exersate tot mai evident într-o zonă de interferenţă dintre bacovianism şi îndrăzneaţa «potrivire» argheziană a cuvintelor" (Ion Pop). De la poezia fantezist-selenară a lui Dimitrie Stelaru se trece la lirismul lucid şi maliţios al lui Geo Dumitrescu şi, în aceeaşi măsură, posibil de recunoscut în universul poetic tragic şi brutal, ca un ţipăt existenţial, al lui Ion Caraion, Ben Corlaciu şi Const. Tonegaru, poate „cel mai dotat dintre toţi, de o bogăţie de sugestii şi de o amplă viziune din ce în ce mai organizată". (2) Prin poemele incendiare de tipul celor semnate, printre alţii, de Geo Dumitrescu (*Libertatea de a trage cu puşca, Ford*), Sergiu Filerot (*Om, Scamator XX, Sârmă ghimpată, Marionete*) sau Ben Corlaciu (*Pelerinul serilor, Robot*), Elena Diaconu (*Fragment*), Ştefan Popescu (*Înfăţişare*), Constant Tonegaru (*Grădina publică*) şi Ion Caraion (*Antreul poemului*), se reface imaginea unei originale „poetici a strigătului". (3) Cochetând cu teribilismul specific avangardist, ale cărui elucubraţii şi extravaganţe imagistice le resping totuşi din capul locului, tinerii scriitori de pe lângă viitoarea revistă *Albatros* proiectează imaginea omenească a celor care le-au produs. În căutarea unei identităţi pe care nu i-o putea oferi doar simpla adeziune la o anumită ideologie, grupul se omogenizează treptat, locul cel mai fecund al constituirii acestuia reprezentându-l, în acest sens, mediul spiritual dominat de cultul prieteniei şi al creaţiei din jurul revistei *Albatros* şi, cu deosebire, al lui Geo Dumitrescu, omul temperamentului, un publicist activ şi fără inhibiţii, care, fără să încalce norma unei superioare demnităţi a spiritului, se va sprijini în permanenţă pe caracterul de elementaritate şi de oportunitate al iniţiativelor sale. O figură de „Robespierre vindicativ" sau de „instanţă inchizitorială neliniştitoare", un reper de moralitate şi, în egală măsură, un ironic, Geo Dumitrescu este mai presus de toate „mentorul", liderul de drept al grupului, pe care, în ciuda tinereţii sale, toţi ceilalţi tineri aspiranţi la gloria literară se puteau sprijini cu încredere. Inflexibil şi imperturbabil, „privit ca o personalitate cu multiple posibilităţi de a valorifica rezervele de energie şi de a implica tinerii din jurul său", Geo Dumitrescu devine dintr-o dată animatorul literar al grupului. (4)

Filolog de formaţie, Geo Dumitrescu este un spirit cultivat, cu o nesfârşită vervă în conversaţie, mereu orientat spre o cunoaştere totală, cu observaţii acute şi cu predispoziţii spre asocieri dintre cele mai îndrăzneţe, polemic, dar cordial şi lipsit de agresivităţi. Aflat într-o permanentă stare de nelinişte, cu „ochii săi rotunzi, inteligenţi şi curioşi", care se mişcă neîncetat într-o mereu lacomă şi totală cunoaştere, Geo Dumitrescu a debutat în primul an al studenţiei (1939-1940) în revista *Cadran*, nr. 4, 15 decembrie 1939, cu poemul *Cântec,* semnând Vladimir Ierunca, pseudonim pe care ulterior îl va prelua pentru totdeauna Virgil Ierunca (Virgil Untaru). (5) Ignorând şi persiflând poetica tradiţională, devenită de-acum un simplu clişeu, Felix Anadam (cum semna prin 1941) protestează la adresa facilităţii în artă, atacând poezia momentului, considerată de el drept „creaţie a unor spirite oţioase şi superficiale". (6) Privită dintr-o astfel de perspectivă, direcţia polemică a grupării de pe lângă Geo Dumitrescu ar putea fi definită, în ciuda perioadei restrânse de evoluţie, ca una dintre cele mai spontane şi mai vehement critice manifestări literare cu caracter revendicativ de mare impact, cu asemănări de substanţă, prin mijloacele de manifestare şi, în egală măsură, prin forma de spirit, cu toate căutările febrile ale lui Eugen Ionescu din *Nu* sau cu demersul polemic al lui Emil Cioran din *Schimbarea la faţă a României,* exceptând, desigur, viziunea metafizică şi existenţială a eseistului.

Din 1941, începând cu luna februarie, „albatrosiştii" se întâlneau şi discutau în micul birou de lângă atelierul Tiparului Universitar din strada Elie Radu nr. 6, proprietatea fraţilor Dumitru şi Nicolae Bagdasar, o tipografie mai degrabă mică decât mijlocie, răsărită prin 1935 într-un subsol în formă de L al unei clădiri vechi cu vreo două etaje, care, după o descriere a lui Sergiu Filerot, avea, „cam în coastă şi cam în spinare, la propriu şi la figurat, sediul central al legionarilor, Casa Verde, de pe strada Gutenberg nr. 3". (7) În 1941 (10 martie), Geo Dumitrescu, împreună cu Elena Diaconu, poetă, Florin Lucescu, poet şi critic de artă, Dinu Pillat, prozator şi secretar tehnic de redacţie, Ovidiu Râureanu, poet, Marin Sârbulescu, poet şi publicist, Al. Cerna-Rădulescu, poet şi publicist, Mihnea Gheorghiu, traducător, poet şi eseist, Tiberiu Tretinescu, poet şi prozator, pun la cale tipărirea unei reviste „bilunare pentru literatură", atrăgând în jurul ei o parte dintre „condeiele tinere inconformiste care începeau să se afirme pe fundalul unui peisaj amorf şi perimat". Cu titlul propus de Geo Dumitrescu, revista *Albatros* era elegantă, „cu o faţă frumoasă", „pe hârtie velină", o parte dintre cele 500 de exemplare apărând chiar pe hârtie velină roz, „titlul roşu, un roşu şi negru suprapus". Cuvântul de recomandare a fost solicitat entuziastului şi mereu răzvrătitului scriitor Mircea Streinul: „Drum bun, prieteni! Revista să fie după chip şi asemănare, tânără şi generoasă." (*Albatros,* I, 1941, nr. 1 din 10 martie, p. 1) „Titlul revistei, simbol al poeziei ce-şi urmează destinul împotriva tuturor vitregiei vremurilor şi a oamenilor, ţine loc de obişnuitul manifest", notează Raul Teodorescu doar după patru numere ale *Albatrosului.* „Ceea ce năzuim însă, continuă Raul Teodorescu, este să realizăm în jurul acestei reviste un mediu spiritual, de gust sănătos şi de idei fertile şi o atmosferă prielnică efervescenţei artistice." (8) Este vizibilă, în acest context, orientarea grupului *Albatros* spre o poezie modernă, cu accente insolite, în descendenţa lui Baudelaire, al cărui portret este postat pe prima pagină a revistei, alături de versurile din ultima strofă a binecunoscutului poem de inspiraţie romantică *Albatros*, metaforă a destinului zbuciumat al poetului neînţeles de mulţime, în semn de solidaritate cu mesajul scriitorului francez.

Cu sediul în micul birou al Tiparului Universitar, unde, între timp, s-au mai tipărit câteva dintre cele mai importante cărţi, traduceri de filosofie şi reviste ştiinţifice de ţinută, oficial, redacţia şi administraţia publicaţiei erau însă în Bucureşti, II, Calea Griviţei 257, locuinţa lui Geo Dumitrescu, adresă indicată şi în caseta tehnică din ultima pagină, locul pe care Marin Preda îl evocă în contextul primelor sale întâlniri cu poetul şi animatorul revistei. (9) În bună parte, discuţiile membrilor colectivului redacţional se desfăşurau în locuri dintre cele mai diferite, pe culoarele Facultăţii de Litere, în Cişmigiu şi, nu de puţine ori, într-o cameră improvizată în stil boem de la subsolul berăriei Gambrinus („Belvedere, colţ cu Brezoianu"), la Café de la Paix sau în odaia din fund a unei dughenebodegi din preajma tipografiei, cu deosebire în „bodega Albatros", într-o stare de boemă calificată. După cum este înscris pe frontispiciul numărului apărut la 10 martie 1941, grupul redacţional al primului număr al revistei era format din Ben Corlaciu, Al. Cerna-Rădulescu, Elena Diaconu, Geo Dumitrescu, Florin Lucescu, Dinu Pillat, Ovidiu Râureanu, Marin Sârbulescu, Tiberiu Tretinescu şi Virgil Untaru. Cu o anumită orientare de stânga, chiar dacă nu au aderat vreodată în mod direct la vreo ideologie politică, prin spiritul lor poetic iconoclast şi anarhic, membrii grupului *Albatros* au stârnit nemulţumirea şi indignarea autorităţilor şi a celor de la *Chemarea Vremii*, notele ironice ale „Insectar"-ului lui Geo Dumitrescu şi ripostele curajoase ale acestuia de la rubrica „Relief" duceau ferm spre o atmosferă încordată a momentului şi, implicit, spre un viitor perfect previzibil al *Albatros*-ului. Numărul 7 din 15 iunie 1941 a fost ultimul care a mai apărut din *Albatros*. A avut 8 pagini cu un bogat cuprins. Dintre semnatari, cu versuri, eseuri, pagini de jurnal, reţinem în mod special numele lui Raul Teodorescu, Felix Anadam, Tib. Tretinescu, Marin Sârbulescu, Iulian Petrescu, Miron Radu Paraschivescu, Dimitrie Stelaru, Dinu Pillat şi Florin Lucescu. După o vacanţă de vară, începând cu 15 iunie revista *Albatros* îşi întrerupe apariţia până în toamnă. (10)

→

Poveste lungă şi urâtă

Rodica LĂZĂRESCU

Cazul Şuşman cu siguranţă nu e singura controversă avându-i protagonişti pe cei care „luau de la bogaţi şi împărţeau săracilor” ori pe aceia care s-au opus instaurării comunismului refugiindu-se în munţi, în aşteptarea americanilor eliberatori. Deşi nu sunt istoric, pot aminti „cazul” aşa-zisului haiduc Radu lui Anghel (1827-1866), din Moşteni-Greci, un sătuc pierdut printre dealurile de la îmbinarea judeţelor Argeş şi Dâmboviţa. „Cunoscut de toată lumea ca tâlhar pe vremea aceea”, a intrat în legendă drept „Radu mamii”, fiind şi azi cântat cu succes pe la nunţi şi şuşanele. Ba chiar „câmpulungenii s-au şi grăbit să-i ridice un monument, cel dintâi monument al unui tâlhar din ţara noastră”, după cum scria un localnic, prin secolul trecut, în memoriile sale. (*Popa Ionel, un Anton Pann argeşean,* în *Pro Saeculum*, an IX, nr. 1-2, ian.-martie 2010, pp. 76-78.)

Nu ştiu dacă faptele de vitejie ale lui Teodor Şuşman sunt proslăvite în balade (ticăloşiile sunt păstrate în memoria unui text, reprodus în volumul aici în discuţie, despre hoţiile şi crimele lui „Şuşman cel rău”), aflu însă din recenta apariţie editorială (reeditare) asumată de poetul Teofil Răchiţeanu şi preotul Teodor Boc, *„Curtea de Justiţie” de la Răchiţele. În dezbatere „Cazul Şuşman”* (Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2023), că şi fostului primar, refugiat în munţi în aşteptarea alungării comuniştilor şi cu speranţa recuperării averilor, i s-a ridicat o troiţă la Răchiţele, lângă care a fost comemorat la împlinirea a 70 de ani de la moarte, deşi – comentează poetul – o vorbă din partea locului zice că „niciodată din câine nu faci clisă” [slănină].

În dezbaterea „cazului Şuşman” se „înfruntă” două entităţi, fiecare cu „adevărul” ei, fiecare cu susţinătorii ei – una fiind istoricul, prin definiţie (cel puţin teoretic!) imparţial, obiectiv, detaşat afectiv, alta, colectivă, cei direct implicaţi în evenimente şi urmaşii acestora. Purtătorul de drapel al colectivităţii ultragiate în tradiţiile, credinţele şi obiceiurile ei este poetul Teofil Răchiţeanu, fiul lui Petrea lui Indrei, pe numele de stare civilă Purcel Petru, unul dintre cei trei răchiţeni ucişi cu „exces de cruzime” de Şuşman. Poetului i se alătură preotul Teodor Boc, nepot al rivalului lui Şuşman la funcţia de primar, Suciu Paşcu (Paşcu Bonţii).

Controversatul „caz Şuşman” s-a acutizat în 2002, după ce doi istorici clujeni, Cosmin Budeancă şi Cornel Jurju, ajutaţi în documentare de soţia unui fost „partizan”, Lucreţia Jurj, ea însăşi membră a grupului lui Şuşman, au publicat volumul *Suferinţa nu se dă la fraţi* (Editura Dacia), în care – susţine Teofil Răchiţeanu – mărturiile unor localnici din Răchiţele au fost fie prezentate trunchiat, fie (cazul poetului) „nu au fost luate în considerare”, „ceea ce dovedeşte intenţia clară de a scrie o carte în favoarea lui Şuşman, nu a adevărului”. Cât despre mărturiile/relatările Lucreţiei Jurj, acestea trec sub tăcere tot ce l-ar fi putut incrimina pe Şuşman.

Confruntarea celor două poziţii/tabere se prelungeşte în presă, uneori cu poticneli (*Observator cultural* îi refuză lui Teofil Răchiţeanu dreptul la replică), chiar cu atacuri la persoană (poetul e acuzat a fi fost „un răsfăţat al regimului comunist”), „vânătorii de securişti” de la CICCR recuperează şi restituie familiei, în 2010,

rămăşiţele pământeşti ale lui Teodor Şuşman, fostul primar liberal al sătucului în care, după vreo 15 ani de la moartea lui, se va naşte premierul pedist (în funcţie la acel moment) al României. Găsind prilejul de a-l ataca pe Emil Boc, în discuţie intră şi ţărănistul Octav Bjoza, pe vremea aceea preşedintele AFDPR, disputele politice găsindu-şi tot mai uşor loc într-o înfruntare ce ar fi trebuit să rămână strict în limitele obiectivităţii şi adevărului istoric. După cum observa în 2010 în *Gazeta de Cluj* Tudor Sălăgean, „cazul Şuşman nu este atât o controversă academică, cât o dispută care continuă să divizeze o comunitate şi să stârnească patimi” (p. 164). Probabil de aceea subiectul s-a putut muta şi în ficţiune (a se vedea romanul lui Viorel Cacovean, *Învinşii,* Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2010)!

Nu moartea în sine a celor trei indignează comunitatea de moţi (izolată în creierii munţilor, prea puţin preocupată de schimbarea regimului, când aveau de hrănit şi îmbrăcat, fiecare familie, o droaie de copii, iar sărăcia era aceeaşi, şi înainte şi după, fără culoare politică), ci modul în care a fost executată: „Dacă le-ar fi tras un glonţ în cap sau în inimă, moartea lor ar fi fost una normală…” Numai că oamenii au fost supuşi unui supliciu greu de imaginat (lui Paşcu Bontii, „Şuşman, cu un briceag, i-a crestat, pe viu, corpul în mai multe locuri, i-a făcut «buzunare», tot pe viu, în piele, în care i-a turnat sare, i-a tăiat, tot pe viu, nasul şi urechile” ş.a.m.d.).

Însă ceea ce nu pot ierta urmaşii – rude sau numai consăteni – este faptul că aşa-zişii partizani nu s-au ostenit să le sape victimelor un mormânt, „ca la orice creştin”. Nici până în ziua de azi osemintele lui Petru Purcel şi ale lui Suciu Paşcu, aruncate în grota de la „Citera cu colac”, nu au fost recuperate, cu toate eforturile făcute de familii, cărora autorităţile „în drept să o facă” le-au refuzat orice ajutor, „invocând tot felul de neputinţe”, aceleaşi autorităţi care, menţionează Teofil Răchiţeanu, „au avut bani pentru a finanţa recuperarea osemintelor călăului Şuşman”.

Trecut de 80 de ani, *poetul Munţilor de Apus,* feciorul cel mare al lui Petrea lui Indrei şi al Minei, care nu i-a „îngăduit” să „facă proces contra lor” („di ce să să moşcolească [murdărească] cu ce-o fost a li Şuşman?”), mai face o ultimă încercare de a impune adevărul despre moartea Tatălui său şi de a face ştiută drama Mamei rămase văduvă la 33 de ani, cu grija a zece copii, bătută, torturată, hăituită, umilită, păstrându-şi totuşi demnitatea de om. („Aşé mi-o fost mie viaţa – o suferinţă care nu să mai gâta.”) Reeditează volumul *Cazul Şuşman în judecata răchiţenilor,* „de data aceasta, într-un tiraj cât de cât mulţumitor”, cu nesmintita convingere că până la urmă se va afla adevărul. Măcar atât… cât despre dreptate…

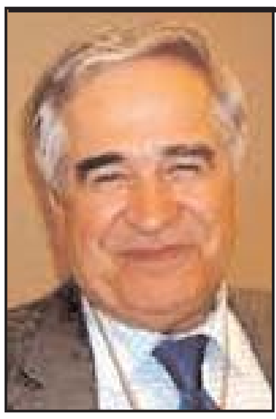
În octombrie 1941, reîntorşi din vacanţă, „albatrosiştii” erau pregătiţi să dea tiparului nr. 8 (sau poate 8-10) al revistei. Dar nu s-a mai putut. Cenzura Presei publicase între timp o listă de publicaţii interzise „pentru inactivitate”, pe această listă fiind inclus şi *Albatros*. De reţinut că acest nr. 8 era dedicat, în bună parte, lui G. Călinescu şi monumentalei sale opere care abia apăruse pe la începutul lunii septembrie: *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (în 948 de pagini, format 32 x 24 cm). Având la îndemână chiar şpalturile *Albatros*-ului interzis, am reţinut cu deosebire un articol cât o pagină de revistă (4 coloane) intitulat *Pro-Călinescu*; o rubrică în chenar *Documente Pro-Călinescu,* conţinând extrase din texte mai vechi semnate de Perpessicius, G. Ibrăileanu, I. Petrovici, P. Constantinescu, Paul Zarifopol, precum şi două citate din articole recente ale lui E. Lovinescu şi Şerban Cioculescu. Din restul materialelor acestui număr neapărut, mai amintim o casetă despre E. Lovinescu la aniversare, poezia *Balerina* de Dimitrie Stelaru, un *Carnet teatral,* un *Carnet francez*, poeme de Mihnea Gheorghiu şi Alexandru Balaci.

Suprimarea revistei *Albatros* nu a însemnat şi „moartea avânturilor” tinerilor scriitori. În octombrie 1941, se tipăreşte placheta de poeme *Aritmetică* de Felix Anadam, după opinia lui Lucian Raicu, un pseudonim fără vreo semnificaţie specială, sugerat probabil de cursul despre *Cărţile populare* al lui Nicolae Cartojan. (11) Era debutul lui Geo Dumitrescu, dar şi menţinerea în actualitate a titlului revistei suprimate, pe coperta plachetei, în desenul autorului, fiind notat cu litere mari ALBATROS, iar pe ultima pagină a plachetei de 40 pagini scria: „S-a tipărit acest volum din colecţia ALBATROS…” În plus, în primăvara 1942, se încheagă ideea înlocuirii revistei suprimate cu nişte plachete care să apară în „Colecţia Albatros”. Prima dintre acestea a purtat titlul *Sârmă ghimpată,* un volum colectiv, incluzând, printre altele, poeme semnare de Felix Anadam (Geo Dumitrescu), Elena Diaconu, Sergiu Filerot, Miron Radu Paraschivescu, Iulian Petrescu, Ştefan Popescu, Ovidiu Râureanu şi Tiberiu Tretinescu. Prezentat la Cenzura Militară a Presei pentru a obţine „bun de imprimat”, manuscrisul plachetei alcătuite de Geo Dumitrescu a fost restituit cu ştampila „CENZURAT” şi cu adaosul scris de mână: „Nu se poate imprima”. Apărută la 1 noiembrie 1942, ca ultima realizare colectivă a grupului albatrosist, revista lunară pentru literatură *Gândul nostru*, anul I, seria II, nr. 1 (număr unic), va fi imediat suprimată printr-un comunicat special, momentul rămânând o altă imagine mai matură a activităţii şi orientării unor spirite de formaţie liberă, capabile de a configura „biografia sufletească” a acestui grup literar, interesant, în ultimă instanţă, prin omogenitatea, stăruinţa şi forţa de a institui o nouă etapă în evoluţia poeziei româneşti.

Note şi observaţii

1. Emil Manu, *Generaţia războiului,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1978.
2. Vezi P. Constantinescu, *Scrieri,* 2. Ediţie îngrijită de Constanţa Constantinescu, cu o prefaţă de Aurel Felea, 1967, p. 316.
3. Vezi, în acest sens, Emil Manu, *Reviste româneşti de poezie,* Editura Academiei, 1972; *Eseu despre generaţia războiului,* ed. cit.; Dimitrie Stelaru, monografie, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1984.
4. Iulian Boldea, *Generaţia războiului,* în *Istoria didactică a poeziei româneşti,* Braşov, Editura Aula, 2005, p. 439; Ion Pop, *Poezia unei generaţii,* Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 43.
5. Student la Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti, devenit unul dintre animatorii revistei *Albatros,* Virgil Untaru va obţine pseudonimul de Ierunca la berăria Gambrinus, pe două halbe, din partea lui Geo Dumitrescu, care semnase anterior Vladimir Ierunca. Târgul odată încheiat, criticul, jurnalistul, eseistul şi poetul de mai târziu nu-şi va mai căuta alt pseudonim.
6. Petru Vintilă, Convorbire realizată de Petre Novac Dolângă, în revista *Orizont,* anul 26, nr. 50 (407), 12 decembrie 1975, p. 7. Vezi, de asemenea, Daniel Cristea Enache, *Cvadratura Cercului Literar* (I), în *Adevărul literar şi artistic*, 15 octombrie 2004, p. 5.
7. Sergiu Filerot, *Reîntâlniri,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1985, p. 131.
8. Raul Teodorescu, *Precizări programatice la al cincilea număr,* în *Albatros*, I, 1941, nr. 5-6, 10-15 mai, p. 1.
9. Marin Preda, *Viaţa ca o pradă,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1977, p. 231.
10. Vezi Sergiu Filerot, *op. cit.*, p. 44.
11. Lucian Raicu, Prefaţă la volumul *Versuri,* Bucureşti, 1981, p. IV.

La pas prin satul global

Între pământ şi cer, Sfântul Munte Athos

Gheorghe OLTEANU

Trebăluind prin mica grădină din curtea casei, abia am auzit telefonul. Era bunul meu prieten, profesor la Politehnică, fost coleg de facultate, care mă invita să mergem împreună în pelerinaj pe Sf. Munte Athos. Instantaneu, am spus „Da!”, pentru că ideea de a face un pelerinaj îmi venise cu mulţi ani în urmă, dar încă nu sosise momentul până atunci.

Citisem eu câte ceva – nesistematic însă – despre tezaurul ortodoxiei din mănăstirile, schiturile şi chiliile răspândite de secole pe Sf. Munte Athos, despre Grădina Maicii Domnului, proprietate a Maicii Domnului prin voia lui Iisus Christos, Fiul Său.

După parcurgerea formalităţilor, prin firma de turism a B.O.R., Basilica, în dimineaţa de 18 iunie ne-am ocupat locurile din microbuzul de 14 persoane, alături de alţi 10 pelerini şi ghidul angajat de Basilica, un absolvent de teologie după ce obţinuse, iniţial, licenţa de arhitect.

Ruta parcursă: Bucureşti – Giurgiu (cu coada de rigoare, în lipsa apartenenţei la spaţiul Schengen) – Plevna – Sofia – Kulata (altă pierdere de timp în vamă) – Serres – Ouranpolis – un mic port turistic de pescari unde am înnoptat la un hotel curat, amplasat pe un deal la malul mării. Dimineaţa, cu actele de identitate în mână, am completat cererile-tip şi am primit permisul de acces pe Sf. Munte Athos – am reţinut şi numele său: Diamonitirion.

Astfel „înarmaţi” (influenţă a războiului „neprovocat” al lui Putin cu Ucraina), am urcat pe unul dintre vasele turistice şi am ajuns pe latura de vest a peninsulei, în portul Dochiaru. Cu Diamonitirionul la vedere, am luat locuri în microbuzul înmatriculat cu număr de Athos – singurele cu drept de circulaţie, pentru că aici toţi pelerinii, „de la Vlădică la Opincă” nu pot avea acces cu mijloacele lor de transport, chiar dacă ar fi ele Ferrari, Tesla sau Rolls Royce. Adică aici, de veacuri, banul nu are puterea pe care o are în lumea modernă, care s-a obişnuit cu dictonul „în faţa banului, legea nu are nicio putere”.

Capii bisericii ecumenice ortodoxe sau ai statelor, după caz, pot veni cu elicopterul, pentru că la Mănăstirea Marea Lavră şi în alte câteva locuri există piste de aterizare pentru aparatele de zbor.

Primul aşezământ vizitat a fost Mănăstirea Dochiariu, apoi am mers la Mănăstirea Xenofont, la Mănăstirea Sf. Pantelimon (Rusicon), la Schitul Sf. Andrei şi, în fine, la Casa Pelerinului, Sf. Ioan Rusu, unde am fost cazaţi. Aici am cinat – un meniu surprinzător de bun, cu peşte, fructe de mare, salată proaspătă şi fructe. Trebuie să vă spun că în peninsulă se mănâncă doar de două ori pe zi – dimineaţa şi seara.

Cazarea într-un dormitor cu douăsprezece paturi, două câte două suprapuse, cu două duşuri, două toalete foarte curate, echipate cu tot ce este necesar unei igiene corecte. Apă caldă din belşug, cu electricitatea produsă de panourile fotovoltaice din curtea însorită şi spaţioasă a Casei Pelerinului.

Conform obişnuinţei propriului ceas biologic, „resetat” potrivit vârstei (iar nu rezist şi folosesc un cuvânt al „robilor Domnului” din clubul de la Davos, cu aparent şeful suprem Eric Schwabb şi purtătorul de cuvânt Yuval Harari la vedere), după trei ore de somn mă trezesc şi ies în curtea bine luminată de lună şi de LED-urile alimentate cu electricitate din aceleaşi panouri fotovoltaice care încarcă bateriile în timpul zilei pentru perioada nopţii. Am observat că echipamentele provin de la cele mai bune mărci de pe piaţă (deşi toate sunt fabricate în China, după specificaţiile marilor companii europene sau americane), semn că pe Sf. Munte sursele regenerabile de energie sunt la mare preţ.

În acest mediu prielnic, în liniştea deplină a nopţii, mă apuc să mă documentez puţin, valorificând la maximum prilejul (nu zic oportunitatea, că înseamnă altceva), norocul, minunea, nu ştiu acum exact care ar fi cel mai potrivit cuvânt care să „exprime adevărul” despre acest pelerinaj.

Sf. Munte Athos este o peninsulă de 60 km lungime şi circa 6-12 km lăţime, brăzdată de munţi cu piscuri de peste 2.300 m, dăruită prin poruncă domnească, în a doua jumătate a secolului al VII-lea (!) de împăratul Constantin al II-lea pustnicilor şi călugărilor ortodocşi care încă din epoca creştinismului timpuriu au ales Grădina Maicii Domnului spre a vieţui, a se nevoi, a se ruga aici.

Peninsula este împărţită ca suprafaţă de teren între cele 20 de mănăstiri, administrate independent, ierarhizate, având Marea Lavră pe locul I. Cele 20 de mănăstiri sunt: Marea Lavră, Vatoped, Iviron, Hilandar, Dionisiu, Cutlumuş, Pantocrator, Xiropotamu, Zografu, Dochiariu, Caracalu, Filoteu, Simonopetra, Stavronikita, Sfântul Pavel, Xenofont, Grigoriu, Esfigmenu, Sfântul Pantelimon şi Kostamonitu. Xiropotamu este singura pe la care nu am trecut în pelerinajul nostru. Mai există 17 schituri care sunt închinate mănăstirilor, pentru că ele nu au proprietate, ci subzistă pe cea a mănăstirilor. Dintre cele 17, am fost la Sf. Ilie, Sf. Andrei, Sf. Ana, Lacu şi Prodromu (Sf. Ioan Botezătorul).

Înainte de Marea Schismă din 1054, numărul călugărilor athoniţi ajunsese la 6000, iar numărul mănăstirilor la 180. După căderea Constantinopolului, în 1453, sub asediul armatelor sultanului Mahomed al II-lea (Occidentul, fiind atunci „ocupat” cu alte treburi, nu a trimis ajutoare în Constantinopol, capitala Imperiului Roman de Răsărit), mulţi călugări au fost nevoiţi să părăsească locurile, astfel că numărul lor a scăzut brusc la 1500.

Domnitorii Ţării Româneşti şi ai Moldovei au sprijinit cu sume mari de bani la construcţia şi refacerea multor mănăstiri şi schituri din Sf. Munte, printre cei mai importanţi fiind Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu, Constantin Brâncoveanu, Matei Basarab, Constantin şi Nicolae Mavrocordat, Grigore Ghica, Neagoe Basarab, Sofronie şi Nifon, Mitropoliţii Moldovei, respectiv Munteniei.

Cu toate acestea, nimeni dintre cei menţionaţi nu a avut un „act de proprietate”, semn că donaţiile au avut alt scop decât cel material. Am văzut în acest pelerinaj că doar Schitul Lacu, aflat pe moşia Mănăstirii Sf. Pavel, este locuit de călugări români. Stareţul schitului se schimbă anual, pentru a permite fiecăreia dintre cele 12 chilii să preia timp de un an conducerea.

Acolo am găsit un apel pentru construirea Mănăstirii Sf. Neagoe-Vodă Basarab în satul Vlădeşti, jud. Argeş.

Alt locaş românesc la Sf. Munte Athos este Schitul Prodromul (Înaintemergătorul, aflat pe moşia Mănăstirii Marea Lavră), unde erau 25 de călugări români. O remarcabilă prezenţă românească am găsit la Mănăstirea Vatoped, unde, după monahii greci şi ciprioţi, urmează numeric cei români, după care alte naţionalităţi (americani, australieni, francezi, brazilieni etc.).

Mă văd obligat să menţionez că, prin 1860, circa un sfert din terenul arabil al Moldovei şi Ţării Româneşti, plus păduri pe imense suprafeţe, nu mai erau în proprietatea Principatelor Unite la 1859. Alexandru Ioan Cuza şi Mihail Kogălniceanu, premierul guvernului, au luat decizia de a trece în proprietatea Statului averile bisericilor şi mănăstirilor închinate începând din sec. XII, cu tot venitul lor, unor mănăstiri greceşti de la Sf. Munte, precum şi patriarhilor de la Constantinopol, Alexandria şi Ierusalim. Prin „Legea secularizării averilor mănăstireşti” din decembrie 1863, au trecut în proprietatea Statului 75 de mănăstiri închinate bisericii greceşti, cu o avere în teren arabil de un sfert din teritoriul arabil al ţării, la care se adăugau mari suprafeţe de păduri. Au fost trecute în proprietatea Statului şi averile mănăstirilor româneşti care nu ţineau de greci, ca să nu se speculeze apariţia unei legi xenofobe. Aşa a apărut instituţia Domeniile Statului, din moşiile recuperate, iar restul au fost împărţite pe loturi şi date ţăranilor prin reforma agrară din 1864. De remarcat că atunci aveam un guvern puternic (prin determinare), care a rezistat presiunilor uriaşe făcute de Turcia, Austria şi Rusia, trei imperii cu o forţă de sute de ori mai mare (militar vorbind) decât cea a Principatelor Unite la 1859. *Audaces fortuna juvat,* faimosul dicton latin este azi uitat...

Cele arătate aici au fost câştiguri colaterale, de completare a cunoaşterii, prilejuite de pelerinajul la Sf. Munte. Esenţial consider că a fost câştigul pe plan sufletesc, al întăririi credinţei moşilor şi strămoşilor, dreapta credinţă creştin ortodoxă.

În primul rând, smerenia, despre care am auzit la liturghii şi am citit definiţii prin dicţionare. Dar acolo, la călugării români de la Lacu, am aflat că smerenia nu este umilinţă (aşa cum dicţionarele grăbite dau definiţia). Omul smerit este omul care ascultă de Dumnezeu, omul care crede că toate vin de la Dumnezeu, cu un rost al lor, omul care este în pace cu sine însuşi pe lumea creată de Dumnezeu.

Cuvântul *smerenie* are ca rădăcină „mir”, care în slavonă (rusă) înseamnă concomitent şi pace, şi lume. Adică, să fim modeşti, să-L avem pe Dumnezeu cu noi şi să ascultăm poruncile Sale. Unde am ajuns azi cu trufia, cu mândria, cu negarea lui Dumnezeu, cu Nietzsche, care afirma acum 150 de ani că Dumnezeu a murit şi că noi, oamenii, ar trebui să facem ceva după neghiobia „uciderii” lui Dumnezeu, de exemplu, să devenim noi dumnezeu, să umplem cumva golul? Auzim afirmaţii tembele în melodiile rockerilor – „suntem dumnezei”. Oamenii fără Dumnezeu sunt un pericol mare azi, când vedem unde se ajunge: la război, la suferinţa celor nevinovaţi. Menţionez doar pe Yuval, care a fost lansat cu trei cărţi apărute şi la noi (una, *Homo Deus,* alta, *Scurtă istorie a omenirii),* traduse în 45 de limbi. Un succes fulgerător, o investiţie uriaşă care a dat roade în lumea materială în care trăim. Omul Yuval Harari a fost inventat pentru a deveni apoi trompeta forumului Davos, dar după ce avea un nume, omenirea aflase despre el, poate şi pentru că este homosexual şi locuieşte într-o locaţie dedicată lor, cam la jumătatea distanţei dintre Tel Aviv şi Ierusalim. Nimic nu ne mai miră, după ce vedem cum olandezii au o nouă miss, un fost bărbat transformat în femeie…

Nu strivesc eu *corola de minuni a lumii* (cum spunea Blaga). Voiam să spun că pelerinajul mi-a dat ocazia să arunc o privire asupra lumii de azi în comparaţie cu lumea de la Sf. Munte Athos, unde, în afară de moaşte sfinte, de icoane făcătoare de minuni, de bijuterii arhitectonice, de rugăciuni pe care mi le-am amintit acolo, la slujbele de utrenie şi de vecernie, am văzut şi tehnologie modernă (panouri fotovoltaice şi microhidrocentrale), am văzut şi multiculturalism, şi biblioteci digitale, deci deschidere faţă de nou – general vorbind.

Am văzut cea mai verde suprafaţă de pământ locuită de secole, cel mai mare şi real respect faţă de mediu. Lemne tăiate cu ferăstrăul, sparte cu toporul (ca în anii copilăriei mele de acum 7 decenii), apoi cărate pe spinarea măgarilor de povară şi a catârilor. Am văzut chipuri luminoase, mult mai multe decât cele posomorâte, printre vieţuitorii locurilor, m-am bucurat de spiritualitatea oferită, de liniştea şi de mirosul florilor de măslin. Mă gândesc să mai merg încă o dată, sperând ca Cel de Sus să binecuvânteze paşii mei...

Coreea de Sud 2022
Note de călătorie (II)

Alexandru Ş. BOLOGA

Prima zi propriu-zisă, după întâmpinarea prietenoasă de către ghidul local în persoana dnei Kyoung An Won (autonumită Silvia pentru uşurinţa comunicării), competentă, eficientă şi amabilă, a fost dedicată capitalei futuriste Seul, situate pe o suprafaţă comparabilă cu a Londrei şi având circa 11 milioane de locuitori. Este cel mai important centru economic şi politic al ţării. Cosmopolit, cu zgârie-nori de 100 de etaje ridicate deasupra templelor budiste seculare. Străzile foarte animate spre seară, circulaţia rutieră politicoasă şi cu totul neagresivă. În zonele comerciale sunt relativ puţine reprezentanţe ale marilor firme europene, pe lângă cea indigenă foarte frecventă, OLIVE YOUNG, de produse cosmetice extrem de variate. Cel mai frecvent spaţiu comercial este LOTTE MALL. Comerţul stradal oferă îmbrăcăminte, încălţăminte, suveniruri, alimente gătite *sur place* şi băuturi nealcoolice.

Am gustat o asemenea specialitate locală, jeleul *tteok-bokki*, cu gust şi textură de cauciuc sau, mai eufemistic spus, de *Gummibärchen,* puţin tentant a doua oară, noroc cu sosul roşu foarte condimentat.

Turul de oraş a început cu vizitarea Palatului Gyeongbokgung („Palatul binecuvântat de cer"), palatul regal principal construit de către regele Taejo, fondatorul dinastiei Joseon, în 1395. Conţine mai multe clădiri regale tradiţionale, porţi de piatră impunătoare şi curţi interioare elegante. Ceremonia de schimbare a gărzii, în costume naţionale vechi şi sunetul muzicii specifice, cu bubuitul unei tobe imense, este impresionantă. Muzeul Popular Naţional familiarizează cu viaţa cotidiană a sătenilor din diferite perioade istorice, unde are loc un spectacol folcloric, de muzică şi dansuri, 30 de minute. „Casa Albastră" este reşedinţa oficială a preşedintelui Coreei de Sud. Insa-dong este strada ceainăriilor tradiţionale şi a artiştilor de unde se pot cumpăra suveniruri. Templul Jogyesa este centrul budismului coreean. Palatul Deok-sugung este unul dintre cele mai mari temple datând din timpul dinastiei Joseon. Toate templele vizitate mi-au conferit o atmosferă excepţională de calm, linişte, pace şi echilibru sufletesc, de împăcare deplină cu sine şi cu lumea înconjurătoare. Pe de altă parte, strada Myeongdong îndeamnă la o plimbare într-o zonă renumită de cumpărături a Seulului.

Cu totul inedită a fost deplasarea în *Zona Demilitarizată* dintre Coreea de Nord şi Coreea de Sud (aflată pe paralela 38, la 60 km nord de Seul, circa 1,5 ore), cu o lungime de 250 km şi o lăţime de 2+2 = 4 km, pe o suprafaţă de circa 1.000 km^2, stabilită în 1953, după încheierea războiului dintre cele două state (1950-1953), care a însumat 6 milioane de morţi, când Coreea de Nord a rămas sub influenţa U.R.S.S., iar Coreea de Sud sub cea a S.U.A. Aria respectivă este una dintre cele mai aglomerate regiuni cu transmisiuni radio din lume. După atacul nord-coreean din 1950, capitala Coreei de Sud a fost mutată temporar la Busan, în sud-estul ţării. În Cimitirul Memorial datând din 1951 sunt îngropaţi 41.000 de combatanţi străini.

Începând din 1951, ameninţările principale pentru Coreea de Sud au provenit din partea U.R.S.S. (sub dictatura lui I.V. Stalin) şi Chinei, primind ajutor economic şi militar nord-american.

Zona a fost creată iniţial ca zonă tampon pentru o durată de trei ani. Ea are un aspect natural, cu plante şi animale care vieţuiesc neafectate de prezenţa sau intervenţiile omului asupra mediului, având un statut de specii protejate. La sosire se urcă pentru început în Observatorul Dora. De ambele părţi flutură drapelele naţionale diferite. Echipamente speciale împiedică recepţia TV în teritoriul nord-coreean. De pe platforma de observaţie spre Coreea de Nord, în zile cu vizibilitate mare, prin telescoape (şi ştiind unde să priveşti), poate fi văzută statuia liderului nord-coreean Kim Ir Sen.

A urmat o scurtă călătorie cu un tren de dimensiuni reduse şi apoi pe jos prin cel de al treilea tunel de infiltrare nord-coreean (din cele patru descoperite succesiv până relativ de curând), construit de nord-coreeni, cu intenţia vădită de a invada pe ascuns Coreea de Sud cu infanteria în 1978! Tunelul vizitat are o lungime de 550 m, o înălţime de 2 m, o lăţime de 2 m şi ajunge la o adâncime de 73 m. Traseul se parcurge obligatoriu cu cască de protecţie, mergând cu trenuleţul 300 m şi apoi pe jos, aplecat (incomod pentru persoanele înalte), până la capăt, unde se află o fereastră din sticlă spre Coreea de Nord. Vizita se încheie într-un auditoriu cu proiectarea şi vizionarea unui film documentar detaliat, vorbit şi titrat în limbile coreeană şi engleză. Conţinutul şi mesajul sunt emoţionante, în condiţiile în care cele două state surori continuă să suporte separarea abuzivă şi injustă, mai ales pentru cei cu membri de familie aflaţi de partea cealaltă a frontierei de stat. Circulaţia transfrontalieră a persoanelor este complet interzisă de ambele laturi! Dramatic.

Următoarea zi a fost dedicată naturii, cu spectacolul ei de culori minunate de toamnă, prin debarcarea pe insula antropică Nami, după o scurtă călătorie cu bacul. În peisajul natural policrom predomină diferite nuanţe de galben, arămiu şi roşu. Pe insulă se află numeroase ferme de pui şi studiouri cinematografice. Se organizează festivaluri de cântece studenţeşti şi se practică sporturi acvatice. Este foarte preţuită şi vizitată de localnici din toată ţara pentru picnicuri, odihnă şi relaxare. De acolo se merge spre Parcul Naţional Seoraksan, una dintre cele mai frumoase zone montane, cu trasee bine organizate, pe poteci ale pădurilor aşternute cu frunze uscate.

După înnoptarea în oraşul Sochko, la ţărmul Mării Japoniei, periplul a continuat spre oraşul Andong, capitala culturii tradiţionale a Coreei de Sud şi cunoscut ca locul de origine al măştilor de lemn, al confucianismului coreean şi al *soju*-ului. Se poate experimenta viaţa rurală din epoca Joseon. Byeongsan Seowon este o fostă academie confucianistă din timpul dinastiei Joseon. Cinematografia sud-coreeană, inclusiv cu seriale TV transmise internaţional, s-a dezvoltat fulminant şi cu mult succes. Podul Wolyounggyo („Umbra lunii") este cel mai lung pod pietonal de lemn din Coreea de Sud. Vizitarea satului Hahoe, inclus în lista patrimoniului UNESCO, cu o vechime de 5.000 de ani şi vechi stiluri arhitecturale intacte, precum şi a Muzeului Măştilor, cu cinci săli expoziţionale şi una specială, prezentând 5.000 de exponate din toate continentele, de o varietate extrem de mare, deschis în 1995, foarte interesante; scriitorii francezi Jean Chevalier şi Alain Gheerbrant scriau în *Dicţionarul de simboluri: Masca are rolul de a controla lumea invizibilă.*

Renumitul punct de belvedere, Stânca Buyongdae, a permis admirarea panoramei impresionante a satului Hahoe.

Următoarea oprire a însemnat oraşul Gyeongju, considerat oraşul muzeu al Coreei de Sud. Prezintă unele dintre cele mai valoroase vestigii de artă budistă din Orientul Îndepărtat. A fost capitala regatului Silla care a condus peninsula Coreea un mileniu, între 57 î.Chr. şi 935 d.Chr., fiind la acea vreme cel de al patrulea cel mai mare oraş al lumii. Aici se vizitează două capodopere ale artei budiste: Templul Bulguska – un complex de construcţii din lemn dispuse pe terase reprezentând tărâmul lui Buddha, şi Grota Seokguram care adăposteşte statuia marelui gânditor asiatic. Mai departe, Daereungwon este un complex de morminte antice ale regilor şi nobililor regatului Silla. Gyeongju Gyochon reprezintă un sat tradiţional cu vechi case *hanok* din perioada Joseon. Observatorul Cheomseongdae, din apropiere, din timpul dinastiei Silla (secolul al VII-lea), este cel mai vechi observator astronomic din Asia, conţinând 362 de blocuri de granit reprezentând cele 362 de zile ale calendarului lunar. De admirat şi imortalizat fotografic câmpul cu iarbă roz (*Muhlenbergia capillaris*). Cina a surprins prin mesele prevăzute în mijloc cu o mică plită electrică pe care se prăjeşte în vase cu ulei burtă de porc tăiată cu foarfeci (amintind întrucâtva de *fondue* de carne), servită cu ierburile şi sosurile obişnuite.

Câmpuri nesfârşite de orez, aproape copt, în aşteptarea recoltării, între timp mecanizate, şi culturi de cânepă se perindă în permanenţă de-a lungul călătoriei.

Următorul municipiu vizitat, Busan, cu specific portuar ultramodern, este situat la malul Mării Japoniei, cu 3,5 milioane locuitori. Plajele largi au un nisip alb, fin, cea vizitată permiţându-mi să colectez un eşantion de algă brună (prima mea dragoste în algologia marină), comestibilă, pe care am regăsit-o în pieţe, uscată şi ambalată în folii de plastic pentru comercializare. Mai trebuie aflat cum se prepară pentru consum. Templul budist Haedong Yonggungsa are o vechime de peste 600 de ani şi este amplasat într-un cadru natural deosebit, pe o stâncă de la malul mării. De pe Dealul Dalmaji se remarcă natura şi panorama impresionantă spre mare. Piaţa locală Gukje este renumită pentru mâncarea stradală, deja familiară, şi articole de îmbrăcăminte. Atracţia principală o constituie bineînţeles piaţa de peşte Jagalchi, cea mai mare din Coreea de Sud, cu o varietate foarte mare de specii de peşte şi fructe de mare (dar lipsea, de exemplu, homarul). Satul cultural Gamcheon, o altă atracţie a oraşului, este un cartier al artiştilor cu galerii de artă şi picturi stradale, ca şi multe magazine cu produse originale ale acestora. În vecinătatea turnului Busan se află Parcul Memorial al Naţiunilor Unite, stabilit pentru prima dată în 1951, amenajat foarte frumos în memoria soldaţilor şi ofiţerilor căzuţi în timpul Războiului Coreean. În cimitir sunt îngropaţi combatanţi din 11 ţări. Aşezământul inspiră meditaţii şi reflecţii asupra istoriei recente, a semnificaţiei păcii şi libertăţii, precum şi învăţăminte pentru prevenirea altor războaie în peninsula coreeană şi oriunde în alte părţi ale lumii. În acest municipiu există şi un Institut Naţional de Pescuit. Cina cu fructe de mare care abundă în pieţele de alimente şi restaurante, în principal moluşte şi cefalopode, a constituit o surpriză dintre cele mai plăcute, urmată bineînţeles de vin alb sec. În Coreea de Sud se produce o varietate mare de băuturi alcoolice (86 tradiţionale), începând cu soju (*arakju* – rachiu), obţinut din orez, cartofi sau amidonul altor legume, comandate de obicei cu mâncare. Se importă bere, vin şi spirtoase de pretutindeni. Sud-coreenii, cei mai mari băutori din afara Europei, sunt consideraţi irlandezii Extremului Orient.

Daegu este cel de al patrulea oraş ca mărime din Coreea de Sud. Piaţa Yakryeong este bazată pe medicina orientală cu numeroase farmacii, clinici şi magazine de *ginseng*. Multe tratamente se bazează pe plante, iar preţurile medicamentelor sunt rezonabile. În Munţii Maisan („Urechea Calului") se vizitează templul budist Tapsa şi pagodele de piatră, de mărimi diferite, cu un aspect straniu.

O bijuterie ascunsă a Coreei de Sud, Jeonju, este foarte popular coreenilor, dar mai puţin cunoscut turiştilor străini. Interesează partea veche a oraşului, Jeonju Hanok. Deţine case tradiţionale hanok, dintre cele mai frumoase, din perioada Joseon. Este considerat capitala gastronomică a ţării, locul de naştere al *bibimbapului,* mâncare tradiţională de orez şi legume.

Ultimul oraş vizitat, înainte de întoarcerea la Seul, este Suwon, cunoscut pentru zidurile intacte ale vechii cetăţi. Se vizitează Muzeul Satului şi fortăreaţa Hwasong, patrimoniu mondial al UNESCO, construită de regele Jeongjo, cel care a dorit mutarea capitalei de la Seul la Suwon. Este totodată sediul departamentului de cercetare-dezvoltare al gigantului Samsung Electronics, cea mai mare firmă sud-coreeană.

În ultima zi petrecută la Seul, dimineaţa a permis timp liber, iar după-amiaza un tur panoramic cu vizitarea „satului" Bukchon Hanok, un cartier al metropolei, unde sute de case vechi din timpul dinastiei Joseon au fost transformate în centre culturale, restaurante şi ceainării. Piaţa Gwanghwamun este dominată de statuile impresionante ale regelui Dejong şi amiralului Yi Sun-sin. Itinerarul s-a încheiat în piaţa tradiţională Namdaemun şi Turnul N Seul (236 m) – simbol al oraşului, deschis turiştilor sub deviza *Love in Action* (*where wishes of love come true*).

Vecina mea, Africa

O misiune spre niciunde

Nicolae MELINESCU

Când ştirile verii au început să-şi reducă din tracţiune şi din spectaculozitate, o acţiune politico-diplomatică neaşteptată a dat un nou impuls informaţiilor dramatice devenite, din păcate, un eveniment de serviciu cu care lumea s-a obişnuit, deşi continuă să conţină ameninţări, abuzuri, crime şi nesiguranţă.

Şapte ţări africane şi-au trimis politicienii, dintre care patru şefi de stat, în Ucraina şi în Rusia, cu un plan de pace din zece puncte care să ducă la încheierea unui conflict tot mai devastator. O iniţiativă care i-a uimit pe politicienii obişnuiţi să privească doar la ce fac (sau nu fac) europenii şi americanii pentru stingerea conflictului. Impulsul care i-a pus pe drum pe conducătorii africani a fost provocat de îngrijorare şi de greutăţi resimţite de ţările continentului într-un domeniu foarte sensibil – siguranţa alimentară. Neajunsurile pe acest palier reprezintă pentru oricare dintre guvernele continentului o ameninţare directă care poate degenera în conflicte sociale, instabilitate sau chiar în revolte de masă. Direcţia nord urmată de membrii misiunii nu a fost un simplu exerciţiu în necunoscut pentru că Rusia fusese un partener mai îndepărtat sau mai apropiat de ţările respective încă din timpul bipolarismului Războiului Rece, mai ales că, la vremea respectivă, Rusia domina Uniunea Sovietică din care făcea parte şi republica socialistă Ucraina.

Structura delegaţiei a fost un mesaj implicit şi a reprezentat un etalon al preocupărilor întregii Africi în contextul invadării Ucrainei. Pentru că, simbolic şi sintetic, fiecare participant purta mesajul unei întregi regiuni şi nu doar pe cel al propriei naţiuni. Din Africa mediteraneeană a venit reprezentantul Egiptului. Senegalul şi Republica Congo au adus preocupările din zona vestică. Uganda a făcut aceleaşi servicii pentru statele din răsărit, iar Zambia a purtat stindardul Africii australe. Pentru o structură cât mai reprezentativă şi mai autorizată, conducătorul *de jure* al misiunii a fost preşedintele insulelor Comore, Azali Assoumani, a cărui ţară deţine anul acesta preşedinţia Uniunii Africane. Autoritatea *de facto* din această descindere pacificatoare a devenit preşedintele Africii de sud, Cyril Ramaphosa, un politician moderat, fost lider sindical cu experienţă impresionantă în domeniul negocierilor sociale, cel mai bogat om de afaceri al ţării sale. Campionii diplomaţiei de conjunctură au mers şi la Kiev, şi la Moscova, cu ambiţia de a realiza ceea ce nu obţinuseră alte iniţiative de mediere şi cu speranţa deblocării unui proces politic eficient de negociere pentru stingerea conflictului ruso-ucrainean. Ramaphosa s-a grăbit să declare la revenirea la Pretoria: „A fost pentru prima dată când conducătorii africani s-au angajat într-o misiune de pace dincolo de limitele continentului nostru.” Adevărat! Dar rezultate? Să-şi fi epuizat Africa toate frământările politice, militare, economice şi umanitare ca să-şi exporte surplusul de pricepere şi diplomaţie necesar depăşirii crizei din centrul Europei? Sau, poate, tocmai experienţa războaielor civile, a loviturilor militare de stat şi traversarea (cu milioane de victime civile) a unor crize repetate i-au conferit o voce baritonală şi un ton sfătos în afacerile mondiale?

Mai curând a fost cazul rezolvării unor tensiuni din interiorul continentului provocate de intermitenţele din transporturile externe ale Ucrainei şi ale Rusiei către clienţii de la sudul Mediteranei. Transportarea grânelor ucrainene spre pieţele africane pe baza acordurilor cenzurate sau reinterpretate de Rusia în funcţie de desfăşurarea luptelor a adus o nouă ameninţare pentru Africa încărcată de griji şi instabilitate alimentară. Rezervelor interne le lipsesc în acest an aproximativ treizeci de milioane de tone de grâne care veneau din Ucraina. Din Rusia şi din Ucraina, africanii importau în 2019 treizeci şi şapte la sută din necesarul de potasiu, şaptesprezece la sută nitrogen şi paisprezece la sută fosfor, ingrediente esenţiale pentru producţia proprie de fertilizatori. Combinaţia dintre mai puţine grâne din exterior şi o producţie internă sărăcită de fertilizatori a avut efecte imediate: s-au scumpit alimentele, au scăzut sursele interne ale industriei agroalimentare. În Gambia şi Senegal – acesta din urmă reprezentat în delegaţie chiar de preşedinte – preţul fertilizatorilor a crescut cu o sută douăzeci şi patru la sută numai în ultimul an, în ciuda subvenţiilor acordate de stat. În Africa de Sud, grânarul continentului, preţul fertilizatorilor s-a majorat anul trecut cu aproape optzeci la sută. Programul Mondial pentru Alimentaţie (World Food Programme) anticipează că producţia africană de cereale în acest an va fi cu cel puţin douăzeci la sută mai mică decât în 2022. Scăderea este provocată de reducerea forţată a tratamentelor de fertilizare şi de creşterea preţului carburanţilor pentru tractoare şi maşini agricole. De la 45 de milioane de tone anul trecut, totalul va ajunge în 2023 la numai 37 de milioane de tone. Deficitul de aproape opt milioane de tone de produse agricole primare va afecta şase–şapte milioane de africani.

Statisticile au motivat, într-o oarecare măsură, expediţia celor şapte. Pentru ucraineni, ea a răspuns unei dorinţe arzătoare a preşedintelui lor de a atrage cât mai multe state în frontul de condamnare publică fără echivoc a Rusiei agresoare. Salvatoare pentru Zelenski şi pentru armata lui ar fi deschiderea unui culoar incident de tensiune între Rusia şi oricare dintre vecinii Ucrainei, o variantă greu de acceptat de către aceştia, oricât de solidari îşi doresc să pară cu naţiunea agresată. Această solidaritate, însă, este mult mai uşor de declamat prin atitudini principiale. În acest punct, Africa poate să însemne foarte mult. Deocamdată, aproximativ cincizeci de state din cele 193 membre ale Naţiunilor Unite susţin deschis regimul de la Kiev şi condamnă agresiunea trupelor lui Putin. Africa numără cincizeci şi trei de state şi alinierea lor la speranţele lui Zelenski ar schimba imaginea sprijinului mondial.

Şi totuşi, africanii ezită, aşteaptă sau nu-i interesează. În primul rând, din cauza unor probleme interne de ordin economic (şomaj, scăderea resurselor, dependenţa de piaţa externă dominată de marile concerne), social (sărăcie, migraţie internă) sau politic (separatism, fanatism religios sau terorism). O frână în solidarizarea a cel puţin 47 de ţări africane rămâne China comunistă. Pe parcursul celor cinci ediţii ale forumului de cooperare Africa-China, conducătorii acestora au fost invitaţi să participe la evenimente fastuoase finanţate de Beijing, iar statele lor au primit bonificaţii substanţiale ca să-şi transfere fidelitatea dinspre regimul din Taiwan către cel al Chinei continentale. Numai micuţul regat Eswatini, fostul Swaziland, a rămas de partea autorităţilor de la Taipei. Din 2014 până în 2020, preşedintele Xi Jinping a făcut zece vizite oficiale în Africa, iar fostul său ministru de Externe a trecut prin 48 de ţări ale continentului. Beijingul nu a fost preocupat de exportarea doctrinei comuniste de guvernare, ci a încurajat investiţiile companiilor private susţinute de băncile de stat şi a acordat împrumuturi şi subvenţii de aproape treizeci de miliarde de dolari în anul de vârf, 2016, fără condiţionări politice sau manevre de influenţare a deciziilor majore ale fiecărui guvern. Poporul chinez a făcut zeci de „daruri” populaţiilor din zone defavorizate, clădind clinici medicale, şcoli, drumuri, infrastructură, arene sportive, prin operaţiuni de câştigare a cugetului şi a sufletului localnicilor. Zelenski şi-a îndemnat diplomaţii să atragă sprijinul africanilor, să consolideze cercul anti-rusesc şi să convingă autorităţile de pe unde lucrează că solidaritatea cu poporul agresat este nu doar o cauză nobilă, ci şi o procedură de revenire la calm în relaţiile economice mondiale de care pot profita indirect şi popoarele africane. Misiunea din iunie anul acesta îi dădea speranţe preşedintelui actor.

Evident, războiul nu a încetat, părţile beligerante vizitate pe rând acceptând doar să continue consultările separate cu africanii. Promisiunea rămâne, în esenţă, o cascadorie mediatică. Sudafricanul Cyril Ramaphosa a căutat prin demersul de mediere să-şi consolideze aparenţa de purtător de cuvânt al întregii Africi în virtutea potenţei economice, militare şi politice a locomotivei continentale pe care o manifestă ţara sa de la intrarea în Uniunea Africană şi din 1998, când a iniţiat Noul Parteneriat pentru Dezvoltarea Africii, adoptat în 2001 ca program de acţiune de către Uniunea Africană. Ramaphosa avea nevoie de o mişcare spectaculoasă şi foarte vizibilă pentru recunoaşterea staturii sale internaţionale, pentru că acasă îl tulbură prăbuşirea infrastructurii, criza din domeniul energetic şi nemulţumirea tot mai evidentă a populaţiei faţă de politica guvernului său. Produsul intern brut ar fi trebuit să crească cu 2,2 la sută în ultimul trimestru al anului trecut, parametru care abia a ajuns la 0,9 la sută. Succesul mult râvnit nu s-a arătat!

La încheierea discuţiilor de la Moscova, purtătorul de cuvânt al Kremlinului a anunţat sec că vor continua discuţiile cu africanii, poate nu pentru dezangajare şi pentru încheierea războiului, ci pe latura economică a aprovizionării cu cereale şi fertilizatori. Preţul inclus, dar nepronunţat: o profundă reţinere în solidarizarea cu ucrainenii. Ramaphosa a susţinut în continuare că misiunea din care a făcut parte a deschis uşa unor negocieri viitoare. Speranţe asemănătoare au exprimat şi preşedintele Turciei, şi trimisul Vaticanului, şi politicienii Uniunii Europene, precum şi alţi virtuali mediatori, care nu au obţinut nimic concret. Ucrainenii, la rândul lor, au aruncat peste bord cea mai mare parte a celor zece puncte ale iniţiativei africane şi au menţinut ideea *totul* (revenirea la graniţele din 1991) *sau nimic* (continuarea războiului). Ceea ce a condimentat (usturător) misiunea la Kiev şi la Moscova a fost mersul pe sârmă al sud-africanilor. Încă de la începutul verii, personal preşedintele Ramaphosa şi membri ai anturajului său politic nu numai că nu au condamnat agresiunea ruşilor, ci au oscilat între reţinere şi respingerea deschisă a mandatului emis de Tribunalul Penal Internaţional de arestare a lui Putin în cazul descinderii sale pe pământul Africii de Sud. O sfidare a corului acuzatorilor preşedintelui rus şi o încurajare tacită a reţinerilor altor conducători africani faţă de propunerea de predare a lui Putin.

În plus, atitudinea preşedintelui sudafrican a fost şi o protejare a poziţiei chinezeşti de porţelan fin în relaţia cu Rusia, frumos din propria perspectivă, dar fragil în faţa unor vibraţii externe puternice. Cert este că ambele gazde vremelnice ale africanilor au anunţat înaintea şi după discuţiile cu aceştia că nu se vor apropia de masa negocierilor până când nu sunt adoptate şi acceptate anumite precondiţii. Tocmai formularea unor precondiţii a întârziat cu cel puţin doi ani negocierile de încheiere a războiului din Vietnam şi ele au fost posibile atunci când şi americanii şi nord-vietnamezii au renunţat la ele. Şi atunci, de ce ar diferi lucrurile în acest caz? Dacă lipsa cerealelor şi a fertilizatorilor devine pârghia de constrângere a africanilor ca să se alinieze cu filo-ucrainenii, pre-condiţiile lui Zelenski capătă partizani valoroşi, prin adăugarea cel puţin a majorităţii dacă nu a totalităţii statelor africane la condamnarea agresiunii ruseşti. Busola lor încă mai indică un pol magnetic spre China şi, fără aprobarea tacită, confidenţială şi chiar publică a preşedintelui Xi, o asemenea mişcare strategică rămâne în culisele diplomaţiei. Dincolo de condiţionări şi pretenţii exagerate, Africa a încercat să dovedească prin misiunea în Europa apetenţa şi deschiderea spre politica mondială, prin abordarea unei crize îndepărtate, dar cu efecte grave în fiecare dintre statele continentului. Ceea ce părea iniţial o acţiune temerară a devenit, aşa cum era de aşteptat, un exerciţiu de imagine cu scor nul.

De vorbă cu sculptorul Ion Zderciuc

Raia ROGAC

Raia Rogac: *Domnule Ion Zderciuc, nu avem un motiv aniversar pentru acest interviu, dar asta nu contează. Tot prezentând pe unii artişti plastici de la noi în minunata revistă* Curtea de la Argeş, *m-am gândit de ce nu aş prezenta şi pe unii sculptori care, după părerea mea, sunt artişti plastici la pătrat...*

Ion Zderciuc: Lui Ion Zderciuc nu-i plac aniversările, am în vedere sărbătorirea cu fast, acei care au de spus ceva despre mine, de bine sau de rău, o spun şi cu alte ocazii, fiindcă mă manifest prin participări la expoziţii de grup şi personale (nu destul de frecvent), precum şi la simpozioane, în tabere de sculptură, dar şi la cursul de sculptură din cadrul Facultăţii de Arte Plastice şi Design a Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă" din Chişinău, în calitate de lector. Despre Ion Zderciuc au scris criticii de artă Sofia Bobernaga, Ludmila Toma, Eleonora Barbas-Brigalda, Tudor Braga; doctorii în studiul artelor Constantin Ciobanu, Ana Marian, Vasile Malaneţchi; directorul Muzeului Naţional de Artă a Moldovei, Tudor Zbîrnea; directorul Muzeului de Istorie şi Etnografie din Ungheni, Vasile Iucal; ziarista Raia Rogac; ceramistul Nicolae Costriba; jurnalistul şi publicistul Constantin Olteanu şi mulţi alţii.

R.R.: *Da, am scris, în câteva rânduri, deosebit de impresionată am fost la dezvelirea bustului lui Andrei Vartic. Apropo, câţi sculptori sunt în R. Moldova?*

I.Z.: Cu tot cu stagiari, peste 40.

R.R.: *Lucrările dumneavoastră sunt de certă valoare şi vor fi apreciate de cititorii care le vor descoperi în revistă. La Leningrad, căci aşa se numea Sankt Petersburgul pe atunci când v-aţi făcut studiile, aţi fost admis la Facultatea de Arte Plastice din cadrul Academiei de Arte.*

I.Z.: Întrebaţi-mă cum a fost admiterea… Nu am reuşit din primul an, dar, fiind insistent, până la urmă am reuşit. De trei ori am încercat la pictură, iar a patra oară am fost admis la sculptură. Concursul era foarte selectiv, erau admişi la studii doar opt candidaţi din toată Uniunea Sovietică, inclusiv din alte ţări.

Dacă din prima n-am reuşit, am fost înrolat în rândurile Armatei Sovietice. După armată, am revenit în Sankt Petersburg, m-am angajat ca paznic-militar la Monetăria de Stat, situată în Cetatea Petropavlosk, unde a lucrat ca sculptor gravor renumitul Alexandru Plămădeală, autorul monumentului lui Ştefan cel Mare şi Sfânt din inima Chişinăului. O zi şi o noapte lucram şi trei zile ne odihneam (eram mai mulţi pretendenţi). În aceste trei zile frecventam facultativ cursurile de sculptură, alături de studenţii de la diferiţi ani de studii, trei, patru, cinci, depinzând de cum eram repartizaţi. Eu am fost repartizat în atelierul profesorului Veniamin Pinciuc, autorul statuii lui Vladimir Ilici Lenin din Kremlin ş.a. Să studiez la Academia de Arte din Leningrad a fost foarte greu.

R.R.: *Vă rog să ne vorbiţi succint despre această perioadă de studii. Nu ştiu cum e acest oraş acum, dar atunci când l-am vizitat, fiind studentă la Universitatea de Stat, l-am văzut ca pe un muzeu în aer liber, cu oameni calzi şi amabili. Poate că de aici aţi prins dragoste faţă de arta monumentală? Nu uitaţi să amintiţi de formatorii destinului artistic al dumneavoastră, cei de Acasă, dar şi cei din Leningrad...*

I.Z.: Fiind în anul trei la Colegiul de Arte „Alexandru Plămădeală" din Chişinău, am avut ocazia să mergem într-o excursie de o săptămână la Leningrad. Am fost cazaţi la căminul Circului din Leningrad şi zilnic frecventam muzeele din oraş. Am fost şi la Academia de Arte. Am rămas copleşiţi şi impresionaţi de acest oraş muzeu în aer liber, de arhitectură, de corăbiile de pe Neva, de nopţile albe, de oamenii care ne înconjurau. Atunci am decis că voi veni aici pentru a-mi continua studiile. De sculptură deja eram îndrăgostit încă de la şcoala de pictură din oraşul natal, Ungheni, unde l-am avut ca învăţător pe domnul Nicolae Costriba, profesor de sculptură şi ceramică. Pe atunci activa la fabrica de ceramică din localitate, care era cunoscută în URSS şi peste hotare. Şcoala de pictură din Ungheni mi-a cultivat dragostea faţă de frumos, faţă de cultură şi artă în general. Sunt profund recunoscător pedagogilor acestei şcoli: Alexandru Landa, Nicolae Costriba, Valentina Antonova, dar şi colegilor care au frecventat această şcoală, mediului artistic de acolo.

În anii de studenţie la colegiu, în zilele de odihnă, veneam acasă şi deseori treceam pe la fabrica de ceramică, unde mă vedeam cu dl Nicolae Costriba, care îmi dădea unele îndrumări, sfaturi. În acea perioadă, încurajat de dl Costriba, am realizat o serie de sculpturi: portretele bunicii, al tatălui şi al surorii. Am realizat şi o figurină culcată (în lemn), care nu s-a păstrat. Aşa acumulam abilităţi în sculptură. Când i-am prezentat fotografiile sculpturilor profesorului V. Pinciuc din Leningrad, dumnealui a rămas impresionat de redarea stării psihologice a personajelor sculptate de mine. Aşa am ajuns să fiu student la clasa domniei sale. Studiile la Academia de Arte din Leningrad au jucat un rol decisiv în formarea destinului meu artistic.

Acum văd şi analizez multe lucrări de sculptură pe internet, vizionez diferite expoziţii online şi chiar de la bun început observ ce valoare are artistul sculptor şi dacă are studii profesioniste ori ba. Un rol important în formarea mea artistică l-au avut şi cei de acasă, de la Academie, dar şi muzeele, oraşul, mediul. Practic, frumosul şi monumentalitatea, dacă le simţi, te îmbrăţişează în fiece zi trăită.

La întoarcerea din Leningrad, după terminarea studiilor, m-am angajat ca formator la Fondul Plastic al Uniunii Artiştilor Plastici (UAP) din Chişinău. A fost o perioadă mai grea, eu locuiam la gazdă, familia locuia la Ungheni. Pe lângă comenzile pe care le executam pentru a-mi întreţine familia, realizam şi lucrări artistice. Trebuia să particip la expoziţii şi să mă afirm ca sculptor, să devin membru al Secţiei de Sculptură al Uniunii Artiştilor Plastici din Republica Moldova. Deja aveam o serie de lucrări din perioada studiilor.

Am realizat o serie de schiţe, ilustrând prietenia a doi mari scriitori clasici, Mihai Eminescu şi Ion Creangă. Ei m-au călăuzit în perioada studiilor la Leningrad.

La sfârşitul acesteia am conceput tema de licenţă, intitulată *Statuile Creangă şi Eminescu*, încercând să redau starea şi gândurile acestor doi mari clasici, unul de la Botoşani şi altul de la Humuleşti. M-am împrietenit cu aceşti mari scriitori şi am imortalizat momentul artistic: Mihai Eminescu, un mare romantic, în dialog cu Ion Creangă, un scriitor simplu, deschis la suflet. Pentru realizarea acestei opere am lucrat mulţi ani, adunând şi selectând materiale din diferite surse de inspiraţie.

R.R.: *Dar nu şi de la casele-muzeu ale acestora din România, căci nu se permitea. Aţi reuşit să ajungeţi mai târziu, v-a mişcat atmosfera de acolo, v-aţi regăsit în ceea ce aţi realizat?*

I.Z.: Da, desigur.

R.R.: *Cum aţi regăsit Chişinăul după ani buni de şedere la Leningrad?*

I.Z.: Starea de spirit, după revenirea în capitală, era una bună. Unii colegi m-au primit cu dragoste, alţii mai rezervat. În scurt timp, în anul 1988, am fost invitat să activez în calitate de lector la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă", Facultatea de Arte Plastice şi Design, unde sunt şi în prezent. Tot în acea perioadă participam la şedinţele secţiei pentru tineret de pe lângă Uniunea Artiştilor Plastici, era o subdiviziune a celor tineri, care intenţionau să devină membri titulari. În anul 1990 am susţinut concursul pentru titularizare în faţa unui consiliu destul de numeros şi deja în 1992 am fost ales preşedinte al Secţiei de Sculptură a UAP. Trebuia cel puţin o dată pe lună să convoc şedinţe, în cadrul cărora se discutau diverse subiecte legate de creaţie: realizarea comenzilor, pregătirea şi participarea la expoziţii, susţinerea tinerilor sculptori ş.a. În prezent, Secţia de Sculptură a UAP numără circa 34 de membri titulari şi vreo opt membri stagiari. Unii vin, alţii pleacă. Ne părăsesc cei ajunşi la o vârstă onorabilă.

Am fost ales în funcţia de preşedinte al Secţiei de Sculptură patru mandate, în perioada anilor 1992-1996, 2006-2008, 2012-2015 şi 2018-2022.

R.R.: *Sunt curioasă care a fost prima expoziţie personală – la absolvirea Colegiul Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală" sau după? Eu, dacă aş fi fost artist plastic, în mod obligatoriu păstram prima lucrare, ca o primă filă a biografiei de creaţie...*

I.Z.: Un sculptor nu se poate lăuda cu multe expoziţii personale, căci nu-i chiar uşor să pregăteşti o personală. Ştiu că în luna februarie 1998, după ce am dezvelit statuia lui Vasile Alecsandri (1997), sala Centrului Expoziţional „Constantin Brâncuşi" din Chişinău era liberă de vreo două luni şi într-o stare de amorţeală şi atunci am hotărât să organizez o expoziţie personală (doritori nu prea erau). Mi s-a propus şi am acceptat să prezint această primă expoziţie personală, la care am expus aproape toate lucrările de sculptură, inclusiv schiţele multor proiecte, inclusiv vreo 30-40 de lucrări de pictură. Expoziţia s-a intitulat „Zece ani de creaţie a sculptorului Ion Zderciuc". Am pregătit şi afişul acestei expoziţii. A fost ceva impunător. Deosebit de reuşit a fost şi afişul, pe care, din păcate, nu l-am păstrat.

Participări la expoziţii au fost mai multe, de exemplu, în anii şaptezeci am participat la o expoziţie unională a şcolilor de pictură din toată Uniunea Sovietică. O altă participare a fost în cadrul expoziţiei studenţilor Şcolii de Pictură „I. Repin" din Chişinău (actualmente Colegiul de Arte „A. Plămădeală"), în anul 1974. Unele lucrări nu mi-au fost restituite. În schimb, s-a păstrat prima lucrare executată la Şcoala de Pictură din Ungheni, o natură statică cu ulcior şi o plachetă din lut. Păstrez şi o fotografie din ziarul *Tinerimea Moldovei* din 1973 din atelierul de pictură condus de profesorul Afanasie Oprea. Mai multe detalii cititorii pot afla şi din CV-ul, pe care vi l-am prezentat.

R.R.: *Şi pe care-l vom insera pe ultima pagină a revistei, dar să continuăm cu întrebările. Sunteţi şi clasic, şi brâncuşian. Aţi fost la Muzeul lui Constantin Brâncuşi din Paris?*

I.Z.: Mie îmi place mai mult stilul impresionist, emotiv. Prin modelaj îmi exprim emoţiile, modelul trebuie obligatoriu să dispună de o anumită factură şi să fie realizat expresiv. Marele Brâncuşi este purist, forma de prezentare este simplă, fără detalii abstractizante. Eu sunt mai naturalist. Desigur, uneori recurg la simplitate, decorativitate. Depinde ce rezultat doresc să obţin.

La Paris, din păcate, nu am fost, dar lucrările lui Constantin Brâncuşi le-am văzut din diferite albume de artă, la muzeele de artă din Bucureşti, Timişoara ş.a. Nu toate, dar o parte.

În diferite perioade ale activităţii mele am fost ghidat de lucrările diferitor pictori şi sculptori, din Grecia antică şi Egiptul antic la Michelangelo, Rodin, Bourdelle, Brâncuşi, dar şi ale celor moderni, precum Florin Codre, Gorduz, Constantin Lucaci, Maxim Dumitraş şi mulţi alţii.

R.R.: *Chiar şi unele titluri,* Sărutul, Îndrăgostiţii, Maternitate, *ale lucrărilor dumneavoastră îmi amintesc de lucrările marelui sculptor din Hobiţa Gorjului...*

→

Ars longa...

I.Z.: Mai mulţi îmi spun la unele lucrări că acesta e Brâncuşi, dar nu este aşa. Este Ion Zderciuc. Brâncuşi nu a abordat simţit emoţiile. Sentimentele mele de moment întrepătrund în lucrările mele prin forma, structura lor, chiar şi aura artistului. Modelarea expresivă şi senzuală o transform definitiv în material, fie el lemn, piatră sau metal, astfel evoc personajul ori simbolul expresiei. Plastica este strâns legată de ambianţa celui reprezentat veridic. Ca să realizezi o lucrare reuşită trebuie să demonstrezi un spirit imaginar, să pui valoare pe calităţile materialului.

R.R.: *Participaţi des la expoziţii de grup, Acasă sau afară?*

I.Z.: În ultimul timp, mai mult ocazional particip la expoziţii de grup. În schimb nu pot lipsi de la diferite simpozioane şi tabere de sculptură, preponderent din Republica Moldova, dar şi din România. Recent am revenit din tabăra de creaţie din Glodeni.

R.R.: *Muncind ca un rob, după cum afirmă Brâncuşi, când şi cum reuşiţi să desfăşuraţi activitatea de profesorat?*

I.Z.: C. Brâncuşi a afirmat că un sculptor trebuie să gândească ca Dumnezeu făuritorul, să ordone, dirijeze ca un rege şi să muncească ca un rob, dacă doreşte să izbutească ceva în viaţă. De 35 de ani activez la Facultatea de Arte Plastice şi Design a Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă". De-a lungul anilor s-au perindat mulţi profesorii, dar şi studenţi; au fost ani mai productivi, dar şi mai puţin, am avut studenţi mai talentaţi, dar şi alţii mai puţin talentaţi. Dintre studenţi, unii au devenit artişti plastici, sculptori, alţii şi-au văzut de viaţa personală.

R.R.: *Ce puteţi să ne spuneţi despre studenţii de ieri (generaţia dumneavoastră) şi cea de astăzi (a studenţilor dumneavoastră)?*

I.Z.: În anii nouăzeci, studenţii erau mai dornici de a studia şi de a face studii la artele plastice, erau mai puţini, vreo 250. Acuma avem peste 600. De obicei, cam vreo două-trei procente din ei devin artişti, depinde de circumstanţe şi de modul cum îşi stăpânesc emoţiile şi spiritul creativ, nu în ultimul rând, de dragostea faţă de profesia aleasă.

R.R.: *Vă rog să ne vorbiţi puţin şi despre familia dumneavoastră, aveţi proprii discipoli din cadrul ei sau din afară? Aş vrea să vă amintiţi şi de cei „enigmatici şi cuminţi"...*

I.Z.: Am o familie frumoasă. Cu soţia ne-am căsătorit cu 41 de ani în urmă. Ne-am cunoscut la nunta unei rude apropiate, iar peste doi ani ne-am căsătorit. Avem trei fii, dintre care doi sunt designeri (design industrial şi de interior), iar mezinul a studiat ingineria.

Cu pietate ne amintim de cei „enigmatici şi cuminţi", care au fost părinţii noştri şi de la care ne tragem rădăcinile. Am învăţat de la ei ce este bine şi ce nu este bine, am învăţat de la ei omenia, credinţa, tradiţiile, cumsecădenia. De la ei am învăţat că totul se obţine prin hărnicie şi multă muncă. Tatăl meu era artist în suflet, îi plăcea mult să cânte, era impresionat de cântecele Mariei Tănase şi, la sărbători, în zilele de duminică, când mai veneau în vizită rude, cânta. Cu părere de rău, a murit la vârsta de 54 de ani de o boală incurabilă. Părinţii soţiei au avut o tinereţe foarte zbuciumată şi grea. În 1949 familia lor a fost deportată împreună cu un copil de doar un an. În Siberia de gheaţă s-au născut încă doi copii. La revenirea acasă, doar peste puţin timp, au fost din nou deportaţi, de astă dată în Ucraina Sovietică. Soţia, Ludmila, s-a născut în Ucraina, în a doua deportare a părinţilor ei. În ciuda tuturor greutăţilor şi umilinţelor la care au fost supuşi, în 1963 au revenit în ţară, şi-au construit o casă nouă şi au trăit în armonie şi dragoste până la sfârşitul vieţii. Au fost optimişti, harnici, nu s-au lăsat pradă deznădejdii, ţinând în mare secret drama prin care au trecut.

R.R.: *Sunteţi un om fericit şi împlinit, nu fiecăruia îi este dat să muncească la îndemnul şi plăcerea sufletului, poate de aceea pictorii şi sculptorii au o viaţă mai lungă. Chiar şi exemplul nostru, C. Brâncuşi, a trecut peste cei 81 de viaţă terestră…*

I.Z.: Fericirea constă în tot ceea ce faci, ea este alcătuită din mai multe componente ale vieţii: dacă eşti sănătos, deja eşti fericit, dacă ai realizat ceva frumos – e o altă fericire. Fericirea este în primul rând realizarea a tot ce faci aşa cum îţi dictează raţiunea, dar şi sufletul, să culegi roadele muncii făcute cu plăcere şi bine, adică calitativ.

R.R.: *Mi-a vorbit în câteva rânduri domnul Ion Ungureanu, ministrul Culturii, despre povestea cu Lupoaica, care a fost instalată noaptea pentru a fi dezvelită la termenul stabilit, din cauza unor proteste ale muncitorilor separatişti, care intenţionau să compromită sărbătoarea… Ce momente neobişnuite aţi avut la edificarea unor lucrări?*

I.Z.: La edificarea monumentelor de for public, mereu apar momente plăcute şi nu prea. Bunăoară, după inaugurarea bustului lui Mihai Eminescu din Ungheni, în anul 1994, am fost remunerat deplin abia în 2000. De obicei, cele mai mari probleme sunt cu achitarea. O dată, în loc de bani, am primit 16 tone de zahăr şi am avut m-u-u-u-l-t-ă bătaie de cap, căci nu aveam cui să le vând şi nu aveam unde le păstra. Un artist trebuie nu doar să creeze, dar şi să câştige pentru a-şi întreţine familia, pentru a-şi procura materiale pentru a realiza alte lucrări de artă.

R.R.: *Ultima întrebare: având o experienţă atât de bogată, cum v-aţi defini în câteva cuvinte?*

I.Z.: Având în spate o experienţă bogată, totuşi nu mă opresc. Am încă multe schiţe, proiecte de realizat. Viaţa e scurtă şi e păcat să treacă „cum o fi".

Fiecare om în această viaţă este actor şi fiecare îşi alege rolul pe care îl obţine sau îi este menit. Noi trecem prin timp, dar urmele artistului rămân pe pământ. Am trei copii, după cum am mai spus, la rândul lor, într-un anume fel, sunt şi ei artişti, dar eu mai am şi copii spirituali – lucrările realizate în spaţii publice, care vor persista în timp.

R.R.: *Cu siguranţă că vor veşnici. Recent am citit o amplă monografie despre Vasile Alecsandri, m-a impresionat lupta lui pentru Unirea Principatelor, fiind nevoit chiar pe o anumită perioadă să se refugieze la Paris cu familia, despre care ştim mai puţin. Acum sunt pe ultima sută de pagini din marele roman al regretatului scriitor Mihail Diaconescu,* Speranţa, *foarte interesant, care abordează aceeaşi temă, a Unirii Principatelor, iar Vasile Alecsandri este unul din personajele centrale. Mi-am amintit nu întâmplător de „acel rege al poeziei", sculptura căruia tronează în faţa Bibliotecii Naţionale din Chişinău, care-i poartă numele: un Alecsandri măreţ, patriot, elegant, nobil, blând, talentat.*

Vă mulţumesc pentru gândurile frumoase şi vă doresc ca viitoarele lucrări să fie nu „cum or fi", ci la fel de măiestrite ca şi cele precedente.

Poeme de jar – De la Nistru pân' la Tisa

Cântecul Tisei

Corneliu Coposu

Ţâşnită din stâncile munţilor tăi,
Din cumpăna apelor tale,
Prin codri de brad şi carpatice văi,
Îmi sparg începutul de cale.

Superbii de vulturi şi corbi suverani
S-adapă-n izvoarele mele,
Fiorii din unde îngână ciobani,
Ce cântă sub raze de stele.

În falduri de lacrimi adun şi încing,
Torenţi care macină piatră,
Tărie, răbdare şi vreri ce înving,
Desprinse din vrednica-ţi vatră.
……………………………..........

Porniri ce frământă Ardealul de sus,
Trudite nădejdi – şi povara
Abat, peste zbuciumul meu nesupus
Vişeul şi Iza şi Mara.

Din Ţara lui Gelu, pe Someşul lin,
Iubirea de glie mă scaldă,
Iar vraja avântului fără declin,
Mi-aduce încrederea caldă.

Concertul pădurii, parfumul de flori
Şi zvon de străvechi luminişuri,
Splendori de la Vest, armonii şi culori,
M-alintă, cu apa din Crişuri.

Aroma livezii şi vânt de câmpii,
Răvaşe de rod şi de iureş,
Miraj de grădini şi miresme de vii,
Îmi varsă temeinicul Mureş.

În pânzele lui se ascund vitregii,
Iluzii deşerte şi vane,
Triumfuri senine şi mari vitejii
Din falnice zări transilvane
…………………………………..

Cu apele Daciei, strânse pe drum,
Mân glorii romane, în spume;
Aceiaşi, în zodii apuse şi-acum,
Cu freamăt de cetini, în nume.

În albia mea se-mpletesc bucurii,
Credinţe şi chinuri amare;
Mărgele de rouă şi stropi fumurii,
În goana eternă, spre mare.

Cunună de doine şi datini de trai,
Virtuţi şi izvoade şi plasme,
Năpastă de bezne şi raze de rai
Tradiţii, balade şi basme.

Pe Dunăre, undele mele plutesc,
Uşor, în mănunchi de brăţară,
Şi mângâie, tainic, pământ românesc,
Atrase de dorul de ţară.

În cursul danubic, spre loc de sfârşit,
Duc valuri de Mureş statornic,
Cu iz de revolte şi salt îndârjit,
În braţele Oltului dornic.

Flotată pe gura Chiliei, aştept
Cu crez devotat şi cucernic,
Să trec în Nirvana, strângând lângă piept,
Şuviţe din Nistrul puternic.

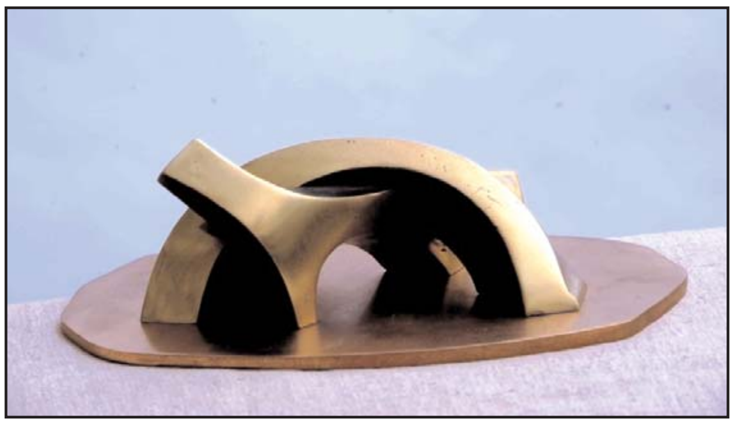
De două milenii petrec, alergând;
Victorii, înfrângeri şi jale,
Port fluvii de dor şi curente de gând.
Sunt vadul istoriei tale!
…………………………………

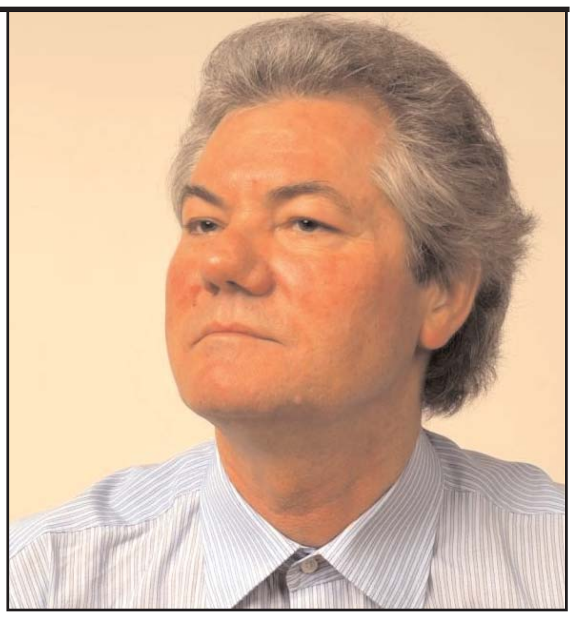
Din timpuri uitate, cu rost bătrânesc,
Pe plete duioase şi tandre,
Răpuse avânturi de duh românesc,
Aştern cuvios în meandre.

Căzută pe mână străină şi rea,
Visez idealul şi darul,
Ca, nedespărţită de Patria mea,
Să trag, după mine, hotarul...!

(Din volumul Corneliu Coposu, *Poeme*, Editura Fundaţiei Academia Civică, Bucureşti, 2019)

Ion Zderciuc

Născut la 24 aprilie 1957, în oraşul Ungheni din Republica Moldova.

În 1972 îşi face studiile la Şcoala Republicană de Arte Plastice „I.E. Repin”, actualul Colegiul Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală” din Chişinău. Absolvent al Academiei de Arte Plastice din Sankt-Petersburg (1987), clasa profesorului Veniamin Pinciuc, Federaţia Rusă.

Din 1976 este participant la numeroase expoziţii de grup, atât în Republica Moldova, cât şi peste hotarele ei. În 2000 participă la expoziţia de grup „Arta Plastică din Republica Moldova” în Sala Parlamentului din Bucureşti. În anul 2002 vernisează expoziţia „Sculptura Contemporană” la Muzeul Naţional de Artă din Republica Moldova, iar în 2008 altă expoziţie, cu genericul „Sculptura Contemporană”, la Centrul Expoziţional „Constantin Brâncuşi” din Chişinău.

A realizat mai multe expoziţii personale de sculptură, dintre care o menţionăm pe cea intitulată „10 ani de creaţie”, desfăşurată în anul 1998 la Centrul Expoziţional „Constantin Brâncuşi” din Chişinău. În 2000, anul dedicat lui Mihai Eminescu, a desfăşurat câteva expoziţii comemorative. Astfel, în oraşul de baştină, Ungheni, băştinaşii au avut prilejul să vizioneze expoziţia cu titlul inspirat din creaţia eminesciană „Vreme trece, vreme vine”. O alta a avut loc în incinta Ambasadei României din Chişinău, cu un alt titlu sugestiv, „Din negură de vremi”. La Biblioteca „Alba Iulia” din Chişinău a organizat, de asemenea, o expoziţie dedicată lui Mihai Eminescu. În 2001 e prezent cu o expoziţie tematică „Vasile Alecsandri în plastica mică”, desfăşurată la Biblioteca Naţională din Chişinău.

O activitate prodigioasă desfăşoară protagonistul prin participarea la numeroase tabere de sculptură din Republica Moldova şi peste hotarele ei, precum ar fi: în 2011 la „International Open Air Art Meeting”, Budy Lucienskie, Polonia, şi „European Sculpture Park”, Pabianice, tot Polonia; în 2010 – „Helios Gold”, Ungaria; în 2009 – „Tabăra de sculptură Halucea”, Republica Moldova, de asemenea, la tabăra de sculptură „Crângul privighetorilor”, Izbişte, Republica Moldova; în 2007 – „Tabăra de sculptură UTM”, Chişinău, Republica Moldova; în 2007 – „Tabăra de sculptură în lemn”, Bran, România. Din 2000 până în 2012 participă la tabăra internaţională de sculptură din Ungheni, Republica Moldova, la şase ediţii. În 2004 este participant la tabăra dedicată lui Ştefan cel Mare din Soroca, Republica Moldova.

Semnificative sunt lucrările monumentale de for public ale artistului, dintre care le evidenţiem pe următoarele: *Fericirea vieţii,* Codru, Chişinău (1989); *Maternitate,* MoldExpo, Chişinău (1992); *Mihai Eminescu,* Ungheni (1994); *Mihai Eminescu,* Sîngerei (1996); *Vasile Alecsandri,* Chişinău (1997); *Vasile Lupu,* Chişinău (2004); *Emil Loteanu,* Chişinău (2011).

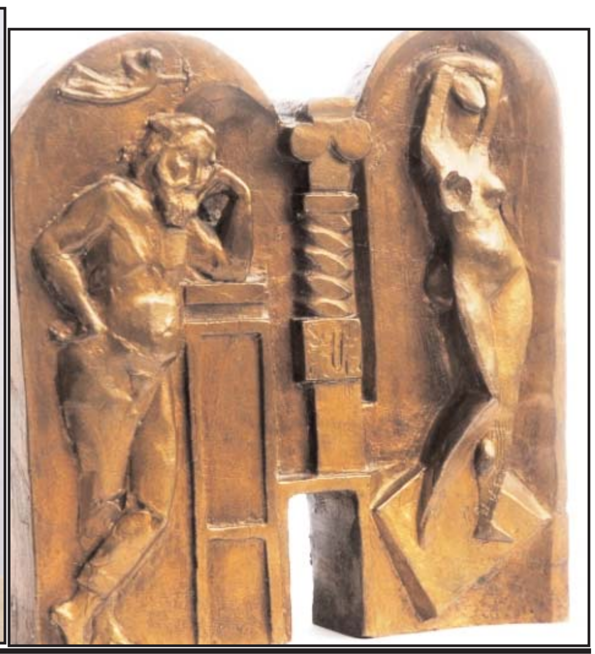
Participă activ la expoziţiile tematice de grup organizate de Uniunea Artiştilor Plastici din Republica Moldova, dar şi alte instituţii publice.

Aportul artistic adus domeniului artelor plastice este apreciat cu numeroase premii şi diplome, dintre care cele mai importante sunt: Premiul Uniunii Artiştilor Plastici din Republica Moldova pentru sculptură (anul 2000, 2011); Marele premiu „Eminescu în Artă”, Republica Moldova, 2001; Premiul de Excelenţă, Ministerul Culturii, Chişinău, Republica Moldova (2009, 2010); Cavaler al Ordinului „Pentru Merit” în grad de Comandor (2001), pentru remarcabile transpuneri plastice ale operei eminesciene, Bucureşti, România.

„La ora actuală, Ion Zderciuc este cel mai bun sculptor portretist din Moldova. Lucrările lui sunt trăite profund şi el este dovada unui mare artist. Un artist care-şi trăieşte profund sentimentul artistic şi cercetează mereu. Aşa cum este artistul Ion Zderciuc, nu are cum să nu apropie şi să nu intereseze iubitorul de artă. Este un om săritor la nevoie şi are o capacitatea de muncă excepţională”, consideră Tudor Zbîrnea, directorul Muzeului Naţional de Artă din Chişinău. (Raia ROGAC)

(Continuare la pag. 30, cu un interviu cu artistul plastic Ion Zderciuc.)

Număr ilustrat cu lucrări de Ion Zderciuc.

Semnează în acest număr